

Kirkko ja hengellisen yhtenäiskulttuurin murros

Merikarvialla 1880–1940

Tanja-Annika Aronen
Pro gradu -tutkielma
Turun yliopisto
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma
Kulttuuriperinnön tutkimus
Huhtikuu 2016

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos/Humanistinen tiedekunta

ARONEN, TANJA-ANNIKA: Kirkko ja hengellisen yhtenäiskulttuurin murros Merikarvialla 1880–1940

Pro gradu -tutkielma, 106 s., 6 liites.

Kulttuuriperinnön tutkimus

Huhtikuu 2016

Tämä tutkimus käsittelee Merikarvian kirkkoa ja hengellisen yhtenäiskulttuurin murenemistä 1880-luvulta 1930-luvun loppuun. Tarkastelen ilmiötä mikrohistorian ja muistitietotutkimuksen metodeilla. Paikallishistoriaa edustava tutkimukseni on osa tilaushistoriaa – Merikarvian historia -hanketta, jonka lopputuloksena julkaistaan paikkakunnan historiaa 1800-luvun lopulta 2000-luvulle käsittelevä teos.

Merikarvian seurakunta rakensi vuonna 1899 suuren puukirkon, koska 1800-luvun lopun kiihtyvä väestönkasvu oli tehnyt entisestä kirkosta liian pienen. Uuden kirkon rakentaminen alkoi vuonna 1897. Rakentamisen ollessa käynnissä kirkonkokous kiisteli, miten se pitäisi rahoittaa. Osa seurakuntalaisista halusi hakea valtiolta kuoletuslainaa, enemmistö taas vastusti ajatusta. Karkeasti jaotellen valtiolainan kannattajat koostuivat virka- ja liikemiehistä, kun vastustajat olivat enimmäkseen työväkeä ja talonpoikia. Lainanottajien kanta voitti kirkonkokouksen äänestyksissä, mutta vastustajat eivät tyytyneet tähän, vaan lukuisilla valituksilla maaherralle, tuomiokapituliin ja senaattiin saivat estettyä valtiolainan hakemisen. Kirkko rakennettiin lopulta vuosittaisilla ylöskannoilla ja yksityisellä lainalla. Rahoituksesta syntynyt riita voidaan nähdä yhtenä yhtenäiskulttuurin murtumisen merkinä.

Merikarvian hengellinen elämä oli 1800-luvun lopulla tyypillistä länsisuomalaisesta maalaispitäjän elämää. Kirkollisen kansanperinteen yleiskyselyn Merikarvialla tehdyt haastattelut kertovat, miten seurakuntalaiset kävivät kirkossa ja ehtoollisella, kotona luettiin hartauskirjallisuutta, lapset ja vanhemmat osallistuivat kinkereille, ja rippikoulu oli tärkeä käännekohta nuoren elämässä. Samaan aikaan 1880-luvulta lähtien alkoivat uudet sivistykselliset ja aatteelliset tuulet muuttaa ihmisten ajatuksia ja asenteita kirkkoa kohtaan. Kirkko vastasi ajan kehitykseen lisäämällä kirkkokuria. Yksi kirkkoneuvoston tärkeimmistä tehtävistä oli valvoa seurakunnan siveellisyyttä. Merikarvialla 1800-luvun loppupuolella kirkkoneuvoston eteen tuotiin nuhdeltaviksi nuoria pareja, joiden tiedettiin elävän yhdessä, vaikka heitä ei ollut vihitty. Samoin avioparit, joiden välillä tiedettiin olevan riitaa ja jotka mahdollisesti asuivat erillään, saivat kirkkoneuvoston nuhteet ja varoituksen sopia riidat tai hakea laillisen eron.

Toisaalta samaan aikaan seurakunnassa tapahtui myös herätyksiä. Varsinkin kirkon ulkopuolisten uskonnollisten liikkeiden vaikutus oli vahvaa. 1910-luvulta lähtien paikkakunnalla vaikutti Vapaaevankelinen liike eli skutnabbilaisuus, jonka opetus erosi evankelisluterilaisen kirkon opista varsinkin aikuiskastekäytännössä. Kirkko otti liikkeeseen vastustavan kannan, vaikka se myönsi liikkeen vaikuttavan myönteisesti paikkakuntalaisten siveellisyyden. Vuonna 1923 voimaan tulleen uskonnonvapauslain myötä skutnabbilaiset erosivat kirkosta. Eroaminen oli silti maltillista, suhteellinen määrä oli suomalaisten maaseutupitäjien keskitasoa ja väheni seuraavina vuosina, kunnes vuonna 1931 koko maata koetteli pula-aika, ja samalla helluntaiherätys saapui Merikarvialle, joka osaltaan vaikutti kirkosta eroamiseen ja hengellisen kentän moninaistumiseen.

Asiasanat: Merikarvia, puukirkot, kirkollinen yhtenäiskulttuuri, hengellinen elämä, kirkollinen kansanperinne, kirkkokuri, skutnabbilaisuus, helluntailiike

SISÄLLYS

1. Johdanto	1
1.1 Tutkimuskysymykset.....	1
1.2 Aineisto ja tutkimusmenetelmät.....	2
1.3 Keskeiset käsitteet	7
1.4 Kirkollisen kansanperinteen ja yhtenäiskulttuurin murroksen tutkimusperinne.....	8
2. Kirkko hengellisen elämän aineellisena puitteena 1880–1900	11
2.1 Väestönkasvu ja tarve suuremmalle kirkolle	12
2.2 Varojen keräystä ja valituksia	13
2.3 Uuden kirkon rakentaminen.....	24
2.4 Uuden kirkon vihkiäiset ja jälkiselvittely	32
3. Hengellistä yhtenäiskulttuuria ja kirkkokuria 1890–1940	40
3.1 Kirkkomatkat.....	41
3.2 Jumalanpalvelus	43
3.3 Käyttäytyminen kirkossa ja pyhäpäivän vietto	49
3.4 Lukusijoja, pyhä- ja rippikoulua	53
3.5 Kotihartaus ja hartauskirjallisuus	54
3.6 Hihhuleita, herätyksen aikoja ja merikarvialaista mentaliteettia	59
3.7 Juoppouden pahe	62
3.8 Eripuraiset avioliitot	64
3.9 Luvattomat yhteiselämät ja aviottomat lapset.....	67
3.10 Taistelu tapojen villiintymistä vastaan	75
4. Hengellisen kentän murroksia 1910–1940	81
4.1 Kirkkoon liittyminen ja siitä eroaminen	81
4.2 Vapaaevankelinen liike ja evankelisluterilainen kirkko	84
4.3 Helluntailiike haastaa vapaaevankeliset ja evankelisluterilaiset.....	91
5. Lopuksi	96
5.1 Kirkko, seurakunta ja hengellinen elämä.....	96
5.2 Kulttuuriperinnön tutkija kirkkohistorian alueella	97
Lähteet	100
Liitteet	

1. Johdanto

Merikarvia on maalaispitäjä Satakunnan maakunnan pohjoisella rannikkoseudulla. Merikarvian seurakunta rakensi 1800-luvun lopulla kirkon, joka vielä muutama vuosi sitten (2010-luvun alussa) oli Suomen suurin ympärivuotisesti käytössä oleva puukirkko. 1800-luvun loppupuolella seurakunta joutui kohtaamaan väestöllisiä, aatteellisia ja hengellisiä muutoksia kuten monet muutkin aikalaisseurakuntansa sekä kaupungeissa että maaseudulla. Suomi kehittyi hiljalleen sääty-yhteiskunnasta kansalaisyhteiskunnaksi, ja kirkollinen yhtenäiskulttuuri alkoi murtua ¹. Tässä kulttuuriperinnön tutkimuksen pro gradu -tutkielmassani kuvaan yhtenäiskulttuurin murrosta kirkon näkökulmasta Merikarvialla vuosien 1880–1940 välisenä aikana. Työni liittyy Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman Merikarvian historia -projektiin, jonka tarkoituksena on tuottaa ja julkaista vuonna 2017 Merikarvian historiaa 1800-luvun lopusta 2000-luvulle monesta eri näkökulmasta käsittelevä historiateos.

1.1 Tutkimuskysymykset

Ensimmäisessä käsittelyluvussa tarkastelen vuonna 1899 valmistuneen Merikarvian puukirkon rakentamiseen johtaneita syitä ja itse rakennusprosessia. Suuren puukirkon rakentaminen oli varsinainen voimainponnistus pienen maaseutupaikunnan väestölle, ja rahoitusongelmat aiheuttivat riitoja. Pyrin sekä arkistoaineiston että muistitiedon valossa kuvaamaan, miten kirkon rakentaminen edistyi, mitä oli ristiriitojen taustoilla ja mitä ne merkitsivät.

Merikarvialaisten hengellistä elämää, kirkollista yhtenäiskulttuuria ja kirkkokuria tarkastelen toisessa käsittelyluvussa. Aikajänteellä 1880-luvulta 1930-luvun loppuun tapakulttuurissa ja kirkon suhtautumisessa siihen tapahtui paljon muutoksia, ensin kaupungeissa sitten maaseudulla. Tarkastelen, millaista hengellistä elämää Merikarvialla vietettiin, miten kirkollisen yhtenäiskulttuurin murros vaikutti seurakuntaan ja miten kirkko käytti kirkkokuria seurakuntalaisiinsa.

Viimeisessä luvussa keskityn vuonna 1923-luvulla voimaan tulleen uskonvapauslain tuomiin vaikutuksiin Merikarvialla. Kirkon ulkopuoliset uskonnolliset liikkeet alkoivat

---

¹ Ks. esim. Kortekangas, Paavo: *Kirkollisen yhtenäiskulttuurin mureneminen*, 1980.

saada jalansijaa myös Merikarvialla. Pääpaino luvussa on pohdinnalla, miten 1910-luvulla paikkakunnalle saapunut vapaaevankelinen liike eli skutnabbilaisuus ja 1930-luvulla perustettu helluntaiseurakunta vaikuttivat Merikarvian hengelliseen elämään ja kirkkoon.

Pro gradu -tutkielmani runkona on temaattinen dispositio, joka on jaoteltu kestojen perusteella. Ensimmäinen luku ulottuu kirkon suunnitteluvaiheesta 1880-luvulta vuoteen 1900, jolloin kirkko oli valmis. Hengellistä yhtenäiskulttuuria ja kirkkokuria -luvun kesto on 1890-luvulta 1930-luvulle, jolloin kirkon valta alkaa heiketä. Hengellisen kentän murroksia alkaa 1910-luvulta, jolloin kirkon näkökulmasta lahkolaisliikkeet alkoivat murtaa sen valtaa, ja jatkuu 1930-luvulle, jolloin myös helluntailiike tuli paikkakunnalle. Päättökysymykseni on: Miten hengellisen yhtenäiskulttuurin murros näkyi Merikarvialla vuosina 1880–1940?

Aiherajauksen ulkopuolelle olen jättänyt tarkoituksellisesti kaiken kirkon harjoittaman toiminnan, joka ei välittömästi koskenut hengellisiä asioita eli esimerkiksi kansanopetuksen ja sosiaalihuollon, koska näitä aihealueita tutkitaan toisaalla Merikarvian historia -hankkeessa. Samoin pois rajautuivat ihmisen elämänkaareen kuuluvat kirkolliset toimitukset ja vuoden 1918 tapahtumat, joista aineistoni ei muutenkaan kerro juuri mitään. Lisäksi vanhojen herätysliikkeiden ja lestadiolaisuuden vaikutus on esitetty lähinnä taustoitukseksi, koska aiheen tarkempi käsittely olisi vaatinut lisää aineistoa.

1.2 Aineisto ja tutkimusmenetelmät

Pro gradu -tutkielmani aineistona käytän Merikarvian seurakunnan tuottamaa pöytäkirja- ja muuta asiakirja-aineistoa vuosilta 1880–1940. Osa aineistosta, mm. kirkonkokouksen ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat ennen vuotta 1903 löytyvät Turun maakunta-arkistosta. Sitä uudempia pöytäkirjoja säilytetään Merikarvian seurakunnan kirkkoherranvirastossa Merikarvialla. Tämän tutkimusprosessin aikana osa Merikarvialla sijainneesta aineistosta on seurakunnan toimesta siirretty Turun maakunta-arkistoon vuonna 2014. Niistä on maininta lähdeluettelossa.

Kirkonkokous oli pitkään seurakuntien ainoa päättävä elin. Vuodesta 1908 seurakuntiin on perustettu kirkkovaltuustoja toimimaan kirkonkokouksen rinnalla.² Merikarvialla kirkkovaltuusto aloitti toimintansa vuonna 1919³. Useimmiten kirkonkokouksessa ja kirkkovaltuustossa puhetta johti seurakunnan kirkkoherra, toisinaan seurakunnan virallinen apulainen eli toinen pappi. Pöytäkirjat ovat muodollisia ja virallisella kielellä kirjoitettuja. Niihin on useimmiten merkitty ainoastaan päätökset, paitsi haasteellisempia kysymyksiä käsiteltäessä pöytäkirjoista löytyy myös keskustelu pääpiirteissään sekä mahdollisten äänestysten tulokset.

Kirkkoneuvoston eli kirkkoraadin aluetta oli kirkkokuri, seurakunnan omaisuuden hoito, palveluskunnan nimittäminen sekä käsiteltävien asioiden valmistelu kirkonkokoukselle ja sen päätösten toimeenpano⁴. Myös kirkkoneuvostoa johti yleensä kirkkoherra tai apupappi. Vaikka nämäkin pöytäkirjat noudattavat tietynlaista muodollisuutta, voi niistä joidenkin puheenjohtajien kohdalla lukea intomielisyyttä juuri kirkkokurikysymyksissä. Kirkkoneuvoston pöytäkirjoista ja kirkkokurin alaisten luetteloista löytyy merkintöjä nuhteluita saaneista pariskunnista, joilla oli joko riitaa avioliitossa tai jotka elivät luvatta yhdessä. Näissä tapauksissa en ole käyttänyt henkilöiden nimiä, koska vaikka pöytäkirjat ovat julkisia, niiden sisältämät tiedot voivat olla arkaluontoisia. Säädyn ja kotikylän olen ilmoittanut, jos ne ovat selvinneet aineistosta.

Hengellistä yhtenäiskulttuuria ja kirkkokuria käsittelevässä luvussa käytän myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirkollisen kansanperinteen arkiston haastatteluaineistoa. Suomessa heräsi kiinnostus historiallisen muistitiedon tallentamiseen 1960-luvun alussa. Helsingin yliopiston kirkkohistorianlaitos ryhtyi toimeen selvittääkseen tapoja, jotka olivat vallinneet 1800-luvulla ja yhteiskunnallistaloudellista murrosta, joka oli näkynyt myös kirkollisen kansantavan muuttumisessa⁵. Tutkijat, opiskelijat ja kotiseutuaktiivit suorittivat 523 seurakunnan alueella keruun, jonka aineisto on luultavasti suurin kyseisestä aiheesta.

Monesti tutkijat ovat käyttäneet haastatteluja aihepiireittäin tutkiakseen eri kansantapoja, esimerkiksi kotihartautta tai kirkottamista koko Suomessa. Tässä paikallishistoriaa käsittelevässä tutkimuksessani käytän luonnollisesti vain Merikarviaa koskevaa

---

² Viikki 1994, 177.

³ Pöytäkirja, tehty kirkkovaltuuston ensimmäisessä kokouksessa pappilan kansliahuoneessa tammik. 12 pvä v. 1919 heti jumalanpalveluksen päätyttyä, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkonkokousten ja kirkkovaltuuston pöytäkirjat (1903–1924) II Ca:5.

⁴ Viikki 1994, 177.

⁵ Juva 1986, 1–2.

aineistoa. Kaija Mäkelän syyskuussa 1970 tekemät kymmenen haastattelua kertovat monipuolisesti merikarvialaisesta seurakuntaelämästä: esim. kirkkomatkoista, jumalanpalveluksesta, juhlapyhistä, seurakunnan työntekijöistä, rippikoulusta, lukusijoista ja kotihartaudesta. Suurimmalle osalle haastatelluista seurakunnalla on ollut suuri merkitys. He ovat olleet keskimäärin kirkollisesti harrastuneempaa väkeä: neljä heistä oli ollut jäsenenä kirkkoneuvostossa tai -valtuustossa ⁶ ja neljä heistä oli toiminut pyhäkoulun opettajana ⁷. Haastateltaviksi valikoitui samankaltaisia ihmisiä osittain siksi, että sen aikainen Merikarvian kirkkoherra Paavo Sillanpää auttoi Mäkelää niiden valinnassa. Lauri Tukkikosken ja Aali Rikalaisen seurakuntataustat eroavat muista: Tukkikoski oli lestadiolaisperheestä, Rikalainen erosi myöhemmin kirkosta ja liittyi vapaaevangeliseen liikkeeseen eli skutnabbilaisuuteen. Haastattelija mainitsee keruukertomuksessaan, että ateistin näkökulma jäi saamatta, koska yksi haastattelu peruuntui sairastumisen vuoksi.

Nämä muistitiedon tuottajat eivät ole kaiken kattava otos ajan seurakuntalaisista. Aineisto saattaa piirtää kuvan yhtenäisemmästä kulttuurista kuin se on todellisuudessa ollut. Haastateltavien syntymäajat vaihtelevat vuodesta 1884 vuoteen 1911, joten kertojat kuvaavat eri aikoja 1800-luvun lopusta 1940-luvulle. Myös tämä tulee ottaa huomioon aineiston tulkinnassa. Haastatteluista ei ole olemassa nauhoitetta, eikä arkistoidut lomakkeet sisällä haastateltavien sanatarkkoja vastauksia vaan haastattelijan tekemät referaatit. Muutamissa haastatteluissa on pieniä katkelmia esimerkiksi sanonnoista murteella, mutta muuten ne ovat yleiskieltä ja hieman persoonattomia. Itse haastateltavan ääni ei varsinaisesti välity tekstistä.

Toinen käyttämäni muistitietoa edustava lähdeyhmä on muistelmat. Aapo Santavuoren muistelmakirjoitus *Avaraan elämään tapulin juurelta ja joen rannalta* vuodelta 1961 kuvaa lukkarinpojan lapsuusmuistoja Merikarvian pappilasta ja Ylikylästä. Aapo Santavuori (1883–1967) toimi tuomiorovastina Helsingissä. Tästä korkea-arvoisen hengenmiehen näkökulmasta hän on luonnehtinut monia Merikarvian seurakunnassa ja kunnalliselämässä vaikuttaneita henkilöitä. Lisäksi käytän kirkkoherran tytär Hanna Wegeliuksen vuonna 1935 kirjoittamaa parin sivun kirjoitusta paikkakunnan ja paikkakuntalaisten hengellisyydestä 1900-luvun alkuvuosikymmeniltä. Haastatteluihin ja

---

⁶ SKS KKA 1. Merikarvia 1, 5, 8, 10 – Karl Kantola, Iida Santavuori, Artturi Peltonen, Aini Varheenmaa.

⁷ SKS KKA 1. Merikarvia 2, 3, 6, 9 – Iisak Korpunen, Lempi Kallio, Lempi Ollila, Lauri Tukkikoski.

muuhun muistelma-aineistoon viittaa selvyyden vuoksi lähteen tuottaneen henkilön koko nimellä, koska monella on sama sukunimi.

Piispan- ja rovastintarkastusten pöytäkirjat ja piispantarkastuksiin liittyvät seurakuntakertomukset kertovat seurakunnan tilasta. Tarkastusten pöytäkirjat ovat dokumentteja ylemmän kirkollisen hallinnon valvonnasta. Ne toistavat tarkastajan suulla sitä, mitä seurakunnan paimen oli sille ilmoittanut, joten saattavat kuvata seurakunnan tilaa paremmissa valossa kuin se todellisuudessa oli. Toisaalta myös seurakuntalaisilla oli mahdollisuus ottaa osaa keskusteluun tarkastuksen yhteydessä. Ne olivat suosittuja tilaisuuksia. Seurakuntakertomukset ovat joko seurakunnan apupapin tai kirkkoherran laatimia. Peräkkäisissä seurakuntakertomuksissa saattaa havaita tietynlaista kaavamaista toistoa, mutta parhaimmillaan niistä löytyy peittelemättömiä asenteita sekä seurakuntalaisten sivistymättömyyttä ja epäsiiveellisyttä että kirkon ulkopuolisia uskonnollisia ryhmiä kohtaan. Vertaamalla tätä aineistoa kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjoihin sekä kirkkokurin alaisten luetteloon voidaan saada suhteellisen kokonaisvaltainen kuva seurakunnasta.

Hengellistä yhtenäiskulttuuria ja kirkkokuria käsittelevässä luvussa aineistonani on myös seurakunnan tuottamaa tilastotietoa mm. väkilukutaulujen muodossa. Niiden sekä muun tilastoaineiston avulla olen laatinut liitteinä olevat kaaviot seurakunnan jäsenmäärästä, vihityistä pareista ja avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista. Hengellisen kentän murroksia kuvaavaa lukua varten on kaavio, jossa esitetään kirkosta eronneet ja kirkkoon liittyneet vuosilta 1923–1940.

Hengellisen kentän murrokseen ja kirkosta eroamiseen vaikuttivat vapaaevankelinen liike eli skutnabbilaisuus ja helluntailiike. Ensin mainitun jäljille olen pyrkinyt evankelisluterilaisen kirkon arkistoaineiston sekä muutamien liikkeessä mukana olleiden muistitiedon avulla. Täydentääkseni kuvaa haastattelin vuonna 1919 syntynyttä Sirkka Järvenpäättä, jonka kasvattivanhemmat olivat liikkeessä mukana. Helluntaiseurakunnan osalta haastattelin vuonna 1932 syntynyttä Juhani Rikalaista, joka on toiminut seurakunnan saarnaajana vasta 1950-luvulta 1990-luvulle, mutta jolla oli täydentävää muistitietoa, osittain toisen käden tietoa varhaisemmalta ajalta. Mielenkiintoinen lähde on myös helluntaiseurakunnan jäsenluettelo vuodelta 1931. Muuten olen ollut helluntaiseurakunnan osalta sen itse tuottaman historiikin ja muun tutkimuskirjallisuuden varassa, sillä esimerkiksi varhaisempaa seurakunnan pöytäkirja-aineistoa ei ollut saatavilla.

Pro gradu -tutkielmani kuuluu tilaushistorioiden piiriin. Merikarvian historia -hankkeen johtajan, Anna Sivulan mukaan tilaushistoriat ovat useimmiten internaalisia historioita, jotka kuvaavat ja tulkitsevat tilaajan omaa menneisyyttä ⁸. Tämä tutkielma kuvaa Merikarvian seurakunnan menneisyyttä. Tilaajana toimiva Merikarvian kunta ja ohjausryhmän yhtenä taustaorganisaationa toimiva Merikarvian seurakunta eivät ole vaikuttaneet aiheen tai näkökulman valintaan. Tilaajaorganisaation ennako-odotusten puuttumisesta huolimatta kuvailen kirkon rakentamisen prosessia suhteellisen tarkasti, jotta seurakunta voisi käyttää tuottamaani historiaa sekä puhtaasti tietolähteenä että identiteettityön välineenä. Merikarvian historia -hankkeen toteutumiseen on vaikuttanut 2010-luvun keskustelu mahdollisista kuntaliitoksista ⁹. Myös Merikarvian seurakunnan on pitänyt panostaa entistä enemmän seurakuntien ja eritoten naapurikuntien evankelisluterilaisten seurakuntien väliseen yhteistyöhön. Sivulan mukaan esimerkiksi paikallisen kirkon symbolinen rooli ja asema muistin paikkana voi vahvistua kirjoitetun historian kautta ¹⁰.

Historiantutkija vastaa ensisijaisesti tutkimuksensa päättelyn pätevydestä ja vasta toissijaisesti siitä, miten tilaaja käyttää sitä ¹¹. Koska tutkielmani on osa tilaushistoriaa, olen pyrkinyt käsittelemään eri aineistoryhmistä esiin nousevia teemoja mahdollisimman kattavasti. Tarkasteluajanjakso rajautui alkamaan 1880-luvulta. Se osoittautui luontevaksi valinnaksi, koska silloin seurakunnassa aloitettiin uuden kirkon suunnittelu ja samanaikaisesti kirkossa ja koko yhteiskunnassa tapahtui henkinen muutos ja ensimmäiset viitteet yhtenäiskulttuurin murroksesta. Tutkielma päättyy 1930-luvun loppuun, jotta voisin tarkastella Suomen evankelisluterilaisen kirkon pyrkimyksiä pitää kiinni vallastaan normittaa seurakuntalaisten sukupuolielämää ja ylläpitää viimeisiä yhtenäiskulttuurin jäänteitä, sekä tutkia vapaakirkollisuuden ja helluntaiherätyksen vaikutuksia Merikarvian seurakuntaan.

Tutkimukseni näkökulma on paikallishistoriallinen mikrohistoriallisella tutkimusotteella. Mikrohistoria tutkii poikkeuksellisia tyypillisyyksiä ¹². Pyrin kuvaamaan Merikarvian seurakuntaa ja paikkakunnan hengellistä elämää verraten sitä yleiseen yhteiskunnalliseen kehitykseen 1880–1940. Lähdeaineiston laajuuden vuoksi on vaikea suorittaa lähteiden lähilukua, mikä on yksi mikrohistorialle tyypillinen piirre. Tutkimukseni sivuaa myös

---

⁸ Sivula 2015, 53.

⁹ Sivula 2015, 60.

¹⁰ Sivula 2015, 62.

¹¹ Sivula 2015, 59.

¹² Peltonen 1999, 26.

mentaliteettien historiaa, eli mitä ja miten ihmiset ajattelivat ja uskoivat ja miten se näkyi heidän toiminnassaan ¹³.

Käyttäessäni lähteinä Kirkollisen kansanperinteen yleiskyselyn haastatteluaineistoa ja muuta muistitietoa tutkielmani sijoittuu muistitietotutkimuksen kentälle. Muistitietotutkimus on alun perin syntynyt pyrkimyksestä laajentaa menneisyyden tulkintoja. Sen tutkimuskohteena ovat olleet pienen mittakaavan ja näkökulman ilmiöt. Se on keskittynyt arkeen, marginaaleihin ja unohdettuihin. ¹⁴ Tässä pro gradu -tutkielmassa haastatteluaineisto edustaa tavallisten ihmisten näkökulmaa siitä, millaista aikakauden kirkollinen ja hengellinen elämä oli. Kysymykseen ei saataisi vastausta vain pöytäkirja-aineistosta, joka edustaa valtaa käyttävän organisaation näkökulmaa. Tästä syystä on vahinko, ettei haastatteluaineistosta löydy paljoakaan tavallisten ihmisten muistoja ja tulkintoja kirkkokurista ja siveellisyysskysymyksistä.

1.3 Keskeiset käsitteet

Merikarvian kirkko edustaa rakennuksena *aineellista kulttuuriperintöä*. Se on aineelliset puitteet seurakunnan *aineettomalle kulttuuriperinnölle* eli seurakuntaelämälle ja kirkollisille tavoille. Tässä tutkimuksessa käytän myös käsitettä *hengellinen elämä*, joka sisältää sekä seurakuntaelämän tavat ja toiminnan että yhteiset hengelliset kokemukset. Yleinen suomalainen asiasanasto neuvoo korvaamaan hengellisen elämän termeillä *spiritualiteetti* tai *uskonelämä*. Mielestäni hengellinen elämä on silti käyttökelpoinen käsite, koska se löytyy aineistosta ja aikalaistulkinnasta. Sitä on käyttänyt muun muassa Hanna Wegelius kertoessaan merikarvialaisten uskonnollisuudesta ¹⁵. Se on tuttu myös vanhemmasta tutkimuskirjallisuudesta ¹⁶, ja vielä 2000-luvulla sitä on käyttänyt toiminnassaan myös Suomen evankelisluterilainen kirkko ¹⁷.

Kirkollinen yhtenäiskulttuuri on paljon käytetty käsite tutkittaessa 1800-luvun ja varhaisempaa Suomen kirkkoa. Paavo Kortekankaan mukaan autonomian alkuvuosikymmeninä kirkollinen ja maallinen hallinto lähentyivät, jopa osittain

---

¹³ Heikkinen 1996, 53.

¹⁴ Fingerroos & Haanpää 2006, 27.

¹⁵ Hanna Wegelius, 1935.

¹⁶ Esim. Eeva Ojanen (1966) käyttää käsitettä tutkimuksessaan *Kirkko ja kansanelämä Länsi-Hämeessä 1800-luvulla*.

¹⁷ Hengellinen elämä verkossa -hanke 2009–2012.

sulautuivat yhteen ja muodostivat yhtenäiskulttuurin, jossa kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla vallitsi samat arvot ja ihanteet¹⁸. Käyttämäni termi *hengellinen yhtenäiskulttuuri* korostaa yhtenäiskulttuurin puolta, jossa vallitsee paitsi samanlaiset arvot ja ihanteet, myös uskonnolliset kokemukset, uskomukset ja esimerkiksi ekstaattiset ilmiöt. Käsite kattaa hengellisyyden perusvireen, mentaliteetin, joka on yhteistä muiden yhteisön ja yhteiskunnan jäsenten kesken. *Kirkollinen kansanperinne* on vakiintunut termi tutkimuksessa.

1.4 Kirkollisen kansanperinteen ja yhtenäiskulttuurin murroksen tutkimusperinne

Kirkollisen kansanperinteen alueella Wiljo-Kustaa Kuulialan tutkimukset ovat luultavasti varhaisimpia ja kattavampia, mitä aiheesta on Suomessa kirjoitettu. Kuuliala aloitti 1950-luvulla kirkollisen kansanperinteen muistitiedon keruun ruotsalaisen professori Pleijelin esimerkin mukaan. Hän lähetti maan seurakuntiin kyselyn, jossa tiedusteltiin mm. kodin kristillisestä elämästä, kirkkomatkoista, kirkollisista toimituksista ja kirkon palvelijoista. Vastauksia kyselyyn tuli 230 pitäjältä.¹⁹ Keruun antia hän esittelee käsikirjoitusasteelle jääneessä tutkimuksessaan *Entisajan talonpoikaisyhteisö ja kirkko*, joka julkaistiin pari vuotta hänen kuolemansa jälkeen vuonna 1960. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirkollisen kansanperinteen arkiston yleiskyselyä aineistona käyttäneitä tutkimuksia ovat esimerkiksi Susanna Lindgrenin (2012) ”*Kirkottomaton akka on kuin avoin veräjä*”. *Kirkottaminen ja valta modernisoituvassa Suomessa* ja Raimo Kemppaisen (1981) *Kotihartaus kirkollisen kansanperinteen valossa suomalaisissa maalaisseurakunnissa 1880–1940*.

Kirkollisen yhtenäiskulttuurin murroksesta varsinkin kirkkokurin rappeutumisen näkökulmasta on tehty Suomessa aika paljon tutkimusta sekä yleisesti että eri paikkakuntien konteksteissa. Yksi varhaisimmista on Armas Niemisen (1951) väitöskirja *Taistelu sukupuolimoraalista. Avioliitto- ja seksuaalikysymyksiä suomalaisen hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa sääty-yhteiskunnan ajoilta 1910-luvulle*. Tutkimuksessa kehitystä tulkitaan pääosin aikakauden sukupuolivalistuskirjojen ja kaunokirjallisuuden valossa. Niemisen mukaan sukupuolikysymyksestä käytyyn keskusteluun osallistuivat etupäässä sivistyneistö ja työväenliike. Kansan laajojen

---

¹⁸ Kortekangas 1980, 135.

¹⁹ Kuuliala 1960, 13–14.

kerrosten asennoituminen sukupuolikysymykseen jäi hänen tutkimuksessaan vain pienelle huomiolle.²⁰

Paavo Kortekangas käsitteli väitöstutkimuksessaan kirkollista elämää teollistuvassa Tampereen kaupungissa vuosina 1855–1905. Jatkotutkimus sille oli maaseudun oloja kuvaava *Kirkko murroksen vuosina. Tutkimus Hämeen maaseudusta 1899–1917*. Kortekangas (1967) kuvasi aikansa historiantutkimusta pitkittäisleikkauksiksi tietyistä ilmiöistä. Poikkileikkaukset olisivat hänen mielestään välttämättömiä kehityksen kulun ymmärtämiseksi. Hän itse pyrki vastaamaan tähän ongelmaan tutkimuksella, jonka näkökulma on kirkon toimintojen tarkastelussa verraten niitä yhteiskunnalliseen kehitykseen. Aineistona on paljon tilastoitavissa olevaa tietoa kirkon rippikirjoista.²¹ Kortekankaan tutkimusotteessa voi havaita piirteitä siitä, mitä on myöhemmin alettu kutsua mikrohistoriaksi.

Kirkon vallankäyttöä 1800-luvun loppupuolella on tarkasteltu eri näkökulmista myös uudemmassa tutkimuksessa. Kirsi Pohjola-Vilkunan (1995) *Eros kylässä. Maaseudun luvaton seksuaalisuus vuosisadan vaihteessa* ja Pasi Saarimäen (2010) väitöstutkimus *Naimisen normit, käytännöt ja konfliktit. Esiaviollinen ja aviollinen seksuaalisuus 1800-luvun lopun keskisuomalaisella maaseudulla* keskittyvät sallitun ja kielletyn seksuaalisuuden määrittämiseen paikallisissa seurakunnassa ja oikeuslaitoksessa. Maarit Hautakosken (2007) Suomen historian pro gradu *Kirkollisen yhtenäiskulttuurin mureneminen Halsualla ja Vetelissä 1800-luvun jälkipuoliskolla* kuvaa kirkollisen vallan suhdetta yksilöön pohjalaisissa pitäjissä kirkonarkistojen aineiston ja Michel Foucault'n valtalähdeanalyysin sekä Norbert Eliaksen sivilisaatioteorian avulla. Katri Korolainen-Virkajärven (2012) Suomen ja Pohjoismaiden historian pro gradu *Auktoriteetit ja yhteiskunnan murros – Sosiaalinen kontrolli Sörnäisten seurakuntien alueella 1906–1917* kuvaa, miten eri instituutiot harjoittivat kaupunkiyhteisössä sosiaalista kontrollia. Korolainen-Virkajärvi ei tosin identifioi tutkimustaan osaksi yhtenäiskulttuurin murroksen tutkimusta, mutta sitä se mielestäni on, ja sellaisenaan mielenkiintoinen vertailukohta kaupunkilaisesta kontekstista.

Merikarvian seurakunta ei ole täysin tutkimatonta maaperää. Martti Santavuori (1961) on teoksessaan *Merikarvian historia 1900-luvun alkuun* käsitellyt seurakunnan kirkkoherroja 1800-luvun loppupuolelta, lukkarin vaaleja, kinkereiden lukulahkojakoa,

---

²⁰ Nieminen 1951, 283.

²¹ Kortekangas 1967, 1–2.

herätysliikkeitä ja vähän kirkon rakentamista. Sen sijaan Reijo Ostamon (1998) kirjoittamassa historiikissa *Merikarvian seurakunta 360 vuotta ja kirkko 100 vuotta 3.12.1999* on kirkon rakennusvuosien tapahtumat selvitetty suhteellisen tarkasti. Merikarvian kirkollista elämää on myös Tuulikki Haanpää (1974) sivunnut kansatieteellisessä osatutkimuksessaan *Merikarvian kirkonkylä 1900-luvulla*.

2. Kirkko hengellisen elämän aineellisena puitteena 1880–1900

Merikarvian nykyisen kirkon paikalla on ollut jo katolisena aikana pieni pyhän Birgitan kappeli. Uskonpuhdistuksen ajoista Merikarvian seurakunta kuului Ulvilan seurakuntaan, kunnes se vuonna 1639 erosi omaksi seurakunnakseen. Kappelin paikalle rakennettiin ensimmäinen kirkko vuoteen 1667 mennessä. Kansan keskuudessa luodolla sijaitsevaa kirkkoa nimitettiin Kalastajain kirkoksi. Sinne pääsi melkein perille asti veneellä. Maankohoamisen myötä kirkonmäki on kaikonnut kolmisen kilometriä rannasta. Kun kirkko rapistui ja tuli ahtaaksi, sen tilalle rakennettiin Sofia Magdalenan kirkko vuonna 1771. Kirkkoa korjattiin useaan otteeseen ja se palveli seurakuntaa vuoteen 1898 asti.²²

Kuva 1. Sofia Magdalenan kirkko vuonna 1897. Merikarvian kunnanarkisto.

Sofia Magdalenan kirkon rakentamisen aikoihin Länsi-Suomessa oli alkanut kansanherätyksiä. Kalannissa paimentyttö Liisa Eerikintytär koki hengellisen heräämisen, joka levisi kyläläisten keskuuteen ja vähitellen laajemmallekin. Myös muualla Suomessa puhkesi herätyksiä. Merikarvialla sellaisen laittoi liikkeelle alakyläläinen Anna Rogel, joka sairastui vuonna 1770, vajosi tiedottomaan tilaan ja alkoi saarnata horrostilassa. Hän sai paljon kuulijoita, ja herätys levisi laajalle Satakuntaan ja

---

²² Ostamo 1998, 7–8, 12–13.

muualle Länsi-Suomeen. Vähitellen tämä uskonnollinen liikehdintä sulautui Länsi-Suomen rukoilevaisuuteen, joka vaikutti Merikarvian seurakuntaelämään 1800-luvulla.²³

Toinen paikallinen herätysliike oli gestriniläinen Pyhä-liike, jonka keskuspaikka oli Ahlaisissa ja Merikarvian eteläisissä kylissä. Herätys levisi Lammelaan vuonna 1862 varsinkin evankelisten keskuudessa. Rukoilevaisissa piireissä sitä aluksi vastustettiin.²⁴ Gestriniläisyyden vaikutusaika oli lyhyt. Lestadiolaisuus levisi samoille seuduille 1870-luvulla. Voidaan jopa sanoa, että nämä kaksi eri herätystä sulautuivat yhdeksi.²⁵ Lestadiolaisuus levisi Merikarvialle, aluksi seurakunnan etelä- ja pohjoiskyliin, Lammelaan ja Riispyyhyn. Merikarviasta tuli yksi Satakunnan herätyksen keskuksista.²⁶

2.1 Väestönkasvu ja tarve suuremmalle kirkolle

1870-luvulta alkaen nälkävuosien jälkeen väestö kasvoi koko Suomessa varsin nopeasti. Suomen väkiluku ylitti kaksi miljoonaa vuonna 1879. Väestönkasvun nopeutuminen johtui kuolleisuuden alenemisesta. Syntyvyys ei varsinaisesti lisääntynyt. Yhä useampi lapsi jäi henkiin ja kasvoi aikuiseksi. Muutos tapahtui nopeammin kaupungeissa, mutta maaseudulla oli sama suunta.²⁷ Myös Merikarvialla väestönkasvu kiihtyi 1800-luvun loppupuolella. Vuonna 1870 seurakunnassa oli 5269 jäsentä, vuonna 1875 jäseniä oli 5458, viisi vuotta myöhemmin 6033.²⁸ Seurakunnan näkökulmasta väestönkasvu aiheutti ehkä näkyvimmin tilanpuutteen. Kirkko alkoi käydä pieneksi kasvavalle seurakunnalle, jossa jumalanpalveluksiin osallistuminen oli vielä 1800-luvulla yhtenäiskulttuurin kannalta tärkeää. Paikallinen sekakielinen sanonta kuului: ”*Silloin harvoin kun kirkkoon kommer, ei silloinkaan penkkiin slipper.*”²⁹

Syyskuussa 1882 rovastinkäräjillä tarkastajana toiminut lääninrovasti K. E. Stenbäck totesi kirkon ja siihen kuuluvat rakennukset kelvollisiksi, vaikka kirkko oli varsinkin suurien juhlapyhien aikaan ahdas. Lääninrovasti kehotti seurakuntaa harkitsemaan ajoissa kirkon laajentamista ja urkujen hankkimista.³⁰ Kesti muutama kuukausi ennen kuin seurakunnan paimen, kirkkoherra Johan Anton Immanuel Forss otti ehdotuksen

²³ Sulkunen 1999, 72–73, 90.

²⁴ Virkkala 1970, 33.

²⁵ Kökkö 2006, 36.

²⁶ Lohi 1997, 441.

²⁷ Haapala 2007, 48–49.

²⁸ Ks. Liite 1. Merikarvian seurakunnan väkiluvun kehitys 1875–1940.

²⁹ Merikarvian kunnallislehti 20.9.1951, Aapo Santavuori, 1961.

³⁰ Satakunta 16.9.1882.

suuremmasta kirkosta esille kirkonkokouksessa. Vanhan kirkon tilat arvioitiin riittävän vielä noin kymmenen vuotta, joten kirkon suurentaminen oli edessä vasta tulevaisuudessa.³¹

Nimimerkki Siwulta katsoja oli Satakunta-lehdessä 31.1.1883 eri mieltä. Kirjoittajan mukaan jouluna kirkko oli niin täpötäynnä väkeä, ettei paikaltaan päässyt hievahtamaan. Kuin ryynimyllyssä joku tunki sisään ja toinen ulos, niin että oli vähällä vaatteet päältä viedä. Kun useampi ihminen puhui vierustoverilleen, oli tunnelma kirjoittajan mukaan kuin markkinoilla.³² Vuonna 1882 Kokemäellä joulukirkossa oli tapahtunut kirkkorymyliksi kutsuttu onnettomuus, jossa kolme ihmistä kuoli ja kymmeniä loukkaantui väen jouduttua paniikkiin humalaisten huudettua kirkon palavan. Osasyynä tapahtuneeseen pidettiin kirkon ahtautta, joten nopeasti tapahtuman jälkeen seurakunta päätti laajentaa kirkkoa.³³ Uutinen kirkkorymylistä kantoi luultavasti Merikarvialle asti ja sai Siwulta katsojan kirjoittamaan lehteen. Samaan aikaan useassa muussakin satakuntalaisessa seurakunnassa oli rakennettu uusi kirkko tai sellaista oltiin suunnittelemassa³⁴.

2.2 Varojen keräystä ja valituksia

Loppuvuonna 1885 kirkonkokous aloitti keskustelun kirkon laajentamiseen tarvittavien varojen keräämisestä. Toiset olivat sitä mieltä, että kukin voisi tehdä keräystä ensin itsekseen. Yleisen keräyksen aloittaminen ei saanut kannatusta, vaikka puheenjohtaja kirkkoherra Forssin maltillinen ehdotus kuului, että jokaiselta ripillä käyvältä henkilöltä kerättäisiin 25 penniä.³⁵

Kirkkolaki vuodelta 1869 määräsi, että rahankeruu piti aloittaa hyvissä ajoin:

”Jokainen seurakunta pitääkään tärkeänä asianansa, koota kirkonrakennuskassaa vuotisilla maksoilla niiltä, jotka lain mukaan ovat velvolliset rakentamaan kirkkoa

---

³¹ Pöytäkirja tehty laillisella ajalla edelläpäin kuulutetussa kirkon kokouksessa Merikarwialla joulukuun 10. p. 1882, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1859–1892) II Cb:1.

³² Satakunta 31.1.1883.

³³ Hoppu 2011, 106.

³⁴ Satakunnassa 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä rakennettiin tai uudistettiin useita kirkkoja, mm. Harjavallan (uud. 1870), Reposaaressa (1876), Kullaan (uud. 1878), Kauvatsan (1879), Siikaisten (1889), Köyliön (uud. 1890), Vampulan (1894), Euran (1898), Lattomerren (uud. 1900) Kodisjoen (1907), Ahlaisten (uud. 1908) ja Luvian (1910) kirkot.

³⁵ Pöytäkirja tehty laillisella ajalla edelläpäin kuulutetussa kirkon kokouksessa Merikarwialla lokakuun 11 p. 1885, Pöytäkirja, tehty laillisella ajalla edelläpäin kuulutetussa kirkon kokouksessa Merikarwialla joulukuun 20 p. 1885, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1859–1892) II Cb:1.

seurakunnassa, ja korollisina kasvattaa näin saatuja varoja. Tähän kokekoot kirkkoherrat taivuttaa seurakuntia, ja maksojen vuotisen määrän suostukoot ja päättäkööt seurakunnat kirkonkokouksessa. Jos ei suostumuksia vakinaisista jokavuotisista maksoista saada toimeen; niin olkoon seurakunta kuitenkin velkapää, kun kirkon uudesta-rakentaminen taikka isompi ja kalliimpi korjaus nähdään tulevan tarpeelliseksi, aikaisin ja monta vuotta edeltäpäin kokoomaan raha-apuja kustannusten suorittamiseksi ja työtä sillä muotoa keventämään ja valmistelemaan.”³⁶

Vasta neljän ja puolen vuoden kuluttua helatorstaina 1889 kirkonkokous päätyi rakennuskassan perustamiseen. Kirkkoherra Forss oli hääpäivänään pari vuotta aiemmin lahjoittanut sen pesämunaksi 200 markkaa Suomen valtion velkaseteleissä, jotka olivat jo kasvaneet korkoa 4,5 %. Rakennuskassaan oli tarkoitus kerätä rakennusrahaa kaikilta maksuvelvollisilta seurakunnan jäseniltä lukukinkereillä vaivashoitopiirikuntien esimiesten toimesta.³⁷ Rahankeruu alkoi hitaasti. Seurakuntalaiset ymmärsivät, ettei kirkkoa saataisi rakennettua ilman lainarahaa. Huhtikuussa 1893 kirkonkokous päätti, että hankkeelle haettaisiin valtion kuoletlainaa, kunhan kirkon piirustukset olisi tehty ja hyväksytty. Kaikki osanottajat, paitsi nimeltä mainitsematon torppari olivat lainanoton kannalla.³⁸

Samaan aikaan seurakunnat olivat siirtymässä uuteen papin palkkausjärjestelmään. 1800-luvun lopussa Suomi eli poliittis-yhteiskunnallisessa murroksessa. Kaupungistumisen myötä vanha papinmaksujen suorittamisvelvollisuus oli käynyt hankalaksi. Maaseurakunnissa papeille maksettiin palkkaa etupäässä luontoissuorituksina. Hallitsija vahvisti uuden palkkausasetuksen vuonna 1886. Siinä papeille pyrittiin takaamaan entiset palkkaedut. Kaupunkiseurakunnat saivat sopia vapaasti palkoista ja virkataloista. Kirkkoherran palkka oli kaksinkertainen apupappien palkkoihin nähden. Tosin jakoperusteista sai poiketa seurakunnan ja papiston yhteisestä sopimuksesta tai muuten asianhaarojen vaatiessa. Palkat laskettiin pääosin jyvänä (ruis, ohra) ja rahana sekä kauroina, voina ja kaloina (paikkakunnilla jossa se oli ollut tapana).³⁹

Seurakuntalaiset suorittivat erillisiä maksuja myös tietyistä kirkollisista toimituksista. Merikarvialaisen muistitiedon mukaan papit olivat tarkkoja saatavistaan. Talon emännän kuolemasta piti antaa papille lehmä (ilmeisesti maksuna siunaamisesta). Aina köyhällä

---

³⁶ Kirkkolaki 1869, 299§.

³⁷ Pöytäkirja, tehty lailliseen aikaan kuulutetussa kirkonkokouksessa Merikarvian pitäjän kirkossa helatorstaina toukokuun 30 päivänä 1889, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1859–1892) II Cb:1.

³⁸ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan kirkossa 30 p. huhtikuuta v. 1893, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1859–1892) II Cb:1.

³⁹ Välimäki 2002, 196, 200. Papiston palkkaus perustui luontoissuorituksiin vielä 1920-luvulle ja paikoin myöhemminkin, Santavuori 1961, 514.

talolla ei olisi ollut varaa luovuttaa lehmää. Tarinan mukaan tarkkana miehenä tunnettu kirkkoherra Forss saikin syyn valittaa, ”*kuinka taitamattomasti emännät nykyään kuolevat*”.⁴⁰

Uuden asetuksen mukaiset palkkaussopimukset otettiin seurakunnissa hiljalleen käyttöön. Vuonna 1892 virkaan astunut kirkkoherra Heman esitti, että hän suorittaisi palkastaan kirkonrakennusrahastoon kolmena vuotena 1000 markkaa vuodelta eli yhteensä 3000 markkaa sillä ehdolla, että senaatin hyväksymä uusi papin palkkausjärjestys otettaisiin käytäntöön.⁴¹ Samalla noudatettaisiin vuonna 1892 voimaan tullutta armollista asetusta, jonka mukaan myös papiston tuli ottaa osaa kirkon rakentamista ja kunnossapitoa koskevaan rasiinukseen⁴². Kirkonkokous suostui ehdotukseen, ja uusi palkkajärjestys astui Merikarvian seurakunnassa voimaan 1. toukokuuta 1894⁴³. Palkkauksen uudistaminen aiheutti tulkintaerimielisyyksiä useissa seurakunnissa⁴⁴. Merikarvialla kalastajat vastustivat ns. kalakymmenyksien laskemista palkkaukseen perusteenaan se, että olivat maksaneet nelikon silakoita tai 2 markkaa vuodessa omasta tahdostaan, mutta valitus ei mennyt läpi⁴⁵.

Kirkonrakennusta varten oli tarkoitus kerätä vuoden 1893 ylöskantolistan mukaan 15 000 markkaa eli kirkkoherran palkka kolminkertaisena⁴⁶. Vertailun vuoksi vuonna 1906 Suomen vakinaisesta papistosta 15 prosenttia sai palkkaa alle 3000 markkaa vuodessa, ja

---

⁴⁰ SKS KKA 1. Merikarvia 1, 2 – Karl Kantola, Iisak Korpunen.

⁴¹ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan kirkossa 22 p. lokakuuta 1893, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1893–1897) II Ca:4. Ks. Liite 2. Merikarvian seurakunnan kirkkoherrat ja apulaiset 1880–1940.

⁴² Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus velvollisuudesta ottaa osaa kirkon rakentamiseen ja kunnossa pitämiseen maan evankelisluterilaisissa seurakunnissa. 19.7.1892.

⁴³ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan kirkossa 22 p. lokakuuta 1893, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1893–1897) II Ca:4.

⁴⁴ Välimäki 2002, 209.

⁴⁵ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan kirkossa 30 p. huhtikuuta v. 1893, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1859–1892) II Cb:1.

⁴⁶ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan kirkossa 22 p. lokakuuta 1893, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1893–1897) II Ca:4.

keskipalkka oli 5500 markkaa ⁴⁷. Porin alarovastikunnan⁴⁸ pappien keskipalkka oli 4720 markkaa ⁴⁹. Koko kirkon rakennuskustannuksiksi oli arvioitu 45 000–50 000 markkaa ⁵⁰.

Kirkonkokous valitsi elokuussa 1894 viisihenkisen, pääasiassa talollisista koostuvan toimikunnan, jonka tehtävänä olisi koota varat seurakunnasta. Ylöskanto tapahtuisi kirkkoherran palkkaluettelon mukaisesti niin, ettei voimaksuja⁵¹ laskettaisi mukaan. Kukin maksaja suorittaisi kolminkertaisesti niin paljon kuin hän olisi kirkkoherralle velvollinen maksamaan viljoina ja rahamaksuina. Voimaksun poisjättämistä vastustivat kauppias Johan Edvard Nordlund, puuseppä Isak Wirtanen, karstamaakari Mikkeli Gustafsson, itsellinen Wihtori Ruohonen, seppä Aleksanteri Strandberg ja itsellinen Isak Pajamäki. Heidän mukaansa kirkon rakentamista koskeva armollinen asetus määritteli kyseisen rasituksen jaettavaksi rakennusvelvollisten kesken samoin perustein kuin papin palkan suorittamisessa. ⁵² Valituksen tehneiden ilmoitetuista ammateista voi päätellä, ettei heidän taloutensa perustunut lehmien pitoon, joten voimaksujen poisjättäminen ei hyödyttänyt heitä. Toisin oli talollisten laita, joille päätös merkitsi luultavasti suurta helpotusta maksuvelvollisuuteen.

Merikarvian seurakunnan kaikilla jäsenillä ei ollut varaa osallistua kirkon rakentamiseen. Vuoden 1895 alussa vaivaispiirikunta oli laatinut luettelon henkilöistä, jotka olisi heidän mielestään syytä vapauttaa papin- ja kirkonrakennusrahain maksusta. Suurin osa henkilöistä oli luettelon mukaan torppareita, itsellisiä ja irtolaisia. ⁵³ Kirkonrakentamiskustannuksiin osallistuminen saattoi jossain määrin olla siis myös kunniakyseisyys, vaikka luontoissuorituksiin perustuva kirkon toiminnan rahoittaminen saattoi tuntua myös kovin raskaalta varsinkin köyhästä väestöstä. Kantokirjan mukaan

---

⁴⁷ Välimäki 2002, 213.

⁴⁸ Siihen kuuluivat Ulvilan, Porin, Kullaan, Reposaaressa, Nakkilan, Noormarkun, Pomarkun, Ahlaisten, Merikarvian, Siikaisten, Eurajoen, Luvian, Euran, Honkilahden ja Kiukaisten seurakunnat.

⁴⁹ Salminen 1906, 185–188.

⁵⁰ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan kirkossa 11 p. joulukuuta 1892, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat (1854–1893) II Ca:3.

⁵¹ Voimaksu määräytyi maksuvelvollisen omistamien lehmien määrän mukaan, 425 grammaa voita lehmältä.

⁵² Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan kirkossa 12 p:nä elokuuta 1894, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1893–1897) II Ca:4.

⁵³ Pöytäkirja tehty siinä Merikarvian vaivaispiirikuntain esimiesten kokouksessa, jonka toimenä oli laatia ehdotusta ketkä olisivat vapautettavat papin- ja kirkonrakennusrahain maksusta, mainitun pitäjän kunnanhuoneessa 10 p:nä tammikuuta 1895. Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1893–1897) II Ca:4.

eräs itsellinen suoritti voimaksunsa ilolla vuonna 1892, koska ensimmäisen kerran 17 vuoteen hän puolisoineen omisti lehmän.⁵⁴

Kirkonkokouksen päätös jättää huomioimatta voimaksut rakennusrahaston kartuttamisessa herätti toisissa seurakuntalaisissa tyytymättömyyttä joka kannon yhteydessä. Räätäli Henrik Munck etenkin arveli menettelyn olevan vastoin lakia⁵⁵. Syyskuussa 1897 kirkonkokouksen puheenjohtajana toiminut kirkkoherra Heman oli tämän vähemmistön kanssa samaa mieltä, mutta enemmistö seurakuntalaisista yhä vastusti voimaksujen keräämistä. Kokous kuitenkin määritteli voille myös rahallisen arvon, mikäli päätöksestä valitettaisiin ja se kumottaisiin. Yhdestä lehmästä verotettava 425 grammaa voita laskettiin viideksikymmeneksi penniksi. Toiset kirkonkokoukseen osallistuneet pitivät arvoa liian alhaisena.⁵⁶ Vuoden 1894 laskurin mukaan se olisi ollut 68 penniä⁵⁷.

Leipuri J. Sysimetsän, tehtailija J. W. Wirtasen, räätäli Henrik Munckin ja seppä Aleksanteri Strandbergin valitus Turun ja Porin läänin kuvernöörille eli maaherralle⁵⁸ tuotti tulosta.⁵⁹ Joulukuun lopussa 1897 siihen saatiin vastaus, joka puolsi valitusta. Kirkonkokouksen olisi vastedes otettava huomioon myös voimaksut kirkonrakennusrahojen keräämisessä. Vuoden 1897 koonti lykkäytyi seuraavaan vuoteen valitusprosessin myötä.⁶⁰

Kirkonkokouksen puheenjohtajan mukaan kirkonrakennusrahastossa oli loppuvuodesta 1897 varoja noin 18 000 markkaa. Kirkon kustannusarvio oli noussut 80 000 markkaan. Kirkkoneuvosto oli jo yrittänyt valmistella 30 000–40 000 markan kuoletuslainan ottoa,

---

⁵⁴ Kantoluettelo, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Maksuunpano- ja kantoluettelo (1890–1890) III Ge:4.

⁵⁵ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan kirkossa 30 p. kesäkuuta 1895, Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan kirkossa 19 päivänä heinäkuuta 1896, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1893–1897) II Ca:4.

⁵⁶ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan kirkossa jumalanpalveluksen päätyttyä syyskuun 12 p:nä W. 1897, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

⁵⁷ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnankirkossa 9 p:nä syyskuuta 1894, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1893–1897) II Ca:4.

⁵⁸ Suomen suuriruhtinaskunnassa kuvernööri oli lääninhallituksen johtajan titteli vuosina 1837–1918, joka vastasi Ruotsin vallan ja itsenäisyyden ajan maaherraa. Selvyiden vuoksi käytän jatkossa nimitystä maaherra.

⁵⁹ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan kirkossa jumalanpalveluksen päätyttyä sunnuntaina 17 lokakuuta v. 1897, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

⁶⁰ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa kunnanhuoneella 28 p. joulukuuta 1897, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

mutta ei ollut saanut aikaan yksimielistä ehdotusta. Monet seurakunnan jäsenet vastustivat kuoletuslainan ottoa ja pyysivät saada suorittaa itse koko osuutensa. He arvelivat, että seurakunta pystyisi sen hetkisiin hyviin aikoihin nähden rakentamaan kirkkonsa ilman, että tuleville polville jäisi kannettavaksi painava velkakuorma vuosikymmenien ajaksi.⁶¹

Kuoletuslainan ottamisen vastustajat ehdottivat, että lainaa pyydetäisiin vain 500 markkaa, jota vastaan toiset ehdottivat 50 000 markkaa. Molemmat summat saivat kannatusta, joten asiasta äänestettiin. 42 henkilöä kannatti 50 000 markan lainaa ja 500 markan lainaa kannatti yli sata henkeä. Suuremman lainan kannattajat eivät myöntäneet olevansa vähemmistönä vaan vaativat varsinaista äänestystä ääntölistan mukaan. Tällä tavalla äänestettynä suuremman lainan kannattajat voittivat, koska heillä oli enemmän ääniä suurempien kirkollismaksujensa mukaan. Kirkonkokous päätti hakea 50 000 markan kuoletuslainaa.⁶²

Seppä Strandberg, joka oli ollut mukana vastustamassa voimaksujen poisjättämistä, ja useat muut seurakuntalaiset tekivät kuoletuslainapäätöksestä valituksen maaherralle. Kirkonkokous valitsi tammikuussa 1898 selvityksen antajaksi kruununnimismies Magnus Selanderin. Myös puutavarakauppias J. W. Norrgård oli tehnyt kuvernöörille samasta päätöksestä valituksen, ja sen selvittämiseen valittiin talollinen Heikki Uusitalo Honkijärveltä. Näiden valitusten vuoksi seurakunta ei ollut voinut toimeenpanna 12.9. päätettyä kirkonrakennusrahastoa ja kirkonrahastoa koskevaa varainkeruuta. Tammikuussa kirkonkokous päätti ryhtyä toimeen, ja kerätä aiemman päätöksen lisäksi vielä vuoden papinpalkan verran rahaa kirkonrakennusrahastoon.⁶³

Kirkonkokous sai maaliskuussa maaherran päätöksen, joka kumosi kirkonkokouksen päätöksen ottaa kuoletuslainaa 50 000 markkaa. Tähän oli lupa hakea muutosta keisarilta, mutta kirkonkokous päätti tyytyä päätökseen. Takaisku ei kuitenkaan vielä lannistanut lainaa kannattavia, vaan kokouksessa todettiin, että ”*yksityiseen seurakunnan jäsenen nähden ei tämä nyt tehty päätös ole sitovainen*”.⁶⁴ Lisäksi kirkkoherra Heman kampanjoi

---

⁶¹ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan kirkossa jumalanpalveluksen päätyttyä sunnuntaina 21 p. marraskuuta v. 1897, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

⁶² Ibid.

⁶³ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan kirkossa jumalanpalveluksen päätyttyä sunnuntaina 16 p:nä tammikuuta 1898, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

⁶⁴ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan kirkossa jumalanpalveluksen päätyttyä sunnuntaina 20 p:nä maaliskuuta 1898, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

sinnikkäästi lainan oton puolesta ja otti asian uudelleen käsittelyyn heinäkuussa 1899. Kirkonkokous ei vieläkään päässyt asiasta yksimielisyyteen, joten järjestettiin uusi äänestys. Vähintään 50 000 markan suuruisen kuoleuslainan hakemista puolsi 75 äänestäjää 1601 markan 3 pennin äänimäärällä. Lainan ottamista vastusti 126 äänestäjää 1325 markan 12 pennin äänimäärällä. Näin päätökseksi saatiin, että kirkon rakentamiseen haettaisiin vähintään 50 000 markan suuruista kuoleuslainaa. Kirkon isännöitsijä Rosnell vaati merkittäväksi pöytäkirjaan, että lainan kannattajat olivat enimmäkseen virka- ja liikemiehiä, kun taas lainan vastustajat olivat etupäässä työväkeä ja talollisia.⁶⁵

Satakunta-lehti kommentoi kokousta:

”Joka vielä muisti – ja kukapa sitä ei muistaisi – sen mielten kuohun, jonka tämä kysymys sai aikaan seurakuntalaisissa viime syksynä, hän saattoi nytkin odottaa kuuma ottelua ukkojen kesken syntyväksi.”⁶⁶

Kirjoittajan mukaan keskustelu oli kuitenkin verrattain rauhallista, mutta kuluneet kuukaudet eivät olleet paljon miesten mieltä muuttaneet. Tappiolle jääneet lohduttivat itseään sillä, että heidän puolellaan oli äänestäjien enemmistö.⁶⁷

Samassa kokouksessa päätettiin kirkon rakennusrahastoa varten koota seurakunnalta neljää papinpalkkaa vastaava määrä. Rahankeruulla todettiin olevan kiire, koska kirkon rakentaminen oli vähällä keskeytyä varojen puutteeseen. Kirkonisännöitsijä, jonka huoleksi rahankeruu jäisi, oli kovin huolissaan.⁶⁸ Satakunta-lehti kommentoi rahankeruuta näin:

”(...) siltä näyttää, ettei täällä raha kiusaa tee, koska ei suin surmin tahdota lainoihin ryhtyä. Mutta niinpä täällä onkin näihin aikoihin ollut oikein ’ameriikkalainen rahasade’, joka on kylwänyt kultaa lakkareihin. Saa sitten nähdä, kuinka nämä lakkarit kestävät niitä syviä kourauksia, joita niihin nyt tehdään.”⁶⁹

Kirkonrakennuskomitea oli huolissaan rakentamisen edistymisestä. Viimeisin päätös kuoleuslainan ottamisesta oli poikanut uuden valituksen. Kirkonkokous pohti, miten rakennustyötä voitaisiin jouduttaa. Se päätti antaa komitealle luvan harkintansa mukaan korottaa työmiesten päiväpalkkoja aina kolmeen markkaan asti ja asettaa vartemmanniksi

---

⁶⁵ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa väliaikaisessa kirkossa jumalanpalveluksen päätettyä 17 p. heinäkuuta v. 1898, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

⁶⁶ Satakunta 21.7.1898.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa väliaikaisessa kirkossa jumalanpalveluksen päätettyä 17 p. heinäkuuta v. 1898, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

⁶⁹ Satakunta 21.7.1898.

ylikarvialaisen torppari Frans Rantalan.⁷⁰ Rakennushankkeen alussa työmiesten päiväpalkka oli ollut keskimäärin 1,50 markkaa⁷¹.

Elokuussa 1898 kirkonkokous tarkasteli kirkonrakennusrahain tilejä. Joissakin summissa, kuiteissa ja toimitettujen rakennustarvikkeiden määrissä oli huomauttamista. Talolliset Wihtori Näsi Ylikarvialta ja Mikko Isotalo Kasalasta olivat toimittaneet vähemmän puita kuin olivat sitoutuneet. Kirkonkokous uhkaili, että mikäli nämä eivät toimittaisi lisää ja komitea joutuisi hankkimaan puut muualta kalliimmalla, talolliset joutuisivat maksamaan erotuksen.⁷²

Kirkonrakennuskomitean tehtävä ei ollut helppo. Vähän väliä joku olisi halunnut erota jäsenyydestä, mutta sitä ei myönnetty. Toukokuussa 1898 nimeltä mainitsemaan jäsen haki eroa⁷³. Kirkonisännöitsijä Rosnell oli pyytänyt kirkonkokoukselta päästä kirkonrakennuksen taloudellisesta hoidosta ja myöhemmin vielä koko jäsenyydestä⁷⁴. Rosnellin vuosipalkka kirkonisännöitsijänä oli 60 markkaa ja sen lisäksi hän sai kaksi prosenttia kantamastaan summasta aina 5000 markkaan asti ja puoli prosenttia sen ylittävästä osuudesta eli toimi oli sentään tuottelias⁷⁵. Sahanasettaja F. Stenbacka haki eroa komiteasta, koska oli muiden toimiensa vuoksi usein estynyt tulemaan kokouksiin. Kumpikin joutui jatkamaan luottamustoimissaan huolimatta omasta haluttomuudestaan. Kirkonkokous päätti valita komiteaan kaksi uutta jäsentä entisten lisäksi, jotta vastuuta voitaisiin jakaa. Niinpä räätäli Henrik Munck ja sahanasettaja Frans Strandberg liittyivät kirkonrakennuskomiteaan.⁷⁶ Vuoden päästä kirkonisännöitsijäkin sai apua

---

⁷⁰ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa sunnuntaina 7 p. elokuuta 1898 seurakunnan väliaikaisessa kirkossa, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

⁷¹ Luettelo Kirkon rakennus päivätöistä, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Rakennustyömiesten palkkausluettelo (1897–1899) II Glg:2.

⁷² Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa väliaikaisessa kirkossa 14 p. elokuuta 1898, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

⁷³ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa Merikarvian väliaikaisessa kirkossa jumalanpalveluksen päätyttyä 8 p. toukokuuta 1898, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

⁷⁴ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa väliaikaisessa kirkossa 14 p. elokuuta 1898, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

⁷⁵ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan kirkossa 24 p. maaliskuuta 1895, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1893–1897) II Ca:4.

⁷⁶ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa väliaikaisessa kirkossa 13 päivänä marraskuuta 1898, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

rahankoonluettelon laatimiseen komiteasta, jonka jäseniksi valittiin talollisia joka kylästä, rovasti Heman ja kanttori Sandberg ⁷⁷.

Vuoden 1899 alussa kirkonrakennusrahaston rahat olivat loppu. Seurakunnassa tiedostettiin, ettei rakentamista voitaisi jatkaa ilman rahaa. Kirkonrakennuskomitea ehdotti kirkonkokoukselle 25 000 markan väliaikaisen lainan ottamista. Nimismies Selanderin mielestä väliaikainen lainanotto olisi mieletöntä, koska seurakunnalla olisi tilaisuus saada valtiolta paremmilla ehdoilla kuoletuslainaa kuin yhdelläkään yksityisellä olisi tarjota väliaikaista lainaa. Mielipide sai kannatusta, mutta monet niistä, jotka olivat vastustaneet valtion kuoletuslainan ottamista, vastustivat myös väliaikaista lainaa sillä perusteella, ettei sitä saataisi alhaisilla koroilla. Lainaa vastustavat olivat sitä mieltä, ettei seurakunta tarvitsisi sitä, koska monet heistä tienasivat sillä hetkellä hyvin. Tähän huomautettiin, ettei se koskenut kaikkia seurakuntalaisia. Kirkonrakennuskomitean jäsenet ja muutamat muut kannattivat väliaikaisen lainan ottoa, koska se tuntui olevan ainoa keino jatkaa rakennustyötä. Kaksi suurta enemmistöä oli sitä vastaan, joten äänestystä ei suoritettu. Väliaikaista lainaa ei otettaisi. ⁷⁸

Kirkonkokouksen enemmistö ehdotti uutta ylöskantoa, mutta se koettiin liian hitaaksi toimeksi. Sitä varten pitäisi kuuluttaa uusi kirkonkokous, jossa valittaisiin ylöskantolistan tekijät, ja sen tekemisessä pitäisi ottaa huomioon listan hyväksymisen valitusajat. Siinä ajassa rahapula ehtisi pahentua entisestään. Lisäksi kirkonisännöitsijä Rosnell ilmaisi olevansa haluton toimimaan ylöskantomiehenä niin sekaseuraisena aikana. Määrällinen vähemmistö yritti vedota valtiolainan vastustajiin. Nimismies Selanderin mielestä valtiolainan haku olisi järkevin vaihtoehto, mutta vaarana oli, että lainaa haettaessa siitä valitettaisiin seuraavaksi senaattiin, ja kirkon rakennustyöt jouduttaisiin keskeyttämään.

⁷⁹

Kirkonkokous oli yksimielinen siitä, ettei kirkon rakentamista voitu keskeyttää, koska oli sovittuja urakatöitä ja uuden kirkon piti olla määräaikaan mennessä valmis – kaksi tai korkeintaan kolme vuotta rakennuspiirustusten hyväksymisestä. Kirkonrakennuskomitea oli jo ensihätään saanut väliaikaista lainaa Lankosken talolliselta Johannes Starckilta 9500 markkaa 4 prosentin korolla. Kirkonkokouksessa kauppiaanleski Wilhelmiina

---

⁷⁷ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan väliaikaisessa kirkossa sunnuntaina 18 p:nä kesäk. v. 1899, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

⁷⁸ Pöytäkirja tehty Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan väliaikaisessa kirkossa sunnuntaina 19 p:nä helmikuuta v. 1899, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

⁷⁹ Ibid.

Norrgård Ylikarvialta lupasi lainata rahaa 4,5 prosentin korolla. Näin kirkonkokous myönsi komitealle oikeuden ottaa väliaikaista lainaa mainituilla ehdoilla kunnes valtiolaina-asia selviäisi.⁸⁰ Kauppiaanleski Wilhelmiina Norrgård tosin joutui muutaman kuukauden kuluttua nostamaan korkoa viiteen prosenttiin, koska rahojen nostaminen pankista aiheutti kuluja hänelle itselleen.⁸¹

Kustannuksia säästääkseen rakennuskomitea ehdotti, että kukin seurakuntaan kuuluva hevosen omistaja toisi rakennustyömaalle maksutta kuorman mullatonta isorakeista soraa joko komitean ilmoittamasta paikasta tai muualta, mistä sellaista löytyisi. Näin seurakunta säästäisi noin 1500 markkaa rahtikuluja. Kirkonkokous hyväksyi ehdotuksen, ja kuulutuksilla päätettiin kehottaa seurakuntalaisia sannaanvetoon. Hevoseettomia kehoitettaisiin muuten auttamaan rakennustyömaan puhdistamisessa.⁸² Myöhemmin kirkonkokous sopi, että jokaista hevosta kohden tuotaisiin vielä kaksi kuormaa santaa ja jokaisen hevoseettoman perhekunnan puolesta tehtäisiin yksi jalkapäivätyö. Velvollisuuksien laiminlyönnistä asianomaisilta velotettaisiin rakennuskassan hyväksi kolme markkaa kultakin tuomatta jätetyltä kuormalta ja kaksi markkaa tekemättä jääneestä jalkapäivätyöstä.⁸³

Väliaikaisen lainan lisäksi kesällä 1899 päätettiin kerätä kirkonrakennusrahastoon ainakin papin kaksinkertaista palkkaa vastaava summa⁸⁴. Puutavarakauppias J. W. Norrgård ja kruununnimismies Magnus Selander valittivat päätöksestä⁸⁵. Norrgård oli valittanut hovioikeuteen, koska hänen omistamansa Tuorilan uusi saha oli kruununvoudin määräyksestä laitettu ulosottoon 2045,84 markan rästeistä kirkonrakennusrahastolle. Norrgård oli anonut kuvernöörille jättämässään kirjelmässä, että otettaisiin huomioon

---

⁸⁰ Pöytäkirja tehty kirkonkokouksessa Merikarvian seurakunnan väliaikaisessa kirkossa maanantaina 13 p:nä maaliskuuta v. 1899, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

⁸¹ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan väliaikaisessa kirkossa sunnuntaina 18 p:nä kesäk. v. 1899, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

⁸² Merikarvian väliaikaisessa kirkossa 28 p:nä toukokuuta 1899 pidetyn seurakunnan kirkonkokouksen pöytäkirja, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

⁸³ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa väliaikaisessa kirkossa jumalanpalveluksen päätyttyä sunnuntaina 24 p:nä syyskuuta 1899, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

⁸⁴ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan väliaikaisessa kirkossa sunnuntaina 18 p:nä kesäk. v. 1899, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

⁸⁵ Merikarvian väliaikaisessa kirkossa 13 p:nä elokuuta 1899 pidetyn Merikarvian seurakunnan kokonkokouksen pöytäkirja, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

noin seitsemäsadan markan saatavat, jotka kirkonrakennusrahasto oli velkaa hänelle. Norrgård toivoi, että ulosotto kumottaisiin, koska hän oli valmis maksamaan velkansa.⁸⁶

Marraskuussa 1899 kirkkoherra Heman ilmoitti kirkonkokoukselle saaneensa yksityisesti tietää, että senaatti määräsi kuoletuslainan ottamisen jälleen takaisin kirkonkokouksen käsiteltäväksi, koska kirkonkokous ei ollut alistanut 17.7.1898 tekemäänsä päätöstä senaatin tutkittavaksi, kuten olisi pitänyt haettaessa lainaa yli kymmenen vuoden maksuajalla. Alun perin oli suunniteltu 32 tai 33 vuoden maksuaikaa. Osa kokouksen osanottajista toivoi, että he itse voisivat sovinnossa ja rakkaudessa kerätä tarvittavat varat. Tätä ehdotusta vastaan huomautettiin, ettei kokouksessa ollut kysymys enää lainan ottamisesta vaan siitä, otettaisiinko se pidemmäksi kuin kymmenen vuoden maksuajaksi. Silloin päätös olisi alistettava senaatin tutkittavaksi. Enemmistö seurakuntalaisista ei edelleenkään halunnut lainaa, joten maksuajasta äänestäminen koettiin turhaksi.⁸⁷

Kirkonrakennuskomitea oli rahankoonnin viivästymisistä ja kuoletuslainakiistelystä johtuen ollut pakotettu tekemään noin 56 000 markkaa velkaa, josta 7000 olisi maksettava seuraavan tammikuun 10. päivänä ja 10 000 markkaa 20. tammikuuta. Kirkonkokous päätti, että kirkonisännöitsijän tulisi niin pian kuin suinkin koota seurakuntalaisilta varoja neljää vuotuista papinpalkkaa vastaava määrä edellisesän kantokirjan mukaan. Siltä varalta, ettei tarvittavia varoja saataisi määräpäiväksi kokoon, esitettiin kirkonrakennuskomitealle valtuutusta ottaa lainaksi lainan maksueristä puuttuva summa. Tunteet kuohuivat kirkonkokouksessa ja toiset vastustivat äänekkäästi huutamalla. Puheenjohtaja huomautti:

”(...) halpamielistä kiittämättömyyttä ja aiheetonta ynseyttä komiteaa kohtaan, joka on koittanut kirkon työtä saada luonistumaan ja hankkinut rahoja omalla vastuullaan, kun seurakunnasta ei ole, niin kuin päätettiin, varoja tarpeen mukaan saatu.”⁸⁸

Tämän puhuttelun jälkeen ei kukaan enää tunnustanut vastustavan, että komitealle annettaisiin lupa ottaa lainaa pankista. Varojen kokoaminen koettiin niin kiireelliseksi, että se päätettiin panna täytäntöön valitusajan loppua odottamatta.⁸⁹

---

⁸⁶ Keisarillisen Turun Hovioikeuden, Suomen Suuriruhtinaanmaassa, päätös Annettu Turussa Syyskuun 23. päivänä 1899, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Rakennusrahaston tiliositteet (1897–1904) III Glg:11.

⁸⁷ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa väliaikaisessa kirkossa 19 päivänä marraskuuta v. 1899, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Ibid.

2.3 Uuden kirkon rakentaminen

Syksyllä 1892 kirkonkokouksen asettama komitea⁹⁰ päätyi ehdottamaan puisen ristikirkon rakentamista. Kirkon pituus olisi idästä länteen 69 kyynärää ja leveys pohjoisesta etelään 60 kyynärää⁹¹. Kivijalka tehtäisiin halkaistuista ja suoristetuista kivistä. Sakaristo rakennettaisiin idän puolelle kirkkoa. Kuhunkin ristiin tulisi eteinen kirkon sisäpuolelle. Kirkon seinät rakennettaisiin pystyyn asetetuista puista, joiden päälle laitettaisiin laudoitus. Komitean mielestä kivitöihin olisi ryhdyttävä heti, jotta varsinainen rakentaminen voitaisiin aloittaa keväällä 1893.⁹²

Hanke ei kuitenkaan lähtenyt näin ripeästi käyntiin. Kirkonkokous ei ollut heti valmis hyväksymään ajatusta uudesta kirkosta. Kauppaneuvos A. Ahlströmin mielestä olisi vielä ollut syytä tutkia, voitaisiinko kirkkoa laajentamalla saada se tarkoitustaan vastaavaksi verrattain vähillä kuluilla. Ehdotus sai hieman kannatusta, mutta rakennusmestari Wirtasen mukaan komitea oli jo todennut vanhan kirkon seinät niin lahoiksi, ettei korjaaminen onnistuisi. Kirkonkokous katsoi selvitysten tekemisen kuitenkin niin tärkeäksi, että se päätti valita uuden laajemman kirkonrakennuskomitean, johon kuuluisivat entiset jäsenet sekä yksi jäsen seurakunnan jokaisesta lukuruodista.⁹³

Uusi komitea hyväksyi jo tehdyt piirrokset muutamilla lisäyksillä: sakasti siirrettäisiin kirkon sisälle, kuten uudemmissa kirkoissa oli tavallista. Altтари siirrettäisiin keskemälle kirkkoa ja itä- ja länsiristiä pidennettäisiin, että tila pysyisi vähintään yhtä suurena kuin ehdotetussa pohjapiirustuksessa oli. Kun kirkossa olisi parvetkin, sinne mahtuisi lähes 2000 henkeä kerrallaan⁹⁴. Rakennusmestari Juha Wirtanen valittiin tekemään piirustukset komitean päätösten mukaan. Sen jälkeen Wirtasen piirustus hyväksytettäisiin jollakin arkkitehdillä ja nämä yhdessä laatisivat kustannusarvion.⁹⁵

---

⁹⁰ Jäsenet: kirkonisännöitsijä Erik Rosnell, talolliset Herman Gran Kangasniemestä, Israel Bäck Alakylästä, Wihtori Uusitalo Lauttijärveltä, Isak Wellvik Riispyystä, sekä torppari Frans Stenbacka Ylikylästä ja rakennusmestari Juho Wirtanen Tuorilasta.

⁹¹ Autonomian aikana Suomessa käytettiin ruotsalaisia ja venäläisiä mittoja rinnakkain. Kirkon nykyisten toteutuneiden mittasuhteiden perusteella on pääteltävissä, että kirkkoa suunniteltaessa pituusyksikkönä oli ruotsalainen kyynärä (=59,34 cm). Flink, 2004. Näin ollen alkuperäisten suunnitelmien mukaan kirkko olisi ollut metreissä 41x36. Toteutuneet mitat ovat: pituus 44 m, leveys 36 m ja korkeus tornin huippuun 36 m.

⁹² Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan kirkossa 6 p. marraskuuta 1892, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1859–1892) II Cb:1.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Kirkkoon rakennettiin lopulta penkit noin 2500 hengelle.

⁹⁵ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan kirkossa 11 joulukuuta 1892, Pöytäkirja, jonka on tehnyt Merikarvian seurakunnan kirkon rakennus yrittäjä valmistamaan, kirkonkokouksen päätöksen mukaan tämän kuun 6na päivänä valittu komitea,

Komitean esitys hyväksyttiin kirkonkokouksessa joulukuussa 1892. Rakennusaikataulun mukaan kirkko olisi valmis kahden vuoden kuluessa siitä, kun esivalta oli hyväksynyt piirustukset, mutta vuoden viivästys rakennusaikataulussa hyväksyttäisiin. Uuden kirkon tulevasta paikasta kirkonkokous päätti, että koska kenelläkään ei ollut ehdottaa uutta tonttia, kirkko rakennettaisiin vanhan paikalle.⁹⁶ Tammikuussa 1894 Merikarvian seurakunnan jäsenet pääsivät tutustumaan arkkitehti Johan Nordstrandin tekemiin kirkonpiirustuksiin⁹⁷. Kanttori Sandbergin mukaan arkkitehti oli hänelle antanut tiedon, että kirkko tulisi maksamaan noin 65 963 markkaa⁹⁸.

Senaatti ei kuitenkaan hyväksynyt uuden kirkon piirustuksia sellaisinaan. Suurin vaadittu muutos piirustuksiin oli parville suoraan ulkoa tulevat portaikat.⁹⁹ Rakennustyön aloittaminen siirtyisi tulevaisuuteen. Kirkonkokous käsitteli piirustuksia uudelleen kesäkuussa 1896. Arkkitehti Nordstrand oli tehnyt niihin tarvittavat muutokset punaisiin viivoin merkitsemään ulkoa tulevia portaita.¹⁰⁰ Kirkonkokous hyväksyi piirustukset, mutta painotti, ettei sen mielestä ensimmäistä versiota noudattaen kirkon oville olisi syntynyt ahdinkoa, kuten senaatti vaikutti pelkäävän. Kirkonkokous toivoi, että vaihtoehtoisesti joko ulko-ovia levennettäisiin tai piirustuksiin merkittäisiin, mihin paikkaan erityiset uloskäytävät lehtereitä varten laitettaisiin, jottei piirustuksia enää sen vuoksi jätettäisi hyväksymättä.¹⁰¹

---

kokouksessaan pappilassa marraskuun 21 p 1892, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1859–1892) II Cb:1.

⁹⁶ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan kirkossa 11 joulukuuta 1892, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1859–1892) II Cb:1.

⁹⁷ Nordstrand: Ritning till ny kyrka af trä för Sastmola församling, januari 1894, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Merikarvian kirkon piirustukset Ja:1.

⁹⁸ Pöytäkirja Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksesta, joka pidettiin pappilan asuintuvassa 28 p:nä tammikuuta 1894, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1893–1897) II Ca:4.

⁹⁹ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan kirkossa 21 p. lokakuuta 1894, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1893–1897) II Ca:4.

¹⁰⁰ Nordstrand: Ritning till ny kyrka af trä för Sastmola församling – Botten-plan, Låktar-plan, januari 1894, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Merikarvian kirkon piirustukset Ja:1.

¹⁰¹ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan yleisessä kirkonkokouksessa seurakunnan kirkossa 14 p. kesäkuuta v. 1896, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1893–1897) II Ca:4.

Senaatti hyväksyi piirustukset, ja kirkonrakennuskomitea¹⁰² sai tehtäväksi ryhtyä toimiin rakennusmestarin valitsemiseksi ja kivijalan rakentamiseksi¹⁰³. Kirkonrakennuskomitea julisti sanomalehdissä rakennusmestariintoimen haettavaksi. 17 henkilöä haki paikkaa.¹⁰⁴ Seitsemällä näistä ei ollut aiempaa kokemusta kirkon rakentamisen johtamisesta. Hakijoista neljä oli sellaista, jotka olivat aiemmin rakentaneet kirkkoja ja näistä kaksi oli esittänyt sanomalehti-ilmoituksessa pyydetyn palkkatoiveen: August Räsänen Haapamäeltä pyysi 150 markkaa kuukaudessa ja Robert Wettervik Turusta 7 markkaa jokaiselta työpäivältä. Komitea piti Wettervikiä kokeneempana. Hän oli rakentanut Lahden kauppalan kirkon¹⁰⁵, yhden kirkon tornin ja erästä toista kunnostanut sisältä. Hänellä oli töistään kiitettävät todistukset, joiden mukaan hän oli sävyisä ja raitis mies.¹⁰⁶ Komitea suositteli häntä ja kirkonkokous hyväksyi päätöksen yksimielisesti¹⁰⁷.

Rakennuskomitea harkitsi kirkon lattiaksi joko asfalttia tai puuta, ja päätyi suosittelemaan kirkonkokoukselle asfalttia. Komitean puheenjohtajana toiminut kanttori Sandberg ilmoitti, että seurakuntalaisten kesken oli ollut puhetta myös sementistä. Komitealle annettiin tehtäväksi selvittää, kumpi näistä materiaaleista olisi hinta-laatusuhteeltaan edullisempaa. Sen jälkeen kirkonkokous tekisi päätöksen. Komitea valtuutettiin myös vuokraamaan maata kirkon läheltä rakennusainevarastoa varten.¹⁰⁸ Huhtikuussa 1898 lattia päätettiin tehdä penkkien kohdalla asfaltista, käytäville ja kuoriin laitteisiin vaalean ja tumman harmaita laattoja. Kirkon lämmityslaitteiksi päätettiin hankkia Weljekset Friiseiltä neljä rimauunia kirkkoon ja yhden sakastiin. Lämmityslaitteita varten oli joku nimetön entinen merikarvialainen luvannut lahjoittaa 1500 markkaa.¹⁰⁹

---

¹⁰² Jäsenet: kirkonisännöitsijä Rosnell, kauppias Oskar Rosnell, talollinen Wihtori Näsi, talollinen Herman Holmström ja kanttori Sandberg. Kesällä 1897 komitea täydentyi jäsenillä puuseppä J. Virtanen ja rakennusmestari F. Stenbacka.

¹⁰³ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvialla kirkkoneuvoston kokouksessa marraskuun 22 p:nä 1896, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1893–1897) II Ca:4.

¹⁰⁴ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan kirkossa jumalanpalveluksen päätyttyä syyskuun 12 p:nä W. 1897, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

¹⁰⁵ Lahden kauppalan puukirkko rakennettiin 1890 ja purettiin 1977.

¹⁰⁶ Ote pöytäkirjasta, joka on tehty kirkonrakennuskomitean kokouksessa Merikarvialla Syysk. 5 p. 1897, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1893–1897) II Ca:4.

¹⁰⁷ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan kirkossa jumalanpalveluksen päätyttyä syyskuun 12 p:nä W. 1897, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

¹⁰⁸ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan kirkossa jumalanpalveluksen päätyttyä sunnuntaina 17 lokakuuta v. 1897, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

¹⁰⁹ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan kirkossa 17 p. huhtikuuta 1898, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

Komitean puheenjohtaja ehdotti syksyllä 1897, että joku taitava mies valittaisiin vartemmanniksi ja hänelle maksettaisiin vähän enemmän palkkaa kuin muille työmiehille. Kokous hyväksyi tämän, mutta samalla piti suotavana, että kirkonisännöitsijä F. E. Rosnell, joka oli siihen asti tehokkaasti pitänyt huolta rakennukseen liittyvistä asioista, pitäisi yhä huolta myös taloudellisesta puolesta, koska sai vaivoistaan kohtuullista palkkaa.¹¹⁰ Joulukuussa hänet valtuutettiin myös nostamaan kirkonrakennusta varten kerättyjä varoja, jotka oli talletettu Kansallisosakepankkiin Porissa.¹¹¹

Kirkonrakennuskomitea olisi halunnut vallan hyväksyä tai hylätä sille tehdyt tarjoukset rakennustarvikkeista. Kirkonkokous kuitenkin päätti pitää itsellään sen oikeuden.¹¹² Kirkonrakennuspuiden hankkimista koskevat urakkatarjoukset hyväksyttiin joulukuussa 1897.¹¹³ Muistitiedon mukaan kirkon rakennusaineet otettiin pääosin seurakunnan omista metsistä. Kirkonrakennuskomitea sai paljon puutavaraa myös lahjoituksena, mm. puutavarakauppias Norrgård oli sanonut antavansa niin paljon, ettei uudessa kirkossa tarvitsisi kärsiä tilanahtaudesta.¹¹⁴

Nimimerkki A. Tiera¹¹⁵ kirjoitti Satakunta-lehdessä marraskuussa 1897, että kirkon rakentaminen oli antanut monelle merikarvialaiselle perheenisälle työtä. Sillä hetkellä oltiin tekemässä perustuksia.¹¹⁶ Myös Hermannin Mäkilehdon isä oli töissä kirkon rakennuksilla. Mäkilehdon mukaan Alakylän järven takana louhittu kivijalka tehtiin vanhan kirkon ympärille. Sofia Magdalenan kirkko toimi näin rakennustelineenä ja seinäelementtien noston tukena. Kirkon kaikki ikkunoiden väliset seinäelementit rakensi puuseppä Isak Wirtanen höyryvoimaisella höyläkoneellaan elementeiksi, tilkitsi ja veti pulteilla tiukasti kiinni. Sen jälkeen ne kuljetettiin rakennuspaikalle, vedettiin taljoilla ylös ja pultattiin kiinni.¹¹⁷

---

¹¹⁰ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan kirkossa jumalanpalveluksen päätyttyä sunnuntaina 17 lokakuuta v. 1897, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

¹¹¹ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa kunnanhuoneella 28 p. joulukuuta 1897, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

¹¹² Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan kirkossa jumalanpalveluksen päätyttyä sunnuntaina 17 lokakuuta v. 1897, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

¹¹³ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa kunnanhuoneella 28 p. joulukuuta 1897, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

¹¹⁴ SKS KKA 1 Merikarvia 8 – Artturi Peltonen.

¹¹⁵ Nimimerkin takana tiedetään olleen opettaja Akseli Granqvist.

¹¹⁶ Satakunta 16.11.1897.

¹¹⁷ Hermannin Mäkilehto, 12.3.1977.

Työmiehet eivät olleet aivan tyytyväisiä työoloihin. Palkkoja nostettiin rakennustyön kuluessa. Myös työpäivän pituudesta valitettiin. Huhtikuussa 1898 päätettiin, että kesäaikana työt aloitettaisiin kuudelta aamulla, kello kahdeksan nautittaisiin suurusta, yhdeksältä jatkettaisiin työtä, kunnes yhdeltä olisi tunnin päivällistauko ja työpäivä päättyisi seitsemältä illalla.¹¹⁸ Miehet tekivät töitä alussa useimmiten maanantaista lauantaihin puolentoista markan päiväpalkalla¹¹⁹. Myöhemmin heidän palkkojaan nostettiin kirkonkokouksen päätöksellä kolmeen markkaan¹²⁰.

Vanhassa kirkossa pidettiin viimeinen jumalanpalvelus ja kirkonkokous 17.4.1898¹²¹. Puutavarakauppias J. W. Norrgård oli pyytänyt, että samassa kirkonkokouksessa keskusteltaisiin myös kirkonrakentamisen keskeyttämisestä ainakin syksyyn asti. Puutavaran korkea hinta ja työmiesten koventuneet palkat tulisivat kirkonrakennukselle kalliiksi. Norrgård toivoi, ettei vanhaa kirkkoa purettaisi, koska se välttäisi kriisiaikojen yli.¹²² Ehdotus ei kuitenkaan saanut kannatusta.¹²³ Satakunta-lehdessä nimimerkitön kirjoitti Merikarvian oloista:

”Sangen hyvät owat ansiot ihmisillä tätä nykyä täällä kuten kuulojen mukaan yli Suomen. Rahaa on liikkeellä kuin roskaa ja paljon sitä saa olla ennenkuin sille arwoa annetaan. Ajomiehet kuuluwat saawan 6 à 9 markkaa päiwältä. Moni uhkea metsälotti on kaadettu meidänkin mailla. Kilwan koettawat eri ’puulaakit’ maksaa, saadakseen tukit pois uittowäylille tahi sahoihin. Mihin joudutaankaan, kun joka taholla kirweet tasaista metsissä tekewät. Tuntuu siltä kuin monelta metsän myyjältä olisi tolkku pois.”¹²⁴

Kirkon kivijalkaan aseteltiin viimeinen kivi 17.5.1898. Sitä varten oli levyseppä tehnyt pienen rautalippaan, jonne säilöttiin suomenkielinen asiakirja päivän tapahtumasta, sen aikaiset rahayksiköt sekä vanhan kirkon valokuva. Kun lipas oli juotettu umpeen, se asetettiin viimeiseen kiveen tehtyyn syvennykseen ja muurattiin kiinni. Kivi sijaitsee kirkon itäisellä sivulla kuori-ikkunan alla.¹²⁵

---

¹¹⁸ Pöytäkirja, joka on tehty kirkonrakennuskomitean kokouksessa Huhtikuun 23 p. 1898, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkon rakennuskomitean pöytäkirjat (1897–1905) III Glg:9a.

¹¹⁹ Luettelo Kirkon rakennus päivätöistä, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Rakennustyömiesten palkkausluettelo (1897–1899) II Glg:2.

¹²⁰ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa sunnuntaina 7 p. elokuuta 1898 seurakunnan väliaikaisessa kirkossa, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

¹²¹ Ostamo 1998, 29.

¹²² J. W. Norrgårdin kirje rovasti Hemanille 16.4.1898, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Liitteitä Merikarvian kirkonkokousten pöytäkirjoihin II Ca:7.

¹²³ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan kirkossa 17 p. huhtikuuta 1898, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

¹²⁴ Satakunta 3.3.1898.

¹²⁵ Heman 1899, 87, Ostamo 1998, 29.

Vanhan kirkon purkamisen jälkeen väliaikaisena kirkkona toimi kunnanhuone.¹²⁶ Satakunta-lehdessä nimimerkki Joku oli sitä mieltä, että kunnantupa oli kyllä tuvaksi iso, mutta kirkoksi pieni. Osan piti jumalanpalveluksen ajaksi jäädä ulos.¹²⁷ Sen vuoksi jumalanpalveluksia päätettiin pitää myös seurakunnan pohjois- ja eteläpäässä vuorottain joka toisena sunnuntaina.¹²⁸

Kesällä 1898 rakentamisessa oli edetty siihen pisteeseen, että piti vihdoinkin päättää kattomateriaalista. Rakennuskomitean palkkaama rakennusmestari F. K. Eriksson ehdotti parasta ruotsalaista galvanoitua peltiä. Komitean puheenjohtajan tiedustelujen mukaan musta kattopelti tulisi maksamaan 2929,50 markkaa ja tämä ruotsalainen kattopelti 4603,50 markkaa. Kirkonkokous päättyi yksimielisesti jälkimmäiseen, koska se tulisi ajan myötä halvemmaksi kuin pelti, jota jouduttaisiin maalaamaan usein.¹²⁹ Työt sujuivat joutuisasti. Kirjoittaja Joku raportoi:

”Uusi kirkkomme valmistuu valmistumistaan. Jahka Ruotsista tilatut kattoplootut waan saapuwat tänne, niin ryhdytään kattamistyöhön, niin että kirkkomme, talwen kynnykselle jouduttuamme, on wesikaton peitossa.”¹³⁰

Rakennuskomitea oli pitänyt kirkon sisätöitä koskevan urakkahuutokaupan, mutta kirkonkokous ei hyväksynyt tarjouksia. Se vaati, että uudesta urakkahuutokaupasta oli ilmoitettava laajemmin: kolmella ilmoituksella Satakunta-lehdessä sekä kahdella kuulutuksella Ahlaisten, Siikaisten, Isojoen ja Siidepyyn kirkoissa. Urakkahuutokauppatilaisuuteen oli valmistettava yksi mallipenkki, jonka mukaisesti muut kirkonpenkit tehtäisiin. Lisäksi oli tarkoin selitettävä työn laatu ja ilmoitettava, että rakennusmateriaali olisi valmiiksi sahattu laudoiksi ja lankuiksi, eikä kokonaisia hirssiä.¹³¹ Sisätöiden urakkatarjousten käsittelyyn päästiin marraskuussa 1898. Kirkonkokous päätti yksimielisesti hyväksyä komitean ehdotuksen muiden kuin parvien penkkien suhteen. Penkkien tekemiseen tarjoutunut ei ollut hankkinut takauksia työn suorittamiseen. Luotsi F. Stenfors Alakarvian kylästä oli tehnyt alinta lähimmän tarjouksen. Koska hänet tunnettiin kykeneväksi vastaamaan sitoumuksestaan, ja kun vielä

---

¹²⁶ Ostamo 1998, 27.

¹²⁷ Satakunta 6.10.1898.

¹²⁸ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa Merikarvian väliaikaisessa kirkossa jumalanpalveluksen päätyttyä 8 p. toukokuuta 1898, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

¹²⁹ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa väliaikaisessa kirkossa 24 p. heinäkuuta 1898, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

¹³⁰ Satakunta 6.10.1898.

¹³¹ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa väliaikaisessa kirkossa 23 päivä lokakuuta 1898, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

talollinen Israel Mäkelä Alakylästä ilmoitti menevänsä Stenforsin puolesta takaukseen, hänen tarjouksensa 3 markkaa metriltä hyväksyttiin.¹³²

Arkkitehti Nordstrand oli kirkonpiirustuksissa esittänyt kahta erilaista huippukoristevaihtoehtoa. Tammikuussa 1894 signeeratussa julkisivua kuvaavassa piirroksessa kirkon huippukoristeena on yksinkertainen piikki, jonka juuressa on kaksi s-koristetta ja sivuilla kaksi siipeä. Näin koristeessa voi nähdä ristin.¹³³ Tammikuussa 1896 signeeraamassaan sakastin puoleisessa julkisivukuvassa kirkon huipulla koreilee ristin yläpuolella kukko.¹³⁴ Marraskuussa 1898 huippukoriste, ilmeisesti kukko, oli paikallaan, mutta se ei kelvannut kirkonkokoukselle:

”(...) se vaihdetaan kirkonarvolle soveliaampaan esineeseen, kuin siinä nyt on, ja katsottiin noin 12 tuuman läpimittainen pallo ristin ylipuolella sekä ulkonäöltä kauniiksi että muuten soveliaaksi.”¹³⁵

Kirkonkokouksen puheenjohtaja, kirkkoherra Heman lupautui ottamaan vastuun tästä muutoksesta.¹³⁶ Kirkonkokous päätti ottaa muitakin vapauksia rakennuksen suhteen. Senaatin vaatimia ulkoa johtavia portaita suoraan parville se piti epäkäytännöllisinä. Seurakunta piti epätodennäköisenä, että tungosta syntyisi vaikka portaat parville alkaisivat tuulikaapeista, varsinkin kun tuulikaappeja suurennettaisiin ja portaisiin hankittaisiin kaidepuut.¹³⁷ Kirkon rakentaminen edistyi. Nimimerkki Jokitöyräs kirjoitti Satakuntalehteen elokuussa 1899:

”Kirkon rakennus walmistuu walmistumistaan. Laattia- ja maalaustyöt owat tätä nykyä päätyöt. Sisämaalaus kirkossa walmistuu kohdakkoin, ainakin mitä seiiniin tulee ja ulkoakin on kirkko jo kertaalleen siwelly.”¹³⁸

Kirjoittajan mielestä kirkon vaaleat sävyt oli onnistuneesti valittu. Lattia oli jo valmis, samoin lehtereillä oli penkit paikoillaan ja osittain myös alhaalla. Kirkko oli myös vuorattu sisältä ja ulkoa. Kirjoittajan mukaan rakennusmestarin käytettävänä oli ollut

---

¹³² Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa väliaikaisessa kirkossa 13 päivänä marraskuuta 1898, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

¹³³ Nordstrand: Ritning till ny kyrka af trä för Sastomola församling – Sidofaçade, januari 1894, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Merikarvian kirkon piirustukset Ja:1.

¹³⁴ Nordstrand: Ritning till ny kyrka af trä för Sastmola församling – Kor façade, januari 1896, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Merikarvian kirkon piirustukset Ja:1.

¹³⁵ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa väliaikaisessa kirkossa 13 päivänä marraskuuta 1898, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa, jota pidettiin ensin uuden kirkonrakennuksella ja sittemmin pappilassa 28 joulukuuta 1898, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

¹³⁸ Satakunta 15.8.1899.

sangen vähän erikoispiirustuksia, mutta tästä huolimatta rakennusmestari Wetterwik oli ihmeteltävän hyvin suoriutunut monivuotisen kokemuksensa ja taitonsa avulla. ¹³⁹

Marraskuussa 1899 seurakunta sai suuren lahjoituksen. Yksityinen henkilö¹⁴⁰, joka toivoi nimensä pysyvän salassa, lahjoitti seurakunnalle 12 000 markkaa. Summa oli tarkoitettu urkujen hankkimiseen. ¹⁴¹ Urkujen valmistajaksi valittiin B. A. Thulé eli Kangasalan urkutehdas, joka oli alansa suurin toimija 1800-luvun lopulla. Merikarvian uruista tuli 25-äänikertaiset, ja ensimmäiset 30 vuotta ne toimivat palkeilla eli kanttorin lisäksi niiden soittamiseen tarvittiin urkujenpolkija, joka sai palkkionsa kolehdista. ¹⁴² Urut vihittiin käyttöön 7.10.1900 ¹⁴³.

Seurakunta oli saanut muitakin pienempiä lahjoituksia uutta kirkkoa varten. Porilainen kultaseppä I. Saha, jonka kautta oli tilattu Saksasta 5 uutta yhteensä 2500 markan arvoista kynttiläkruunua, oli lahjoittanut viisi lämpömittaria. Lisäksi joku nimensä ilmoittamatta jättänyt henkilö oli lahjoittanut kaksi viisihaaraista kynttiläjalkaa saarnatuolia varten. Näiden lisäksi piti hankkia seiniin ja pylväisiin kiinnitettäviä halpoja, mutta lujia kynttiläjalkoja. ¹⁴⁴

---

¹³⁹ Satakunta 15.8.1899.

¹⁴⁰ Yleisesti tiedetään lahjoittajan olleen kauppiaan leski Maria Gustafsson. Ostamo 1998, 38–39.

¹⁴¹ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkkokokouksessa väliaikaisessa kirkossa 5 p:nä marraskuuta 1899, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

¹⁴² Ostamo 1998, 38.

¹⁴³ Pöytäkirja, joka tehtiin kirkkoraadin kokouksessa 30 p. syyskuuta pappilassa 1900, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

¹⁴⁴ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkkokokouksessa väliaikaisessa kirkossa 5 p:nä marraskuuta 1899, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

Kuva 2. Merikarvian kirkko, Kuvannut K. E. Klint. Satakunnan Museon kokoelmat.

2.4 Uuden kirkon vihkiäiset ja jälkiselvittely

Vastavalmistuneessa kirkossa pidettiin kirkonkokous 2. joulukuuta 1899. Rakennusylivhallitus oli määrännyt läänin arkkitehdin valvomaan kirkon rakentamista, mutta tämä ei ollut saapunut tarkastamaan kirkkoa. Kirkonkokouksen puheenjohtaja olikin kutsunut arkkitehti J. Nordstrandin, pastori F. V. Tommilan ja rakennusmestari Maurits Tuorilan tarkastamaan työn kelvollisuuden ja että piirustuksia oli noudatettu. Kirkon suunnitellut Nordstrand ja muut tarkastusmiehet julistivat kirkon lujatekoiseksi ja piirustusten mukaiseksi. Seurakunta päätti seuraavasta päivästä lähtien alkaa pitää siellä jumalanpalveluksia sillä ehdolla, että muutamat vielä keskeneräiset työt suoritettaisiin loppuun.¹⁴⁵

Satakunta-lehden mukaan kiirettä piti. Maalari ja kultaajat tekivät töitä yötä myöten. Uuden kirkon vihkiäisiä vietettiin seuraavana päivänä. Jumalanpalvelus alkoi klo 9 aamulla, mutta jo paljon aiemmin oli harras ja utelias väkijoukko juhlapuvuissaan täyttänyt kirkon ääriään myöten. Lehti arvioi paikalla olleen ainakin 3000 henkeä, vaikka

---

¹⁴⁵ Pöytäkirja, joka tehtiin kokouksessa Merikarvian uudessa kirkossa 2 p:nä joulukuuta 1899, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

istumapaikkoja uudessa kirkossa oli noin 2500 hengelle. Kaikki kynnelle kykenevät olivat päättäneet lähteä kirkonvihkiäisiin. Kahtena edellisenä päivänä oli satanut lunta, joten reellä oli hyvä kulkea, ja itse vihkiäispäivänä oli kaunis ilma. Se houkutteli kansaa myös naapuripitäjistä.¹⁴⁶

Jumalanpalveluksessa seurakunnan kanssa lauloi varta vasten vihkiäistilaisuutta varten harjoitettu suuri sekaääninen kirkkokuoro. Vihkimisen toimitti lääninrovasti Stenbäck, koska arkkipiispa oli estynyt saapumasta. Häntä avustivat juhlapuvuissaan Noormarkun rovasti Tallqvist, Punkalaitumen kirkkoherra Nyholm, Ylimarkun kirkkoherra Holmström, Isojoen kirkkoherra Stålhammar, Porin papiston apulainen Toikka, Siikaisten kirkkoherran apulainen Lampo sekä seurakunnan omat papit: kirkkoherra Heman ja pastori Tommila. Stenbäck piti puheen, jossa totesi ihmisen aistiruumiillisena olentona tarvitsevan erityisiä aikoja ja paikkoja Jumalan palvelemiseen. Sellaiseksi oli Merikarvian uusi puukirkkokin tarkoitettu, auttamaan kävijöitä palvelemaan Jumalaa hengessä ja totuudessa. Puheittensa jälkeen avustajat lukivat raamatunkohtia. Vihkijä kehotti kaikkia läsnäolijoita korottamaan äänensä Jumalan kiitokseen ja ylistykseen. Kirkkokuoro lauloi kappaleen Siionin tytär, jonka jälkeen vihkijä siunasi seurakunnan.¹⁴⁷

Vihkiäistilaisuuden jälkeen seurasi vielä tavallinen jumalanpalvelus päiväsaarnoineen ja ehtoollisineen. Tämän jälkeen seurakunta oli kutsunut vihkijän, lääninrovasti Stenbäckin ja muut papit omaisineen, arkkitehti J. Nordstrandin, rakennusmestari R. Wettervikin rouvineen, rakennuskomitean puheenjohtajan sekä jäsenet päivällisille Ylikylän vanhalle kansakoululle. Satakunta-lehden mukaan runsaan voileipäpöydän lisäksi tarjolla oli muun muassa kalaa, porsasta sekä kahvit. Tarjolla oli myös puuroa, koska tilaisuus kesti 5 tuntia. Naiskuoro ja sekakuoro lauloivat välillä hengellisiä lauluja, ja puheita pidettiin useita.¹⁴⁸

Puheista ensimmäisen piti rovasti Heman. Hän vahvisti, että uuden kirkon rakentamiseen oli ryhdytty, koska lääninrovasti Stenbäck oli virkatoimitustensa yhteydessä 17 vuotta aiemmin kannustanut siihen. Tästä kirkkoherra lausui lääninrovastille sydämelliset kiitokset. Puheeseen vastannut lääninrovasti huomautti, että Herra itse oli saanut aikaan kirkon herättäen seurakunnassa halua Jumalan sanan kuulemiseen, jolloin vanha kirkko alkoi tuntua ahtaalta. Opettaja Granqvist kiitti arkkitehti Nordstrandia. Puheeseen vastannut Nordstrand arveli, ettei ollut ansainnut niin suurta kiitosta, varsinkin kun tämä

---

¹⁴⁶ Satakunta 5.12.1899.

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Satakunta 7.12.1899.

oli ensimmäinen hänen suunnittelemansa kirkko. Arkkitehti pahoitteli, että siinä saattaisi olla paljonkin puutteellisuuksia. Rakennuskomitean puheenjohtaja kanttori Sandberg puolestaan kiitteli rakennusmestari Wettervikiä säästeliäästä tavasta, jolla tämä oli arkkitehdin ajatuksen toteuttanut ihanaksi ja vankaksi kirkoksi. Sandberg toi esiin, ettei rakennusmestarin tehtävä ollut helppo, sillä erikoispiirustuksia puuttui monin kohdin ja tämän oli itse pitänyt laatia niitä. Sandbergin mukaan Wettervikin ehdotuksesta työ aloitettiin aamuisin aina rukouksella. Wettervik oli raittiusmies, joka ei suvainnut juoppoja työssä, mutta pysyi hyvissä väleissä työmiesten kanssa. Seurakunta palkitsi hänet hopeisella kahviserviisillä, josta Wettervik kiitti erillisellä ilmoituksella Satakunta-lehdessä.¹⁴⁹

Kauppias W. E. Norrgård lausui kiitokset rakennuskomitealle. Komitean puheenjohtaja Sandberg tunnusti, että komitea oli saanut kirkonrakennuksen suhteen seurakunnalta melkein rajattoman vallan, muttei aina uskaltanut käyttää sitä, vaan erimielisyyksien syntyessä lykkäsi asiat kirkonkokouksen käsiteltäväksi. Rakennushanke oli kuitenkin sujunut hyvin. Koko rakennusaikana ei ainoatakaan mainittavaa onnettomuutta ollut tapahtunut.¹⁵⁰

Uuden kirkon valmistumisen kunniaksi seurakunnan kirkkoherra Gustaf Adolf Heman julkaisi kirjan *Tietoja Merikarwian pitäjän entisyydestä*. Sitä myytiin seurakunnan sairasma- ja köyhäinhoidon hyväksi. Aapo Santavuoren mukaan Heman oli jo ennen Merikarvialle tuloaan esiintynyt kirjailijana ja julkaissut nimimerkillä kansankuvauksia Hämeestä. Lisäksi hän oli ahkera kirjoittamaan Satakunta-lehteen uutisia ja kirjoitelmia Merikarvialta.¹⁵¹ Tämän perusteella voidaan olettaa, että ainakin osa kirkonrakentamisen edistymistä raportoivista lehtiartikkeleista ja melko varmasti kirkon vihkiäisistä kertova artikkeli olivat itse kirkkoherran käsialaa.

Kun kirkko oli valmis, viimeiset rakennustyöt tehty ja vihkiäiset korulauseineen pidetty, jatkui arki jälkiselvittelyineen. Muutamat kirkonrakennustyössä mukana olleet henkilöt rohkaistuivat pyytämään palkankorotusta. Kirkonvartija Juha Grönroos pyysi lisää

---

¹⁴⁹ Satakunta 7.12.1899.

¹⁵⁰ Satakunta 7.12.1899. Kirkonrakennuskomitean pöytäkirjan 26.12.1897 mukaan muuan August Toivoselle oli sattunut työtaturma ja hänelle maksettiin loukkaantumisesta koituneet kustannukset puoliksi rakennusrahastosta ja puoliksi vaivaishoidon rahastosta. Sen jälkeen seurakunta päätti ottaa vakuutuksen työmiehille.

¹⁵¹ Aapo Santavuori, 1961.

palkkaa.¹⁵² Puuseppä Vihtori Ahlstén, joka oli ottanut kirkon ovet raameineen urakkatyönä, pyysi työstään 60 markkaa yli sovitun. Rakennusmestari Ekman pyysi urakkatyönsä maksua korotettavaksi. Kirkkoneuvosto kuitenkin vastasi kieltävästi palkankorotuspyyntöihin. Myös arkkitehti Nordstrandin kirkon vihkiäisissä osoittama vaatimattomuus väistyi. Hän kirjoitti seurakunnalle pitkän kirjeen, jossa kertoi kärsineensä suurta tappiota siitä, että oli liian halvalla, 400 markalla, ottanut laatiakseen kirkon piirustukset. Suomen arkkitehtien taksan mukaan piirustukset olisivat tulleet maksamaan 3350 markkaa. Hän toivoi, että seurakunta myöntäisi hänelle pienen lisäkorvauksen. Kirkonkokous ymmärsi, että arkkitehti oli todella kärsinyt tappiota, mutta koska rakennus oli tullut sen mukaan arvaamattoman kalliiksi, ja kaikkien muidenkin lisämaksut oli hylätty, se ei voinut toteuttaa Nordstrandin pyyntöä. Perusteluina esitettiin, että seurakunta pyrki olemaan asiassa johdonmukainen, puolueeton ja katkeruutta herättämätön.¹⁵³

Kirkkoa oli ollut tarkoitus rakentaa osittain myös talkoovoimin. Kirkonkokous oli kehottanut seurakuntalaisia erilaisiin töihin. Koska suuri osa seurakuntalaisista oli jättänyt noudattamatta kehotusta, kirkonkokous päätti maksaa niille, jotka olivat tuoneet sammalta ja santaa rakennustyömaalle.¹⁵⁴ Kirkon rakentamisen aikaan n. 10-vuotias Karl Kantola muisti, että ainakin hirsien rakojen tilkitseminen sammaleella tapahtui talkootyönä¹⁵⁵. Maksuvelvollisten seurakuntalaisten oli myös mahdollista suorittaa kirkon rakennusrahoja työllä. Tätä työvoimaa käytettiin ainakin vuonna 1897 kirkon kivijalan tekemiseen.¹⁵⁶

Kirkon kalleus herätti kysymyksiä. Toiset seurakuntalaiset, kirkkoherran sijaisena toiminut Tommila muiden mukana, olisivat halunneet kirkonrakennuskomitealta selvityksen, josta olisi käynyt ilmi kustannukset: kuinka paljon varoja oli kulunut eri rakennusaineisiin, paljonko työtä oli teetetty urakalla, kuinka paljon päiväpalkalla, montako päivätyötä rakennukseen oli kulunut ja kuinka suureksi päiväpalkka nousi

---

¹⁵² Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa 24 päivänä joulukuuta 1899, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

¹⁵³ Merikarvian kirkossa 11 p. helmikuuta v. 1900 pidetyn Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksen pöytäkirja, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

¹⁵⁴ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa kirkossa jumalanpalveluksen päätyttyä sunnuntaina 2 p:nä syyskuuta v. 1900, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

¹⁵⁵ SKS KKA 1. Merikarvia 1 – Karl Kantola 14.–15.8.1970.

¹⁵⁶ Pöytäkirja joka on tehty rakennuskomitean kokouksessa Merikarvialla Lokakuun 3 p:nä 1897, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkon rakennuskomitean pöytäkirjat (1897–1905) III Glg:9a.

keskimäärin. Tommilan mukaan yleisesti ainakin suunnilleen tiedettiin, mikä oli vaikuttanut siihen, että rakennus oli tullut noin puolet ensimmäistä kustannusarviota kalliimmaksi, mutta olisi ollut tärkeä tietää, missä määrin piirustuksista poikkeamiset, rakennustarvikkeiden hinta ja palkkojen nousu oli vaikuttanut kustannuksiin. Tommilan mielestä rakennuskomitean kertomus kuvaisi jälkimaailmalle parhaiten rakennustyön suuruutta, mutta kirkkoneuvosto päätti, että tavalliset tilit rakennuskassan varoista riittivät.¹⁵⁷

Ilmeisesti kirkonrakennuskomitea teki lopulta jonkinlaisen selvityksen työstään, koska kirkonkokouksen pöytäkirjan mukaan melkein kaksi vuotta kirkon valmistumisen jälkeen komitea sai rahallisen korvauksen tilintarkastuksen ja rakennuskomitean selvityksen valmistuttua. Kirkonkokous myönsi toimikunnan puheenjohtajalle ja kirjurille kanttori F. N. Sandbergille 400 markkaa, kauppias F. O. Rosnellille ja talollinen V. H. Holmströmille 150 markkaa, talollinen V. Näsille ja kirkonisännöitsijä F. E. Rosnellille 100 markkaa, puuseppä J. V. Wirtaselle 80 markkaa, räätäli H. Munckille 40 markkaa ja sahanasettaja Strandbergille 10 markkaa.¹⁵⁸

Palkkausluettelon mukaan lokakuun ensimmäisestä päivästä vuonna 1897 joulukuun toiseen päivään vuonna 1899 työmiesten palkkoihin oli kulunut yhteensä 53 477,89 markkaa¹⁵⁹. Se oli jo enemmän kuin ensimmäinen kustannusarvio koko kirkolle. Vuonna 1892 oli arvioitu kirkon tulevan maksamaan 45 000–50 000 markkaa¹⁶⁰. Pari vuotta myöhemmin Arkkitehti Nordstrandin mukaan se olisi 65 963 markkaa¹⁶¹. Loppuvuodesta 1897 kustannusarvio oli kohonnut 80 000 markkaan¹⁶². Akseli Granqvistin mukaan kustannusarvion yläraja olisi 87 000 markkaa¹⁶³. Kirkko tuli lopulta maksamaan 85 000

---

¹⁵⁷ Merikarvian kirkossa tammikuun 28 päivänä v. 1900 pidetyn Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksen pöytäkirja, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

¹⁵⁸ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan kirkon jumalanpalveluksen päätyttyä sunnuntaina 13 p:nä lokakuuta v. 1901, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

¹⁵⁹ Luettelo Kirkon rakennuspäivätöistä, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Rakennustyömiesten palkkausluettelo (1897–1899) II Glg:2.

¹⁶⁰ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan kirkossa 11 p:nä joulukuuta 1892, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat (1854–1893) II Ca:3.

¹⁶¹ Pöytäkirja Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksesta, joka pidettiin pappilan asuintuvassa 28 p:nä tammikuuta 1894, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1893–1897) II Ca:4.

¹⁶² Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa seurakunnan kirkossa jumalanpalveluksen päätyttyä sunnuntaina 21 p:nä marraskuuta v. 1897, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

¹⁶³ Satakunta 16.11.1897.

markkaa ¹⁶⁴. Kirkonkokous tiesi jo kaksi vuotta ennen kirkon valmistumista todellisten kustannusten suuruusluokan.

Kuoletuslainakiista jatkui pitkään kirkon valmistumisen jälkeen. Nimimerkki Yksi Merikarvian ukko kirjoitti syksyllä 1902:

”Se joka on seurannut tuon kuoletuslainajutun vaiheita ja kuullut niitä pöyhkeitä sanoja, joita siinä useasti on lausuttu, tekisi mieli nyt huudahtaa: oi pyhä yksinkertaisuus! (...) Toisella kertaa näet ei lainaa tarwita, itsekin voidaan maksaa, mutta toisella kertaa jo tunnustetaan ettei kyetä maksamaan. Tuollaista ristiriitaista puhetta ei woi muuksi käsittää kuin siksi, että moni on puhunut enemmän kuin olisi puhua sopinut.” ¹⁶⁵

Kirjoittajan mukaan monet kuoletuslainan vastustajista olivat sittemmin pyytäneet vapautusta maksuistaan, ja joku oli jopa joutunut turvautumaan vaivaishoitoon. ¹⁶⁶ Kuoletuslainan vastustajat olivat kirkonisännöitsijä Rosnellin mukaan pääosin työväkeä ja talonpoikia. Heidän alkuperäinen ajatuksensa oli ollut maksaa kirkonrakentamisesta koituvat kulut heti, jotta monen kymmenen vuoden laina ei jäisi mahdollisesti heidän lapsilleen maksettavaksi. Kuoletuslainan kannattajat taas olivat virka- ja liikemiehiä. ¹⁶⁷

Mielenkiintoinen piirre kuoletuslainakiistan vastakkainasettelussa on se, että vaikka valtiolainan kannattajilla oli taloudellinen enemmistö ja vastustajilla määrällinen, lainan vastustajien määrällinen enemmistö sai valitusmenettelyllä tuomiokapitulin, maaherran ja jopa senaatin puolelleen. Päätöksen piti olla selvä lainanoton hyväksi. Kirkkolain mukaan mielipide, jonka puolella oli suurempi ääntöarvo, piti tulla päätökseksi ¹⁶⁸. Jos eri mielipiteet olisivat saaneet yhtä paljon ääniä, olisi voittanut se mielipide, jonka takana oli enemmistö. Lainan ottaminen sai selvästi enemmän kannatusta ääntölistan mukaan. Viranomaiset kuitenkin hyväksyivät vastustajien valitukset.

On myös syytä ottaa lähdekriittisesti huomioon, etteivät kaikki seurakuntalaiset osallistuneet kirkonkokouksen päätöksentekoon. Muistitiedon mukaan jumalanpalveluksien jälkeen pidettäviin kirkonkokouksiin osallistuivat yleensä vain muutamat Ylikylän isännät. Pitkänmatkalaisilla ei ollut sellaisiin aikaa, vaan heillä oli jo kova kiire kotiin kirkonmenojen jälkeen. ¹⁶⁹ On syytä olettaa, etteivät aivan kaikki

---

¹⁶⁴ Arkkitehti Nordstrandin kirje Merikarvian seurakunnalle. Liite 11/3 1900 Kirkonkokouksen pöytäkirjaan, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Liitteitä Merikarvian kirkonkokousten pöytäkirjoihin II Ca:7.

¹⁶⁵ Satakunta 23.9.1902.

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Koska äänestystuloksista ei ole saatavilla äänestyspöytäkirjaa, josta kunkin läsnä olleen äänestystulos näkyisi, joudumme luottamaan kirkonisännöitsijän tulkintaan äänestyskäytännöstä.

¹⁶⁸ Kirkkolaki 1869, 322 §.

¹⁶⁹ SKS KKA 1. Merikarvia 1, 8 – Karl Kantola, Artturi Peltonen.

seurakunnan äänioikeutetut osallistuneet niihinkään kokouksiin, joissa päätettiin kirkon rakentamisesta.

Kirkko lopulta rahoitettiin ylöskannoilla ja yksityisellä lainalla. Tarkoituksena oli ollut teettää kirkkoa myös talkootyönä, mutta rakennuskomitean pöytäkirjojen valossa näyttää siltä, etteivät kaikki osallistuneet talkoisiin siinä määrin kuin heiltä odotettiin, joten osallistuneille maksettiin lopulta palkkaa. Ehkä ajat olivat muuttumassa ja järjestelmä, jossa äänivalta määräytyi varallisuuden mukaan, oli murentumassa. Toiseksi näyttäisi siltä, ettei uuden kirkon rakentaminen saanut välttämättä ihan kaikkien väestönsien välitöntä intoa osakseen. Mielestäni nämä voidaan osaltaan katsoa yhtenäiskulttuurin murenemisen merkeiksi.

Mitä tulee lainakiistan takana vaikuttaneisiin syihin, voimme lukkari-kanttori Sandbergin pojan, Aapo Santavuoren muistelmien avulla tulkita, että se saattoi johtua osittain myös henkilösuhteista. Puutavarakauppias Norrgård, jota myöhemmin myös Impivaaran herraksi kutsuttiin, oli Santavuoren mukaan varsinainen persoona.

”(...) kovaääninen ja suorasukaisesti merikarvialaisittain ääntelevä. Hän oli tottunut komentelemaan ihmisiä muotoon ja henkilöön katsomatta. Hän esitti papeillekin viisastelevia ja hännäileviä kysymyksiä.”¹⁷⁰

Norrgård ajautui riitajuttuihin Santavuoren mukaan tämän tästä, ja niissä hän käytti avustajaan asianajaja Jonas Castrenia, joka oli sen aikaisista asianajajista huomattavin. Norrgård oli toimelias ja rohkea liikemies. Kirkonisännöitsijä Erik Rosnell taas oli kirkon asioista huolehtiessaan tarkka ja kitsas, ja luonteeltaan itsepäinen. Rosnellin kiivain vastustaja, räätäli ja kelloseppä Henrik Munck oli yhtä itsepäinen ja sanavalmis. Santavuoren mukaan: *”Oli asia mikä tahansa, aina iskivät nämä papat vastakkain.”¹⁷¹*

Toisen muistitiedon mukaan riita lainasta syntyi itse asiassa kirkkoherran ja kirkonisännän välillä ja nosti ilmiriidan koko seurakunnan kesken. Rosnell sai tahtonsa läpi ja kirkko rakennettiin ilman valtionlainaa. Heman ei tässä uudessa kirkossa enää saarnannut vaan muutti pois, äkkipikainen kun oli. Artturi Peltosen tulkinta on, että velkaa pidettiin siihen aikaan kovin pelottavana asiana ja että edistynyttä kirkkoherraa ei vain yksinkertaisesti ymmärretty.¹⁷² Kirkonkokouksen pöytäkirjojen perusteella Heman todella jättäytyi hetkeksi sivuun vuoden 1900 alussa ja antoi virallisen apulaisen, pastori Tommilan johtaa kokouksia. Kun käsittelyyn tuli kuoletuslainavalituksia, hän toimi taas

---

¹⁷⁰ Aapo Santavuori, 1961.

¹⁷¹ Ibid.

¹⁷² SKS KKA 1. Merikarvia 8, 1 – Artturi Peltonen, Karl Kantola.

puheenjohtajana. Lisäksi vuosina 1902–1904 hän hoiti säännöllisesti puheenjohtajan tointa. Virallisesti hän jäi pois kirkkoherran virasta vasta vuonna 1905, ja vuonna 1906 kirkkoherrana aloitti Henrik Eliel Wegelius.

3. Hengellistä yhtenäiskulttuuria ja kirkkokuria 1890–1940

Suomen autonomian ajan alkuvuosikymmenet on perinteisesti mielletty yhtenäiskulttuurin ajaksi. Kirkkohistorian tutkimus on kutsunut 1800-luvun loppua kaudeksi, jolloin kirkollisen yhtenäiskulttuurin murros alkoi. Jo 1800-luvun puolivälissä kirkon työtä vahingoittavana tekijänä pidettiin ajan yleistä materialistista henkeä, joka oli kristillisyyden asialle välinpitämätön ihannoidessaan aineellista sivistystä. Sivistyneistön ja yläluokan esimerkistä se oli tunkemassa kaikkiin yhteiskuntakerroksiin. Ajan liberalismi ei kuitenkaan hylännyt kristinuskoon kuuluvaa moraalialla ja siveysoppia ¹⁷³. Toisaalta uskonnollinen vapaamielisyys arvosteli valtiokirkkoa, joka rajoitti yksilön vapautta. Silti vielä 1860-luvulla juuri kukaan ei halunnut nousta kristinuskoa vastaan, vaikka kirkossa nähtiin paljon korjattavaa. ¹⁷⁴ Uusi kirkkolaki vuonna 1869 merkitsi ratkaisevaa uudistusta varsinkin kirkon hallinnollisissa kysymyksissä. Yksilön uskontunnustus nähtiin hänen sisäisen vakaumuksensa asiaksi ja vapaa uskonnonharjoitus kansalaisoikeudeksi. Ulkonaisten auktoriteettien valta uskonasioissa murtui. ¹⁷⁵

Viimeistään 1880-luvulla katsotaan tapahtuneen henkinen murros. Ajan aatteiden ydinsisältönä oli humanismi, ihmis-, kulttuuri- ja edistysoptimismi. Sen taustalla oli rationalistinen ajattelutapa, joka uskoi ihmisen kykyyn ratkaista ongelmansa järkeään käyttämällä. Uskonnon alueella tämä ilmeni uskonnollisena vapaamielisyysnä, joka painotti kristillisyyden eettistä sanomaa, mutta arvosteli dogmeja. ¹⁷⁶

Yhteiskunnan muutokset tulivat Merikarvian kaltaisiin maaseutupitäjiin aina myöhemmin. Ainakin Kirkollisen kansanperinteen yleiskyselyn haastattelujen valossa voidaan sanoa, että pääosin seurakunnassa vaikutti suhteellisen samankaltaiset arvot, vaikka tapoja oli monenlaisia riippuen perheestä tai kylästä, jossa he asuivat. Siksi rohkenen viitata luvun otsikossa vielä hengelliseen yhtenäiskulttuuriin, vaikka kirkkohistorian tutkimuksen yleensä määrittelee yhtenäiskulttuurin olleen jo murroksessa.

---

¹⁷³ Juva 1950, 156, 176.

¹⁷⁴ Juva 1950, 191–192.

¹⁷⁵ Juva 1950, 338.

¹⁷⁶ Nieminen 1951, 19–20.

3.1 Kirkkomatkat

Kirkollisen kansanperinteen yleiskyselyn Merikarviaa koskevassa aineistossa viisi haastateltavaa on vastannut kysymyksiin koskien kirkkomatkoja. Vuonna 1884 syntynyt Aali Rikalaisen kotikylästä Lauttijärveltä kuljettiin aina hevosella kirkkoon ja koska matka oli pitkä, täytyi kotoa lähteä pari tuntia ennen jumalanpalveluksen alkamista. Koko talon väki ei päässyt kirkkoon, sillä jonkun piti jäädä kotimieheksi. ¹⁷⁷ Lauttijärvellä vuonna 1902 syntyneen Lempi Ollilan mukaan kirkkoon ei lähdetty joka pyhä. Joulukuuhannus, pääsiäinen ja mikkelinpäivä olivat tärkeimmät kirkkopyhät. Silloin koko talon väki palvelijoita myöten pyrki lähtemään kirkkoon. Kaikki eivät kuitenkaan aina mahtuneet kyytiin, joten vuorojakoja pidettiin. Kesällä he kävivät hieman useammin kirkossa. ¹⁷⁸

Vuonna 1888 syntynyt Iida Santavuori sen sijaan kertoi, että he kävivät kirkossa lähes joka pyhä jalkaisin ja kaikki kynnelle kykenevät tulivat mukaan, koska matka ei heidän kotoaan Alakylästä ollut pitkä. ¹⁷⁹ Vuonna 1911 syntyneen Lempi Kallion kotoa erästä Ylikylän saaresta käytiin myös lähes joka sunnuntai kirkossa. Veneellä mentiin Viikilän rantaan, josta kolmen kilometrin matka kirkolle kuljettiin jalkaisin. Kirkkovenettä ei käytetty, vaan kalastajaveneitä ja pienempiä soutuveneitä. Kaikki heidän talostaan pääsivät mukaan, paitsi silloin kun osa lapsista oli vielä niin pieniä, että jonkun isomman piti jäädä heidän seurakseen. ¹⁸⁰

Pohjansahassa vuonna 1905 syntyneen Lauri Tukkikosken mukaan sivukulmilta pääsi harvemmin kirkkoon, jos kotona ei ollut hevosia. Jonkun hevosmiehen mukana Tukkikosken väki yleensä kulki kirkkoon. Joskus kesäisin he kävelivät, jolloin matka kesti kolme tuntia. Koko perhe lähti harvemmin yhdessä, yleensä lapset saivat jäädä kotiin. Joskus Lauri Tukkikosken mukaan päästiin kirkkoon myös rääkipaatilellä eli kalastajaveneellä, ja kerran jopa valkeepaatilla eli höyrylaivalla. Pohjansahasta ja Lammelasta oli tapana käydä useammin Ahlaisten kirkossa, sillä sinne oli lyhempi matka. Joillakin talollisilla oli tapana käydä kerran kesässä myös Siikaisten kirkossa. ¹⁸¹ Lauttijärveltä saatettiin käydä joskus myös Isojoella, Etelä-Pohjanmaan puolella noin 30 kilometrin päässä. Varsinkin jos naapuriseurakunnassa oli jotkut juhlat, lähdettiin sinne

---

¹⁷⁷ SKS KKA 1. Merikarvia 4 – Aali Rikalainen.

¹⁷⁸ SKS KKA 1. Merikarvia 6 – Lempi Ollila.

¹⁷⁹ SKS KKA 1. Merikarvia 5 – Iida Santavuori.

¹⁸⁰ SKS KKA 1. Merikarvia 3 – Lempi Kallio.

¹⁸¹ SKS KKA 1. Merikarvia 9 – Lauri Tukkikoski.

tapaamaan tuttuja ja kuulemaan muiden seurakunnan pappeja. ¹⁸² Jotkut saaristolaiset saattoivat käydä meriteitse myös Etelä-Pohjanmaan Siipyyssä. ¹⁸³

Yleensä kirkkomatkalle valittavat hevosvaljaat olivat parempia kuin työssä käytetyt. Talvella oli käytössä erikseen kirkkoreki, jossa oli rekiryijy ja vällyjä. ¹⁸⁴ Kesällä ajettiin linjaalirattailla¹⁸⁵. Jos talossa oli useampia hevosia, kirkkomatkalle valittiin aina nuorin tai paras juoksija. Perillä hevoset vietiin kirkkotalliin tai kiinnitettiin tapulin luona oleviin renkaisiin. Toisella puolella kirkkomaata oli puomeja pohjoispitäjäläisiä varten. Omia eväitä, jos sellaisia oli matkaan varattu, syötiin hevospuomien luona. ¹⁸⁶

Kirkkovaatteet olivat aina arkivaatteita parempia, ja yleensä jokainen omisti ainakin kaksi vaatekertaa. Parempia vaatteita pyrittiin vaalimaan, joten niihin ei välttämättä pukeuduttu kotona, vaan vasta määränpäässä. ¹⁸⁷ Iida Santavuoren mukaan muuan alakyläläinen Saara käveli kiiltonahkakengät kädessään koko kirkkomatkan ja vasta lukkarin puustellin kohdalla laittoi ne jalkaansa ¹⁸⁸. Miesten puku oli joko tumma tai musta, kesäisin se saattoi olla vaaleakin. Naisten kirkkopuku oli myös joko musta tai tumma erityisesti rukouspäivinä, paaston aikana ja silloin, kun oli tarkoitus osallistua ehtoolliselle. Naiset käyttivät kirkossa päähineitä. Aikaisemmin käytettiin tykkimyssyä eli lakkikankaasta tai sametista valmistettua lakkia, jossa oli rusetti. ¹⁸⁹ Lempi Ollila muistaa tätinsä käyttäneen tykkimyssyä ja leveää mustaa hametta, mutta yleisemmin naisilla oli päässään musta kirkkosilkki. ¹⁹⁰ Oheisista kuvista voimme nähdä, että osalla on musta huivi, mutta yhtä paljon käytettiin myös valkoista huivia.

---

¹⁸² SKS KKA 1. Merikarvia 4 – Aali Rikalainen.

¹⁸³ SKS KKA 1. Merikarvia 3 – Lempi Kallio.

¹⁸⁴ Kuuliala 1960, 112–113.

¹⁸⁵ Joustimelliset ajelurattaat.

¹⁸⁶ SKS KKA 1. Merikarvia 9 – Lauri Tukkikoski.

¹⁸⁷ Kuuliala 1960, 127–128.

¹⁸⁸ SKS KKA 1. Merikarvia 5 – Iida Santavuori.

¹⁸⁹ Kuuliala 1960, 127.

¹⁹⁰ SKS KKA 1. Merikarvia 6 – Lempi Ollila.

Kuva 3. Sofia Magdalenan kirkossa 26.5.1896 keisari Nikolai II kruunajaispäivänä. Naisilla on sekä mustia, että valkoisia huiveja. Merikarvian kunnanarkisto.

Kuva 4. Uuno Artturi Rinteen ja Alli Irene Kouhin häät 28.8.1928 Merikarvian kirkossa. Satakunnan Museon kokoelmat.

3.2 Jumalanpalvelus

Kirkossakäynnillä oli yhtenäiskulttuurin aikana tärkeä sosiaalinen ja tiedonvälityksellinen merkitys. Kirkkomatkalaiset lähtivät liikkeelle ajoissa, jotta kirkonmäellä jäisi aikaa vaihtaa kuulumisia tuttavien kanssa. Talolliset saattoivat pestata apuväkeä kirkkomatkalla.¹⁹¹ Joillekin kirkossakävijöille lukkarin lukemat kuulutukset

¹⁹¹ SKS KKA 1. Merikarvia 3 – Lempi Kallio.

olivat se tärkein ja hartaimmin kuunneltu jumalanpalveluksen anti. Kuulutukset käsittelivät kaikkea mahdollista huutokaupoista karanneisiin kotieläimiin.¹⁹² Ahlströmin kansakoulun opettaja Akseli Granqvist esimerkiksi ilmoitti siellä oppilaille ja näiden vanhemmille kevätlukukauden alkamisesta 8. tammikuuta vuonna 1895 klo 10. Wiktor Kuggin ja Wiktor Näsin ilmoitus kuulutettiin kirkossa 5.8.1888:

*”Torstaina nykyisen Elokuun 16 päivänä, alkain kello 10 aamulla, lainataan Merikarvian lainamakasiinista siemen rukiita luotettavia takauksia vastaan; joka tämän kautta ilmoitetaan.”*¹⁹³

Kirkon johto ei sen sijaan pitänyt maallisten kuulutusten tuomisesta jumalanpalvelukseen. Lääninrovasti Karl Emil Stenbäck totesi tyytyväisenä piispankäräjillä syyskuussa 1897, että tuo häiritsevä tapa oli loppunut seurakunnassa¹⁹⁴. Ilmeisesti tapa kuitenkin vielä jatkui, koska vasta vuonna 1910 Merikarvian kirkonkokous päätti, että yksityiset kuulutukset poistetaan kirkosta¹⁹⁵.

Muutamit haastateltavat muistelivat, että vanhat naiset niiasivat ja miehet kumarsivat astuessaan sisään kirkkoon¹⁹⁶. Penkissä rukoiltaessa otsa painettiin edessä olevan penkin selustaan, kun rukoiltiin hiljaa¹⁹⁷. Jotkut vanhemmat ihmiset polvistuivat penkissä rukoillessaan¹⁹⁸. Toiset niiasivat ja kumarsivat jumalanpalveluksen aikana, kun pappi mainitsi Jeesuksen nimen¹⁹⁹. Näin tehtiin erityisesti rukoilevaisuuden valtamailloilla, mutta muuallakin²⁰⁰. Tämän perusteella voidaan olettaa, että Merikarviallakin oli rukoilevaisen kansan tavat käytössä 1800-luvun loppupuolella.

1800-luvun lopulla kirkoissa oli tapana noudattaa erityistä penkkijärjestystä. Monilla seuduilla se meni tietyn arvojärjestyksen mukaan: eniten kirkon kustannuksiin osallistuneet saivat penkin lähimpänä alttaria. Myös pappilan väki, opettajat, herrasväki ja muut parempiosaiset saivat paikkansa edestä. Toisissa seurakunnissa penkit jaettiin kyläkunnittain.²⁰¹ Muistitiedon mukaan Merikarvian Sofia Magdalenan kirkossa oli taloilla ja kylillä omat määrättyt penkkinsä, mutta tapa jäi, kun uusi kirkko otettiin

---

¹⁹² SKS KKA 1. Merikarvia 9 – Lauri Tukkiposki.

¹⁹³ Kirkkoilmoituksia, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Luetteloiden laatikko.

¹⁹⁴ Piispankäräjien pöytäkirja 28.–30.9.1897, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Piispankäräjien pöytäkirjat II Cd:1.

¹⁹⁵ Pöytäkirja tehty kirkonkokouksessa Merikarvian kirkossa elokuun 19 p:nä 1910, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkonkokousten ja kirkkovaltuuston pöytäkirjat (1903–1924) II Ca:5.

¹⁹⁶ SKS KKA 1. Merikarvia 4, 5, 6 – Aali Rikalainen, Iida Santavuori, Lempi Ollila.

¹⁹⁷ SKS KKA 1. Merikarvia 4 – Aali Rikalainen.

¹⁹⁸ SKS KKA 1. Merikarvia 6 – Lempi Ollila.

¹⁹⁹ SKS KKA 1. Merikarvia 5 – Iida Santavuori.

²⁰⁰ Kuuliala 1960, 163–164.

²⁰¹ Kuuliala 1960, 162.

käyttöön²⁰². Kuvasta 3 sivulta 43 voimme nähdä, että naiset istuivat vanhassa kirkossa vasemman puolisissa penkeissä ja miehet oikealla.

Vuonna 1902 syntyneen Erkki Ollilan mukaan vielä uudessakin kirkossa oli kylien mukaan määrätty penkit ja 1920-luvulle asti naiset ja miehet istuivat erillään omilla penkkiriveillään²⁰³. Miesten ja naisten eri puolista todistaa myös kirkkoneuvoston päätös varata kuorin viereiset kaksi poikkipäistä penkkiä miesten puolella vieraille ja kirkkoneuvoston jäsenille sekä naisten puoleinen etummainen poikkipenkki oman seurakunnan papistolle ja kirkonpalvelijoille.²⁰⁴ Muistitiedon mukaan uudessa kirkossa papin perheen ja palvelusväen paikka oli sakastin edessä olevilla lyhyillä penkeillä, sillä pappilan väen piti näyttää esimerkkiä muulle kirkkokansalle²⁰⁵. Yleisesti on tiedossa, että uudessa kirkossa eri kylät ja talot hakivat paikkansa kirkkosalista sieltä, missä oli käytetty heidän metsistään kaadettua puutavaraa ja heillä oli tapana käyttää sisääntuloon sen puolen ovea²⁰⁶. Pääsääntöisesti virallisista penkkijärjestyksistä luovuttiin Suomessa 1800-luvun lopulla²⁰⁷.

Olenainen osa kirkonmenoja oli virsien veisaaminen. Kyläkunnittain jaettu penkkijärjestys mahdollisti kylien keskinäisen kilpailun veisuun voimakkuudesta. Lukkarin tehtävään kuului veisata yli muiden.²⁰⁸ Vanhassa kirkossa lukkarinpenkissä oli silloin tällöin lukkarin apuna joku hyvä-ääninen pitäjänmies, jolle suotiin toisinaan kunnia aloittaa veisaus. Seurakunnan veisaamisessa oli silti toivomisen varaa. Nimimerkki n-k-r kirjoitti vanhemman väen veisaustaidoista Satakunta-lehteen vuonna 1882:

”(...) vaikka heillä on tilaisuus yhteisessä Jumalanpalveluksessa oppia virsien nuotteja, eivät saata kuulla, kunnes oppisivat, waan päästäwät hartautensa niin korkeaan asemaan, että oikein wihan wimmasta huutawat, pitäen muka sitä Jumalalle otollisena ja ihmisten korwille kauniina, kun waan ehtiwät kaikki ’rillinsä’ saada sowitetuksi. (...) Mutta kun joku yhteistä hywää harrastawa ottaa puhuaksensa uruista ja niiden tarpeellisuudesta weisumme parantamiseksi, niin kyllä pian ukot sanowat: ’ei täällä urkuja tarwita, täällä weisataan niin kauniisti, että tuskin missään muissa seurakunnissa, jossa urut owat ja mikäs on kauniimpi kuin ihmisen ääni’.”²⁰⁹

²⁰² SKS KKA 1. Merikarvia 4 – Aali Rikalainen.

²⁰³ SKS KKA 1. Merikarvia 7 – Erkki Ollila.

²⁰⁴ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa 24 päivänä joulukuuta 1899, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

²⁰⁵ SKS KKA 1. Merikarvia 3, 4 – Lempi Kallio, Aali Rikalainen.

²⁰⁶ Aikaisemmin esimerkiksi lammelalaiset ovat tulleet sisään kellotapulin puoleisesta ovesta ja jääneet istumaan alttarilta katsottuna vasempaan ristiin, ja jotkut ovat noudattaneet tätä tapaa vielä 2000-luvulla.

²⁰⁷ Kuuliala 1960, 163.

²⁰⁸ SKS KKA 1. Merikarvia 5 – Iida Santavuori.

²⁰⁹ Satakunta 26.8.1882.

Uudessa kirkossa ei ollut enää lukkarinpenkkiä. Lukkari Sandberg siirtyi urkuparvelle, jossa virret säestettiin ensin urkuharmonilla, kunnes myöhemmin kirkkoon saatiin urut ja niitä soittamaan virallinen kanttori ja urkujenpolkija.²¹⁰ Muistitiedon mukaan usein veisattiin samoja virsiä, erityisesti juhlapyhinä. Monilla papeilla oli yleensä omat suosikkinsa saarnavirsiksi.²¹¹

Muistitiedon mukaan vielä 1800-luvun loppupuolella jotkut vanhemmat papit saattoivat saarnata nuotilla, mutta se tapa jäi pian pois²¹². Merikarvialla toimineet papit käyttivät saarnoissaan kansanomaisia vertauksia ja ajankohtaisia aiheita, mutta eivät kansanomaista kieltä.²¹³ He eivät puuttuneet julkisesti yksityisten ihmisten synteihin. Pappi saattoi kuitenkin mainita, jos pitäjässä oli tapahtunut jotakin paheksuttavaa.²¹⁴ Hyvinä saarnaajina seurakunnassa pidettiin kirkkoherra Heman (1892–1905). Hän oli muutenkin pidetty henkilö²¹⁵.

Aapo Santavuoren käsityksen mukaan Hemanin aika oli Merikarvian henkisen ja hengellisen elämän nousukautta. Tullessaan Merikarvialle Heman oli vasta 36-vuotias, lahjakas, tulisieluinen ja mukaansatempaava pappismies. Hän piti vaikuttavia, kaunopuheisia ja vapaasti esitettyjä saarnoja, joissa veti väkevästi rajan kadotukseen kulkevien ja taivaaseen taivaltavien välille. Santavuoren mukaan varsinkin täyteen ahdetussa vanhassa kirkossa seurakunnan tunteet pääsivät valloilleen ja salista kuului äänekkästä itkua.²¹⁶ Muistitiedon mukaan Pastori Ervon (1916–1920) aikana seurakunnassa oli herätystä²¹⁷. Pastori Kaukoma (1921–1923) oli myös tunnettu hyvänä puhujana, ja pastori Koskenvoiman (1925–1933) kerrotaan saarnoillaan saaneensa kuulijat mukaansa²¹⁸.

Papit olivat arvostettuja ja pelättyjä henkilöitä. Yleensä heitä ei arvosteltu seurakuntalaisten keskuudessa. Tavalliset ihmiset eivät uskaltaneet mennä puhumaan papin kanssa eivätkä papit vaikuttaneet innokkailta lähestymään heitä. Seurakuntaelämän ulkopuolella he seurustelivat lähinnä kirkonkylän herrasväen kanssa.²¹⁹ Pastori Tommila

---

²¹⁰ Aapo Santavuori, 1961.

²¹¹ SKS KKA 1. Merikarvia 5 – Iida Santavuori.

²¹² Ibid.

²¹³ SKS KKA 1. Merikarvia 3, 5, 6 – Lempi Kallio, Iida Santavuori, Lempi Ollila.

²¹⁴ SKS KKA 1. Merikarvia 6 – Lempi Ollila.

²¹⁵ SKS KKA 1. Merikarvia 8 – Artturi Peltonen.

²¹⁶ Aapo Santavuori, 1961.

²¹⁷ SKS KKA 1. Merikarvia 6 – Lempi Ollila. Ks. Liite 2. Merikarvian seurakunnan kirkkoherrat ja apulaiset 1880–1940.

²¹⁸ SKS KKA 1. Merikarvia 5 – Iida Santavuori.

²¹⁹ SKS KKA 1. Merikarvia 1, 2, 4, 8 – Karl Kantola, Iisak Korpunen, Aali Rikalainen, Artturi Peltonen.

(1899–1902, 1904–1906) oli alkujaan paikkakuntalainen ja hänet tunnettiin jämptinä, vakavana, mutta hieman kansanomaisempana miehenä ²²⁰. Kun pappia valittiin seurakuntaan, tärkeimmiksi ominaisuuksiksi nostettiin komea messuääni ja saarnataito. Sen mukaan seurakuntalaiset äänestivät vaaleissa. ²²¹

Satakunta-lehdessä vuonna 1886 n-k-r kirjoitti häiritsevästä haavilla käynnistä jumalanpalveluksen aikana. Hänen mukaansa rahoja käytiin kilistelemässä varsinkin saarnan aikana, ja tapa muistutti jopa paavilaisuutta. Ilmeisesti tapana ei vielä ollut kierrättää kolehtihaavia penkeissä. Kirjoittajan mukaan haavilla käynti oli joissain seurakunnissa vallan poistettu tai siirretty gradualivirren ajaksi. Kirjoittaja toivoi, että se korvattaisiin Merikarvialla kirkon ovien sisäpuolelle asetettavilla laatikoilla, joihin jokainen saisi laittaa roponsa mielensä mukaan. Kirjoittaja myönsi, että kirkonpalvelijoiden palkat olivat niukkoja ja epävarmoja, ja tämän muutoksen myötä vielä vähenisivät. ²²² Kirkon ulkopuolella oli Puujuhaksi kutsuttu vaivaisukko, jolla kerättiin rahaa varattomien seurakuntalaisten avustukseen. Hanna Wegeliuksen mukaan sen sisältä löytyi kaiken hiekan, kivien ja pikkunappien lisäksi kohtalaisesti rahaakin ²²³. Vuosikymmenien aikana Puujuha joutui kaikenlaisen ilkivallan kohteeksi, kunnes se vuonna 1913 se varastettiin, ja kirkkoneuvosto päätti hankkia tilalle säästölaatikon ²²⁴.

Ennen ehtoolliselle osallistumista piti seurakuntalaisten käydä rippikirjoituksella eli ilmoittautua ehtoolliselle. Tämä suoritettiin edellisenä pyhänä kirkonmenojen jälkeen sakastissa tai viikolla pappilassa. Myös ehtoollispyhän aamuna oli mahdollista käydä kirjoittautumassa. ²²⁵ Muistitiedon mukaan siinä yhteydessä ei pidetty katekismuksen kuulustelua eikä ripitystä ²²⁶. Ehtoolliselle valmistautumiseen saattoi kuulua myös yksityinen rippi papille, mutta yleisemmin tapoihin kuului riitojen sopiminen perhepiirissä ja naapureiden kesken ²²⁷. Rippikirjoituksesta luovuttiin Merikarvialla muistitiedon mukaan 1930-luvulla ²²⁸. Virallisesti kirkko luopui siitä vasta vuonna 1958 ²²⁹.

---

²²⁰ SKS KKA 1. Merikarvia 4 – Aali Rikalainen.

²²¹ SKS KKA 1. Merikarvia 8, 1 – Artturi Peltonen, Karl Kantola.

²²² Satakunta 12.6.1886.

²²³ Hanna Wegelius, 1935.

²²⁴ Pöytäkirja tehty kirkkoneuvoston kokouksessa marraskuun 16 p:nä 1913 pappilassa, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

²²⁵ SKS KKA 1. Merikarvia 2, 3, 6 – Iisak Korpunen, Lempi Kallio, Lempi Ollila.

²²⁶ SKS KKA 1. Merikarvia 3 – Lempi Kallio.

²²⁷ SKS KKA 1. Merikarvia 2, 3, 6, 10 – Iisak Korpunen, Lempi Kallio, Lempi Ollila, Aini Varheenmaa, Kuuliala 1960, 64–65.

²²⁸ SKS KKA 1. Merikarvia 10 – Aini Varheenmaa.

²²⁹ Heikkilä 1968, 20.

Ehtoollisella oli tapana käydä ainakin kerran vuodessa, mutta jotkut esimerkilliset seurakuntalaiset saattoivat käydä joka kerta, kun kirkossa kävivät. Suosituimpia ehtoollispyhiä olivat esimerkiksi kesän juhlapyhät, kiirastorstai, mikkelinpäivä ja pyhäinpäivä ²³⁰. Vuonna 1886 syntyneen Iisak Korpusen mukaan pitivät lähes kaikki kunnia-asianaan mennä kirkkoon ehtoollispyhinä, mikäli se suinkin oli mahdollista ²³¹. Paikkakunnalla oli silti myös niitä, jotka kerskuivat, etteivät olleet käyneet ehtoollisella sitten rippikoulun. Näitä kutsuttiin yleisesti suruttomiksi ja jumalattomiksi. Pappi saattoi nuhdella heitä kahden kesken, mutta yleensä kirkkoneuvosto ei puuttunut asiaan. ²³²

Kaupunkien säätyläisväestön keskuudessa ehtoolliselle osallistuminen oli alkanut vähentyä jo 1880-luvulla. Myös maaseudulla useammin kuin kerran vuodessa ehtoollisella käyvien määrä väheni paikoin varsin selvästi vuosisadan loppuun mennessä. ²³³ Vuonna 1891 arvioitiin rippiväkeä olevan 200–300 henkeä niinä pyhäpäivinä, kun ehtoollista vietettiin ²³⁴. Vuonna 1908 kirkolliskokous poisti ehtoollispakon ja vuonna 1910 se sai lainvoiman ²³⁵. Pakon poistaminen viimeistään romahdutti ehtoolliskäyntien määrän ²³⁶.

Kirkossa ja ehtoollisella käyminen alkoi Ojasen tutkimuksen mukaan vähentyä Hämeenlinnassa 1800-luvun lopulla ensin ruotsinkielisessä, sitten myös suomenkielisissä jumalanpalveluksissa ²³⁷. Merikarvian seurakunnasta ei ole kattavia ehtoolliskäyntien luetteloita, joten Merikarvian tilannetta on vaikea arvioida. On joitakin vihjeitä, että vielä 1800-luvulla ruotsinkielinen väestö halusi saada muutoksia ehtoolliskäytäntöihin. Seurakunnassa oli yleisenä tapana paastota ennen ehtoolliselle käymistä, kunnes kirkosta palattiin kotiin. Suomalainen jumalanpalvelus alkoi kello 9 ja silloin kun muutaman kerran vuodessa seurakunnassa järjestettiin ruotsalainen jumalanpalvelus ripillä ja ehtoollisella, se alkoi klo 11. Kasalan kylän ruotsinkieliset toivoivat, että heidän jumalanpalveluksensa olisi ensin, jotta pitkänmatkalaiset eivät uupuisi odoteltuaan pitkään. ²³⁸

---

²³⁰ SKS KKA 1. Merikarvia 3 – Lempi Kallio.

²³¹ SKS KKA 1. Merikarvia 2 – Iisak Korpunen.

²³² SKS KKA 1. Merikarvia 2, 3, 10 – Iisak Korpunen, Lempi Kallio, Aini Varheenmaa.

²³³ Murtorinne 1992, 385.

²³⁴ Piispantarkastuksen pöytäkirja 13.–14.9.1891, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Piispantarkastusten pöytäkirjat II Cd:1.

²³⁵ Nokkala 1986, 377, 383.

²³⁶ Roiko-Jokela 1996, 22.

²³⁷ Ojanen 1966, 240.

²³⁸ Piispantarkastuksen pöytäkirja 28.–30.1897, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Piispantarkastusten pöytäkirjat II Cd:1.

3.3 Käyttäytyminen kirkossa ja pyhäpäivän vietto

Uuden kirkon rakentaminen oli tuonut parannuksia jumalanpalveluksen viettoon. Esimerkiksi tilaa oli runsaasti. Seurakuntalaisten käytös ei kuitenkaan ollut aivan mallikelpoista. Näistä epäkohdista kirkkoneuvosto, jonka tehtävänä oli kirkkokurin valvonta, päätti huomauttaa seurakuntalaisia.²³⁹ Jumalanpalveluksessa varsinkin saarnojen aikana ilmeni joskus levottomuutta ja jotkut poistuivat kirkosta niiden ajaksi muka hevosia hoitamaan²⁴⁰. Toiset pitkästyivät ja jotkut saattoivat jopa nukkua kirkonpenkissä²⁴¹. Kasalan kyläläisten kustannuksella vitsailtiin: ”*Harvoin kasalainen kirkkoon kommer, silloinkin penkkiinsä sover.*”²⁴² Nukkuvia ei silti välttämättä herätetty, heitä vain paheksuttiin²⁴³.

Parvilta kuului meteliä, kun jotkut kulkivat edestakaisin. Ehtoollisen aikana alttarille syntyi tungosta.²⁴⁴ Kirkkoneuvosto joutui aika ajoin puuttumaan jumalanpalveluksen aikana tapahtuviin häiriöihin. Vuonna 1910 varsinkin pikkupoikien todettiin pitävän liikaa meteliä jumalanpalveluksen aikana. Keinona oli pyytää lasten vanhempia varoittamaan lapsia kolistelemasta ja turhan takia liikkumasta kirkossa varsinkin saarnan aikana.²⁴⁵ Vuonna 1914 parvilla käveleminen aiheutti niin paljon meteliä, että kirkkoneuvosto päätti sulkea parvet kirkkokansan käytöstä tavallisina pyhinä, jolloin kaikki mahtuivat alhaalle.²⁴⁶

Muistitiedon mukaan jo Sofia Magdalenan kirkossa oli ollut lämmityslaitteita.²⁴⁷ Kuulialan mukaan vielä 1870-luvulla harvoissa maamme kirkoissa oli lämmitystä. Kun kirkonpenkissä tuli kylmä, seurakuntalaisilla oli tapana naputella jalkojaan lattiaan, josta syntyi meteliä.²⁴⁸ Merikarvian uuteen kirkkoon asennettiin useita kamiinoita, joista ei

---

²³⁹ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa 24 päivänä joulukuuta 1899, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

²⁴⁰ SKS KKA 1. Merikarvia 4 – Aali Rikalainen.

²⁴¹ SKS KKA 1. Merikarvia 5 – Iida Santavuori.

²⁴² SKS KKA 1. Merikarvia 3 – Lempi Kallio.

²⁴³ SKS KKA 1. Merikarvia 3, 5, 7 – Lempi Kallio, Iida Santavuori, Erkki Ollila.

²⁴⁴ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa 24 päivänä joulukuuta 1899, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

²⁴⁵ Pöytäkirja tehty kirkkoneuvoston kokouksessa elokuun 28 p:nä 1910 pappilassa, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

²⁴⁶ Pöytäkirja tehty kirkonkokouksesta Merikarvian kirkossa tammik. 30 p:nä 1914, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkonkokousten ja kirkkovaltuuston pöytäkirjat (1903–1924) II Ca:5, Pöytäkirja laadittu Merikarvian kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa 15/7 1928 Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

²⁴⁷ SKS KKA 1. Merikarvia 3, 4, 5, 7 – Lempi Kallio, Aali Rikalainen, Iida Santavuori, Erkki Ollila.

²⁴⁸ Kuuliala 1960, 158–159.

kuitenkaan ollut paljon apua lämmön noustessa kohti kattoa.²⁴⁹ Kovilla pakkasilla sai palella koko jumalanpalveluksen ajan ja joskus hengityskin höyrysi kylmyydessä²⁵⁰. Siihen nähden on ymmärrettävää, ettei kirkkokansa pysynyt rauhallisena penkeissään.

Kirkon kunnollinen lämmittäminen oli pulma kirkkoneuvostolle useina vuosikymmeninä. Se joutui useampaan otteeseen esittämään kirkonvartijalle (myöh. suntiolle) toivomuksen, että tämä lämmittäisi kirkon kunnolla joulunpyhiksi²⁵¹. Vuonna 1913 kävi ilmi, että kirkon uunien hormit pitäisi korjata, jotta savu kulkeutuisi kunnolla ylös²⁵². Lämmitysongelmia oli pitkään sen jälkeenkin. Suntio J. Fagerroosia oli jälleen joulunpyhien alla vuonna 1927 kehotettu hoitamaan kirkon lämmittäminen kunnolla, mutta jouluaamuksi oli varattu myös apulämmittäjä, mistä suntio loukkaantui ja päätti erota toimestaan. Kirkkoneuvoston toiveet olivat olleet varsin kohtuullisia. Suntion tehtäviä määriteltäessä oli todettu, että jouluisin pitäisi kirkon lämpötilan olla vähintään 10 celsiusastetta.²⁵³

Uusi kirkko ei pysynyt puhtaana, koska seurakuntalaiset toivat jaloissaan likaa ja syljeskelivät lattioille. Kirkonvartija määrättiin lakaisemaan kirkon puhtaaksi viikoittain, viimeistään torstaisin, ja lauantaisin tuulettamaan sen ja pyyhkimään tomut ja liat joka paikasta.²⁵⁴ Kirkonvartija määrättiin olemaan puhdistuksessa huoleellisempi vielä myöhemminkin. Alle vuoden vanhassa kirkossa huomattiin, että kylmässä tilassa ihmisten hengityksestä ikkunoihin tiivistynyt vesi oli kastellut lattioita varsinkin parvilla.²⁵⁵ Lattialle syljeskely miellettiin niin normaaliksi käyttäytymistavaksi, ettei osan mielestä sitä voitaisi kieltää, ellei kirkkoon hankittaisi sylkylaatikoita. Toisten mielestä syljeksijöiden tulisi hankkia omat taskusylkirasiat, mutta kirkonkokous päätti ostaa tusinan sylkilaatikoita, samanlaisia joita käytettiin rautatievaunuissa.²⁵⁶

---

²⁴⁹ SKS KKA 1. Merikarvia 3, 4, 5, 7 – Lempi Kallio, Aali Rikalainen, Iida Santavuori, Erkki Ollila.

²⁵⁰ SKS KKA 1. Merikarvia 7 – Erkki Ollila.

²⁵¹ Pöytäkirja tehty kirkkoneuvoston kokouksessa marraskuun 10 päiv. 1912 pappilassa, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

²⁵² Pöytäkirja tehty kirkkoneuvoston kokouksessa tammik. 19 p:nä 1913 pappilassa, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjoja (1903–1951) II Cb:1.

²⁵³ Pöytäkirja laadittu Merikarvian kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa 26/12 1927, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjoja (1903–1951) II Cb:1.

²⁵⁴ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa kirkossa jumalanpalveluksen päätyttyä sunnuntaina 2 p:nä syyskuuta v. 1900, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

²⁵⁵ Pöytäkirja, joka tehtiin kirkkoraadin kokouksessa Merikarvialla 23 p:nä joulukuuta 1900, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

²⁵⁶ Pöytäkirja tehty kirkonkokouksessa Merikarvian kirkossa lokakuun 16: p:nä 1910, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkonkokousten ja kirkkovaltuuston pöytäkirjat (1903–1924) II Ca:5.

Myös tupakanpoltto kirkkomaan piirissä aiheutti kirkkoneuvostolle huolta ²⁵⁷. Seurakuntalaiset eivät aina noudattaneet kieltoa, mutta eivät seurakunnan työntekijätäkään. Kellonsoittaja sai tulipalovaaran vuoksi kirjallisen varoituksen tupakoinnista kellotapulissa ja muistutuksen valvoa, ettei kukaan muukaan polttaisi siellä. Kirkonisännöitsijä sai tehtäväksi asentaa kieltokyltin. ²⁵⁸

Joskus koiria pääsi sisälle kirkkoon. Kirkkovaltuusto katsoi vuonna 1920 tarpeelliseksi pyytää maaherralta 10–50 markan uhkasakkoa koiranomistajille, joiden koiria tavattaisiin kirkossa jumalanpalveluksen aikana. Asianmukaiset kieltokyltit päätettiin kiinnittää joka ovelle. ²⁵⁹ Koirien pääsy kirkkoon oli tavallinen ilmiö myös pohjanmaalaisissa seurakunnissa 1800-luvun lopussa. Hautakosken tulkinnan mukaan kirkon aseman heikentyminen ilmeni seurakuntalaisten suhtautumisessa kirkkorakennukseen ja jumalanpalvelukseen. ²⁶⁰

Kirkkoajan pyhittäminen oli vielä 1800–1900-lukujen vaihteessa vaalittu tapa. Yleinen kirkolliskokous kiinnitti huomiota sen laiminlyönteihin vuonna 1903. ²⁶¹ Merikarvialaisen muistitiedon mukaan pyhä alkoi jo lauantaina iltakuudelta, kun kirkon ehtookellot soivat. Kellojen äänen kuullessaan väki hiljeni ja keskeytti työnsä. ²⁶² Kirkkoajan eli kello 10–12 välisen ajan pyhittäminen oli toisissa kodeissa myös aivan ehdotonta. Vain välttämättömimmät työt, kuten ruuanlaitto ja karjanhoito olivat sallittuja pyhänä. Esimerkiksi metsästäminen ja marjastus eivät kuuluneet soveliaaseen sunnuntain viettoon. Hevosella sai ajaa, mutta kyläillä ei. ²⁶³

Merikarvialla erityistä paheksuntaa seurakunnan johdossa aiheutti kirkonmäellä pyhäpäivinä käytävä nisukauppa. Kirkkoväki osti eväiksi örfiiloja eli korvapuusteja ²⁶⁴. Nisujen ja kesäisin limonadin myyntiä tapahtui myös jumalanpalveluksen aikana. Kirkkoneuvosto pyysi nimismiestä pitämään huolta, että toiminta loppuisi. ²⁶⁵ Nisu-,

---

²⁵⁷ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkkoneuvoston kokouksessa kirkon sakastissa elok. 20 p v. 1906, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

²⁵⁸ Pöytäkirja tehty kirkkoneuvoston kokouksessa huhtik. 5 p:nä 1915 pappilassa, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

²⁵⁹ Pöytäkirja, tehty Merikarvian kirkkovaltuuston kokouksessa 11 p. huhtikuuta v. 1920 pappilassa jälkeen jumalanpalveluksen, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkonkokousten ja kirkkovaltuuston pöytäkirjat (1903–1924) II Ca:5.

²⁶⁰ Hautakoski 2007, 95.

²⁶¹ Kempainen 1981, 91–92.

²⁶² SKS KKA 1. Merikarvia 8 – Artturi Peltonen.

²⁶³ SKS KKA 1. Merikarvia 2, 5 – Iisak Korpunen, Iida Santavuori.

²⁶⁴ SKS KKA 1. Merikarvia 6 – Lempi Ollila.

²⁶⁵ Pöytäkirja tehty kirkkoneuvoston kokouksessa huhtikuun 17 päivänä 1911 pappilassa, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

limonaati- ja karamellikauppa oli kuitenkin pysyvämpi ilmiö ²⁶⁶. Myyjät olivat kirkkovaltuuston mukaan tuottaneet vahinkoa ”(...) juhlan aineellisen puolen onnistumiselle ja muutenkin antaneet juhlapäiville markkinain leiman” ²⁶⁷. Kirkkovaltuusto päätti vuonna 1930 kääntyä maaherran puoleen, jotta sakon uhalla kiellettäisiin kaupankäynti puolen kilometrin säteellä kirkosta ²⁶⁸.

Kuva 5. Merikarvian kirkko ja Meri-Kino. Merikarvian kunnanarkisto.

Oheinen kuva vuodelta 1960 osoittaa, miten lyhyt matka kirkosta oli elokuvateatteriin. Kirkkovaltuusto pyrki erityisesti 1930-luvulla kieltämään elokuvanäytökset ja tanssitilaisuudet juhlapäivien aikana ²⁶⁹. Elokuvanäytöksiä oli ollut tarjolla vuodesta 1928 kirkonkylän Meri-Kinossa ²⁷⁰. Nuoriso saattoi osallistua myös suuli- tai makasiini-iltamiksi kutsuttuihin huvituksiin, ja kokoontua kirkonkylän keskustaasta kahvilan lähelle sunnuntaisin ²⁷¹.

---

²⁶⁶ Pöytäkirja laadittu Merikarvian kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa 15/7 1928, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

²⁶⁷ Pöytäkirja laadittu Merikarvian seurakunnan kirkkovaltuuston kokouksessa pappilassa marraskuun 30 pnä 1930, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkokokousten ja kirkkovaltuuston pöytäkirjat (1903–1924) II Ca:5.

²⁶⁸ Ibid.

²⁶⁹ Ibid.

²⁷⁰ Haanpää 1974, 90.

²⁷¹ Haanpää 1974, 86.

3.4 Lukusijoja, pyhä- ja rippikoulua

Lukusijat eli kinkerit olivat vuosittainen kristinopin kuulustelu sekä vanhemmalle välle että rippikouluun pyrkivälle nuorisolle. Kinkerien järjestäminen kuului määrävuosina kullekin kylän talolle. Niiden pito aloitettiin tammikuussa ja niitä jatkettiin koko kevättalven.²⁷² Kinkeriväki veisasi virren ja pappi luki aamurukouksen, minkä jälkeen pidettiin nimenhuuto kirkonkirjojen mukaan. Sen jälkeen seurasi kuulustelut. Mukana tilaisuudessa olivat kirkkoherra, pastori ja lukkari-kanttori. Lukusijaväelle tarjottiin ruokaa tai kahvit. Merikarvialla erään muistitiedon mukaan yleensä vain papeille, lukkarille ja lähimmille naapureille tarjottiin ruokaa.²⁷³ Kinkerit kestivät yleensä pari päivää, joten papit ja lukkari jäivät taloon yöksi. Papit myös kastoivat kyläläisten lapsia kinkereillä.²⁷⁴

Vuonna 1932 pastori Koskenvoima kirjoitti seurakuntakertomukseen, että joka kylässä oli mainittu ”kylänvanhimmat”, joiden tehtävä oli vastata lukukinkereistä. Joitakin tunnollisia löytyi, mutta useat heistä eivät välittäneet tehtävään kuuluvista velvollisuuksista.²⁷⁵ Kylänvanhimman tehtävään kuului valvoa kylänsä siveellistä ja hengellistä tilaa ja tehdä siitä selvitys papille kinkereillä.²⁷⁶ Pappi sitten nuhteli henkilöitä julkisesti.²⁷⁷ Useimmiten kylänvanhimmat pitivät kylänsä puolta, eivätkä ilmoittaneet kaikkia rikkomuksia²⁷⁸. Kortekankaan mukaan kirkon pyrkimykset aktivoida maallikkoja kylänvanhinjärjestelmän pohjalta epäonnistuivat 1900-luvun puolella. Tosin maaseutupitäjissä kirkon perinteiset työmuodot saivat seurakuntalaisia vielä liikkeelle.²⁷⁹

Lapsille oli järjestetty pyhäkoulua jo aiemmin ainakin Ahlströmin kansakoululla, mutta Aapo Santavuori kirjoitti muistelmissaan, että toiminta tehostui kirkkoherra Hemanin aikana uuden kirkon valmistuttua. Avarassa kirkossa saatettiin pitää useampia pyhäkoululuokkia samaan aikaan päiväjumalanpalveluksen jälkeen.²⁸⁰ Muistitiedon mukaan Lammelassa pyhäkoulu kiersi talviaikana talosta taloon joka pyhä. Kaikki kylän lapset vanhempien uskonnollisista ja poliittisista mielipiteistä riippumatta kävivät siellä

---

²⁷² SKS KKA 1. Merikarvia 1 – Karl Kantola.

²⁷³ Brander, 1959.

²⁷⁴ SKS KKA 1. Merikarvia 1 – Karl Kantola.

²⁷⁵ Kertomus Merikarvian seurakunnan tilasta v.v. 1927–1931, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Liitteitä Merikarvian kirkonkokousten pöytäkirjoihin II Ca:7.

²⁷⁶ SKS KKA 1. Merikarvia 8, 1 – Artturi Peltonen, Karl Kantola.

²⁷⁷ SKS KKA 1. Merikarvia 6 – Lempi Ollila.

²⁷⁸ SKS KKA 1. Merikarvia 1 – Karl Kantola.

²⁷⁹ Kortekangas 1967, 209.

²⁸⁰ Aapo Santavuori, 1961.

rippikouluun asti. Varsinkin rovasti Raitalan aikana (1935–1953) yritettiin saada kaikki lapset pyhäkouluun. Rippikouluun ei tahdottu päästää sellaista, joka ei ollut käynyt pyhäkouluu. ²⁸¹

Rippikoulu alkoi yleensä syksyllä, jolloin rippikoulua käytiin kaksi viikkoa ja keväällä se jatkui taas kahdella viikolla. ²⁸² Karl Kantola kävi Merikarvialla rippikoulua kirkon rakentamisen aikaan, joten oppitunnit järjestettiin väliaikaisessa kirkossa kunnanhuoneella. Koulua oli kansakoulun käyneille viikko syksyllä ja toinen keväällä. Opettajina toimivat kirkkoherra, pastori ja lukkari-kanttori. Viimeisellä rippikouluviikolla kaikki 150 rippikoululaista vietiin uuteen kirkkoon. Konfirmaatio tapahtui kevätkesällä. ²⁸³

Sivukylillä asuneet rippikoululaiset saattoivat asua rippikoulukortteerissa kirkonkylällä tai sukulaisten luona. Iisak Korpunen yöpyi Uusi-Heikkilässä. ²⁸⁴ Lauri Tukkikoski kävi Pohjansahasta Ahlaisissa rippikoulua ja asui sen ajan Santakankaalla muutamien muiden rippilasten kanssa. Vapaa-aikana he kertasivat läksyjä. Kylälle ei uskaltanut mennä, jos se olisi kantautunut papin korviin. Läksyä tuli katkismuksesta, raamatunhistoriasta ja Uudesta testamentista. Mikäli rippikoululainen ei osannut, hän sai laiskanläksyä. Jokaisessa tilaisuudessa neuvottiin oppilaita, miten heidän tulisi toimia elämässään. ²⁸⁵

Rippikoulun päättymistä juhlittiin kahvittamalla lähisukulaiset. Rippikoulun käyminen antoi nuorisolle luvan käydä huveissa ja seurustella. ²⁸⁶ Se oli tärkeä virstanpylväs nuoren elämässä. Sen käynyt luettiin aikuisiin. Konfirmaation jälkeen sanottiin, että rippikoululainen oli ”*saanut lusikkansa pois pappilan kaukalosta*”, ”*päässyt edes*” ja ”*saanut naimaluvan*”. ²⁸⁷

3.5 Kotihartaus ja hartauskirjallisuus

Maaseudulla kodeista löytyi 1800–1900-lukujen taitteessa Kuulialan mukaan yleensä ainakin kolme kirjaa: raamattu, katekismus ja virsikirja ²⁸⁸. Myös merikarvialaisissa

---

²⁸¹ SKS KKA 1. Merikarvia 9 – Lauri Tukkikoski.

²⁸² Kuuliala 1960, 213.

²⁸³ SKS KKA 1. Merikarvia 1 – Karl Kantola.

²⁸⁴ SKS KKA 1. Merikarvia 2 – Iisak Korpunen.

²⁸⁵ SKS KKA 1. Merikarvia 9 – Lauri Tukkikoski.

²⁸⁶ Ibid.

²⁸⁷ SKS KKA 1. Merikarvia 9, 7 – Lauri Tukkikoski, Erkki Ollila.

²⁸⁸ Kuuliala 1960, 37.

kodeissa käytettiin hengellistä kirjallisuutta. 1800-luvun ja 1900-luvun alun hartaudenharjoitukselle tärkeitä välineitä olivat erilaiset postillat eli saarnakokoelmat ja hartauskirjat. Mainittuihin kuului Achreniuksen postilla²⁸⁹, Lutherin selityksiä²⁹⁰ ja Segersvärdin hartauskirja²⁹¹.²⁹² Näiden lisäksi kodeista saattoi löytyä Laestadiuksen ja Hedbergin²⁹³ postillat²⁹⁴. Virsikirja, Hengellisiä lauluja²⁹⁵ ja Siionin kannel²⁹⁶ olivat käytetyimpiä laulukirjoja²⁹⁷.

Suomalaisten käyttämä hartauskirjallisuus oli 1800-luvulla suurelta osin saksalaista luterilais-pietististä ja englantilaista anglikaanis-puritaanista kirjallisuutta²⁹⁸. Haastatteluaineisto osoittaa, että 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alussa Merikarvialla luettiin pohjoismaisten ja suomalaisten herätysliikkeiden piirissä syntyntä hartauskirjallisuutta.

Papisto piti huolta seurakuntalaisten hengellisestä sivistyksestä. Kirkkoherra J. A. Forss oli lahjoittanut Jumalan sanan lukemisesta kiinnostuneille seurakuntalaisilleen 17 kappaletta Lutherin huonepostillaa vuonna 1883.²⁹⁹ Viisi vuotta myöhemmin hän osti 20 kappaletta Roseniuksen Elämän leipää -kirjaa lahjoitettavaksi rippilapsille.³⁰⁰ Vuonna 1898, kun hän ei enää ollut seurakunnan kirkkoherra, Forss lupasi lahjoittaa entiselle seurakunnalleen 50 kpl Uusia testamentteja jaettavaksi köyhille leskille, joilla oli lapsia.

301

1800-luvun lopulla monissa seurakunnissa perustettiin piipiaseuroja ja -rahastoja. Vuonna 1895 Merikarvian kirkkoneuvosto päätti Porin Piipiaseuran ehdotuksesta alkaa keräämään lahjoituksia rahaston perustamista varten.³⁰² Vuoden 1896 lopussa

---

²⁸⁹ Abraham Achreniuksen (1706–1769) eli Länsi-Suomen rukoilevaisten johtajan kirjoittama saarnateos.

²⁹⁰ Uskonpuhdistaja Martti Luther (1483–1546) julkaisi useita eri selitysteoksia Raamatun evankeliumeille ja kertomuksille.

²⁹¹ Tässä tarkoitetaan ilmeisesti Otto Wilhelm Segersvärdin (1825–1890) vuonna 1891 julkaistua ”Saarnoja kaikille vuoden sunnuntai- ja juhlapäiville.

²⁹² SKS KKA 1. Merikarvia 3 – Lempi Kallio.

²⁹³ Fredrik Gabriel Hedberg (1811–1893) oli Evankelisen herätysliikkeen perustaja.

²⁹⁴ SKS KKA 1. Merikarvia 10 – Aini Varheenmaa.

²⁹⁵ Hengellisiä lauluja viitannee rukoilevaisten laulukokoelmaan ”Halullisten sielujen hengelliset laulut” vuodelta 1790.

²⁹⁶ Siionin kannel on varsinkin evankelisen herätysliikkeen käyttämä laulukirja vuodelta 1874.

²⁹⁷ SKS KKA 1. Merikarvia 3, 5, 2 – Lempi Kallio, Iida Santavuori, Iisak Korpunen.

²⁹⁸ Hartikainen 2005, 121.

²⁹⁹ Satakunta 3.11.1883.

³⁰⁰ Satakunta 29.10.1887.

³⁰¹ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa maaliskuun 6 p. 1898, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

³⁰² Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa maaliskuun 15 p:nä 1895, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1893–1897) II Ca:4.

kirkkoneuvoston jäsenet olivat saaneet kerättyä 186,81 markkaa muun muassa häissä, hautajaisissa ja raamatunselitystilaisuuksissa. Rahoilla hankittiin 70 raamattua. Niitä jaettiin sekä miehille että naisille. Listan mukaan joukossa oli itsellisiä, muutama torppari ja leskiä. Kirkkoneuvosto lahjoitti kirjat sillä oletuksella, että saajalla oli lapsia. Mikäli ei olisi, kirkkoneuvosto päätti pitää oikeuden lahjoittaa kirjan jollekin muulle köyhälle samassa lukulahkossa.³⁰³ Piplia-seuran mukaan vuonna 1897 seurakunnassa oli 535 perhettä ilman raamattua ja näistä noin 200 oli niin köyhää, ettei olisi itse voinut hankkia sitä. Lisäksi 2185 ripillä käyvältä puuttui Uusi testamentti.³⁰⁴

1800-luvun kansanherätyksiin vaikutti Raamatun yleistymisen³⁰⁵. 1800-luvun loppuun mennessä kotihartauksien pitäminen oli ilmeisesti hiipunut, koska piispankäräjillä 1897 tarkastajana toiminut lääninrovasti Stenbäck totesi, että nimenomaan kotihartauden elvyttämiseksi oli seurakunnassa jaettu raamattuja. Hän kehotti seurakuntaa ottamaan käytäntöön myös Turun pappeinkokouksen ehdotuksen antaa raamatun jokaiselle vihittäväälle pariskunnalle.³⁰⁶ Kirkkoneuvosto käsitteli ehdotusta useaan otteeseen vuosien mittaan. Vuonna 1913 kirkkoneuvosto päätti ehdottaa kirkonkokoukselle, että jokainen aviokuulutuksen ottaja olisi velvollinen maksamaan seurakunnan raamattukassaan 2 markkaa, mikäli ei ollut varaton. Jokaiselle parille annettaisiin sitten kolmen markan Raamattu vihittäessä.³⁰⁷ Kirkonkokous päätti olla jakamatta raamattuja, koska se katsoi vääräksi tyrkyttää raamattuja pariskunnille, jotka eivät todellakaan halunneet sitä kirjaa kotiinsa.³⁰⁸ Asenneilmapiiri alkoi muuttua. Ainakaan vuoteen 1935 mennessä Merikarvian seurakunnassa ei ollut jaettu vihkiraamattuja³⁰⁹. Se tapa vaikuttaisi olevan myöhempää perinnettä.

Raamattukassakeräyksiä järjestettiin ja raamattuja lahjoitettiin varattomille seurakuntalaisille säännöllisesti 1800-luvun lopussa. Lahjoittajina oli pääosin talollisia,

---

³⁰³ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvialla kirkkoneuvoston kokouksessa marraskuun 22 p:nä 1896, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1893–1897) II Ca:4.

³⁰⁴ Pöytäkirja tehty kirkkoneuvoston kokouksessa 2 p:nä toukok. 1897 Merikarvian pappilassa, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1893–1897) II Ca:4.

³⁰⁵ Hartikainen 2005, 128.

³⁰⁶ Piispanarkastuksen pöytäkirja 28.–30.9.1897, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Piispanarkastusten pöytäkirjat II Cd:1.

³⁰⁷ Pöytäkirja tehty kirkkoneuvoston kokouksessa marraskuun 16 p:nä 1913 pappilassa, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjoja (1903–1951) II Cb:1.

³⁰⁸ Pöytäkirja tehty kirkonkokouksesta Merikarvian kirkossa tammik. 30 p:nä 1914, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkonkokousten ja kirkkovaltuuston pöytäkirjat (1903–1924) II Ca:5.

³⁰⁹ Kertomus Merikarvian seurakunnan tilasta v.v. 1930–1934, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Piispanarkastusten pöytäkirjoja, Kirkkoherran ja kanttorinvaalin asiakirjoja (1904–1982) II Cd:2.

joitakin kauppiaita ja itsenäisiä ammatinharjoittajia. Suomenkielisten raamattujen lisäksi lahjoitettiin joitakin ruotsinkielisiä. Myös rippi- ja kiertokoulujen oppilaat saivat lahjoituksia tarpeen mukaan.³¹⁰ Rahalahjoituksia tuli joskus yli tarpeen, kun Uusia testamentteja oli varastossa vielä jakamatta. Silloin varat talletettiin pankkiin kasvamaan korkoa.³¹¹ Raamattukassaan kertyi myös vähän tuloja, kun raamattuja myös myytiin 20 pennillä kappale³¹².

Vielä 1900-luvulla kaikissa perheissä ei ollut raamattua, vaan rahaa kerättiin ja lahjoituksia tehtiin edelleen. Edesmennyt kirjakauppias J. Wirtanen oli jättänyt seurakunnalle 400 markkaa. Tämän lahjoitusrahaston korkoja käytettiin vähävaraisille hankittaviin raamattuihin. Säästöpankissa olevasta raamattukassasta kirkkoneuvosto päätti nostaa 160 markkaa ja ostaa Uuden testamentin uutta käännöstä myytäväksi. Urkuri Waihinin lupasi ottaa kirjoja myytäväksi. Myös seurakuntalaiset saivat tehtäväkseen myydä kirjoja kylissään.³¹³

Raamatun ja hartauskirjallisuuden lisäksi merikarvialaisissa kodeissa luettiin hengellisiä lehtiä. Satakunta-lehti julkaisi vuonna 1888 tilaston kaikista Merikarvialla tilatuista lehdistä³¹⁴. Eniten tilattiin Satakunta-lehteä (32 vuosikertaa), mutta jo heti toisena oli Kirkollisia sanomia (17 vuosikertaa). Kotimaista lähetystä ja Lähetys-sanomia tilattiin molempia neljässä taloudessa. Pohjanmaalaisen Vetelin kylän vastaaviin lukuihin suhteutettuna Merikarvialla tilattiin verrattain vähän lehtiä. Maarit Hautakosken mukaan vuonna 1885 Vetelissä tilattiin 107 sanomalehteä, kun asukasluku oli 2804 vuonna 1880. Merikarvialla vuonna 1888 tilattiin 123 sanoma- ja aikakauslehteä asukasluvun ollessa 6680 eli 1,8 prosenttia tilasi jotakin lehteä. Vetelissä lehtien tilaajia oli 3,8 prosenttia paikkakuntalaisista.³¹⁵

1900-luvun puolella Aini Varheenmaan kotiin tuli lestadiolaisten kuukausijulkaisu Huutavan ääni korvessa, jonka nimi oli myöhemmin Vartijan ääni, sekä hedbergiläinen

---

³¹⁰ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkkovaltuuston kokouksessa 27 p:n marraskuuta 1898 pappilassa, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

³¹¹ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa 24 päivänä joulukuuta 1899, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

³¹² Pöytäkirja, joka tehtiin kirkkoraadin kokouksessa Merikarvialla 23 p:nä joulukuuta 1900, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

³¹³ Pöytäkirja tehty kirkkoneuvoston kokouksessa huhtikuun 17 päivänä 1911 pappilassa, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

³¹⁴ Ks. Liite 3. Merikarvialaisiin koteihin tilatut lehdet vuonna 1888.

³¹⁵ Hautakoski 2007, 57.

Sanansaattaja³¹⁶. Hartauskirjojen ja lehtien perusteella he kannattivat sekä lestadiolaista että evankelista liikettä. Lempi Kallion kotona luettiin Herättäjää³¹⁷, Kotimaata³¹⁸ ja Merimiehen ystävää^{319, 320}.

Kodeissa pidettiin rukoushetkiä ja polvirukouksia muistitiedon mukaan vielä 1930-luvulla. Säännöllisiä aamu- tai iltahartauksia ei Iida Santavuoren lapsuudenkodissa pidetty, mutta ruokarukoukset muistettiin aina lausua. Aikaisemmin sen luki perheen pää ja toiset kumartuivat rukoukseen. Sitten yleistyi sellainen tapa, että kaikki rukoilivat itsekseen äänettömästi tai puoliääneen. Iida Santavuori muistelee, että kotioloissa ruokavirsi saatettiin veisata jouluisin, muttei muuten. Lauantai-iltaisoin heillä pidettiin hiljaisia kotihartauksia ja sunnuntaisin, ellei menty kirkkoon, luettiin jotain hartauskirjaa tai päivän saarna. Silloin koko perhevään piti olla läsnä.³²¹

Aapo Santavuori on muistelmissaan todennut, että hänen isänsä lukkari Sandberg yritti pitää lapsilleen kotihartauksia pyhäpäivisin lukien kappaleita Suomen pappien saarnakokoelmasta Vartijanääniä Suomen Siionista tai Johannes Bäckin hartauskirjasta Muukalaisen kotielämä. Kuitenkin uppoaminen kunnalliselämään ja muihin ajallisiin rientoihin esti Santavuoren mukaan isäänsä kokoamasta perhettä hartaushetkiin.³²²

Iisak Korpusen kotona jokainen luki itsekseen aamu-, ilta- ja ruokarukouksensa. Joskus joku perheen vanhin jäsen saattoi lukea ruokarukouksen ääneen, mutta yleensä yhteinen ruokarukous oli vain pidoissa. Kinkereillä ja muissa tilaisuuksissa, joissa ruokaa tarjottiin, laulettiin virsi ainakin ruokailun jälkeen. Yleisin virsi oli hänen mukaansa ”Herraa hyvää kiittäkää”. Lauantain hiljentymiseen kuului hengellisten laulujen laulamista. Sunnuntaisin jos perhe ei mennyt kirkkoon, isä luki saarnakirjasta saarnan ja lasten tuli kuunnella hiljaa ja tarkkaavaisesti, koska sen aiheesta saatettiin keskustella myöhemmin.³²³

Lapsille opetettiin Lempi Kallion kotona iltat- ja aamurukoukset, jotka jokaisen tuli lukea itsekseen. Isä meidän -rukous opetettiin myös kotona. Heillä ei pidetty yhteisiä hartauksia, mutta uskonasioista kyllä keskusteltiin ahkerasti. Aiemmin heillä luettiin

---

³¹⁶ SKS KKA 1. Merikarvia 10 – Aini Varheenmaa.

³¹⁷ Vuosina 1909–1985 ilmestynyt kirkollinen lehti.

³¹⁸ Vuodesta 1905 ilmestynyt kirkollinen, kristillis-yhteiskunnallinen viikkolehti.

³¹⁹ Suomen merimieskirkon aikakauslehti.

³²⁰ SKS KKA 1. Merikarvia 3 – Lempi Kallio.

³²¹ SKS KKA 1. Merikarvia 5 – Iida Santavuori.

³²² Aapo Santavuori, 1961.

³²³ SKS KKA 1. Merikarvia 2 – Iisak Korpunen.

pitkä ruokarukous, mutta sitten otettiin käyttöön lyhempi ja lopulta sekin luettiin itsekseen. Kinkereillä ja muissa ruokapidoissa veisattiin ruokavirsi, muttei kotona. Muita virsiä laulettiin paljon perheen isän säestäessä yksikielisellä kanteleella.³²⁴

3.6 Hihhuleita, herätyksen aikoja ja merikarvialaista mentaliteettia

Lestadiolaisuus tuli Merikarvialle 1870-luvulla, ja heidän vilkas kotiseuratoiminta sai osakseen epäluuloja alusta alkaen. Etenkin nimimerkki Olli-Setä kirjoitti useasti Satakunta-lehteen vuosina 1877–1880 arvostellen lestadiolaista oppia ja tapoja, vihjailen jopa, että näiden hihhulien³²⁵ keskuudessa vietettiin sopimatonta elämää.³²⁶ Kirkon johto otti yleensä jyrkän kannan lestadiolaisten seurojen pitoon ja opetukseen, mutta lääninrovasti Stenbäck totesi vuonna 1882 Merikarvian rovastinkäräjillä, ettei seurakunnasta löytynyt harhaoppia, paitsi yhdestä kylästä tätä hihhulilaisuutta, joka ei sekään aiheuttanut varsinaista häiriötä.³²⁷

Lokakuussa 1889 nimimerkki n-k-r oli eri mieltä. Hänen mukaansa hengellinen elämä oli taantumistaan taantunut lahkolaisuuden ja jumalattomuuden lisääntyessä.³²⁸ Vuonna 1891 myös Stenbäck totesi olevansa vakuuttunut, että liike edusti harhaoppia. Hän kehotti kaikkia perhekuntia pitämään kotihartauksia, mutta välttämään sellaisia hengellisiä kokouksia, jotka eivät pysyneet evankelisluterilaisen kirkon opin ja kohtuuden rajoissa. Hän julisti ne kielletyiksi ja kehotti kirkkoherraa ja -neuvostoa estämään niitä kirkkolain sallimilla toimenpiteillä. Toisaalta tarkastaja varoitti vainoamasta harhaoppiin erehtyneitä ja kehotti kohtelemaan näitä rakkaudella ja ystävyydellä pitämällä puhdasta Jumalan sanaa esillä.³²⁹ Vuoden 1897 piispantarkastuksen yhteydessä arvioitiin, että lestadiolaisiin kuului 300 henkeä³³⁰. 1890-luvun lopulla liike hajaantui kahtia. Riispyyn lestadiolaiset kääntyivät uuden heräyksen puolelle. Virkkalan tulkinnan mukaan jako meni myös elinkeinojen mukaan. Lestadiolaisuuden vanhoillisuus oli vallalla

---

³²⁴ SKS KKA 1. Merikarvia 3 – Lempi Kallio.

³²⁵ Nimitys juontaa lestadiolaisten kokoontumisissa tapahtuneisiin liikutuksiin, jotka ilmenivät mm. iloisina huudahduksina.

³²⁶ Satakunta 19.4.1879.

³²⁷ Satakunta 16.9.1882.

³²⁸ Lounas 8.10.1889.

³²⁹ Piispantarkastuksen pöytäkirja 13.–14.1891, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Piispantarkastusten pöytäkirjat, II Cd:1.

³³⁰ Piispantarkastuksen pöytäkirja 28.–30.9.1897, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Piispantarkastusten pöytäkirjat II Cd:1.

kalastajaväestön keskuudessa, kun taas maanviljelijät kuuluivat uusheräykseen.³³¹ Vuoden 1904 piispantarkastuksessa ei enää oltu huolissaan. Tarkastaja Stenbäck totesi, että lahkolaisliikkeitä ei sanottavasti ollut seurakunnassa ja että lestadiolaisuuskin oli taantumaan päin.³³²

Seurakunnassa tapahtui välillä pienempiä hengellisiä joukkoheräämisiä myös kirkon piirissä. Piispantarkastuksessa vuonna 1908 arkkipiispa Johansson totesi, että parissa kylässä oli edellisenä talvena syntynyt hengellinen liike. Tämä tapahtui Henrik Eliel Wegeliuksen (1906–1933) kaudella. Oletettavasti kyseessä oli joku pienempi herätys.³³³ Rovasti Wegeliuksen rouva oli vuonna 1917 perustamassa seurakuntaan Nuorten Naisten Kristillistä Yhdistystä (NNKY). Se kokoontui pyhäpäivisin pitämään raamatunkeskustelua ja laulamaan hengellisiä lauluja.³³⁴ NNKY perusti Ylikylään lähetysompeluseuran, jossa tehtiin käsitöitä ja järjestettiin myyjäisiä lähetystyön tukemiseksi³³⁵.

Seurakunnassa tapahtui suuri herätys pastori Ervon toimiessa seurakunnan apupappina vuosina 1916–1920. Muistitiedon mukaan kaikki kuuntelivat hievahtamatta hänen saarnojaan ja puheitaan. Jotkut itkivät ja surivat syntistä elämäänsä.³³⁶ Vaikutuksen teki myös pastori Ervon suvaitsevaisuus, mikä oli papiston keskuudessa harvinaista. Kansalaissodan aikana Ervo ei muistitiedon mukaan tehnyt eroa punaisten ja valkoisten välillä, vaan yritti sovittaa.³³⁷

Hanna Wegeliuksen muistelmien mukaan herätys alkoi vuonna 1919 ja ”(...) *ravisteli varsinkin nuorisoa välinpitämättömyyden ja synnin unesta nousemaan*”.³³⁸ Herätys lisäsi kirkossakäyntiä. Tämän totesi myös Arkkipiispa vuoden 1921 piispantarkastuksen yhteydessä. Kansa oli alkanut käymään taas kirkossa, ja kolehti tuotti entistä enemmän. Hartauskokouksia pidettiin joka viikko eri kylissä. Vaikka vanhempi väki oli alkanut karttaa lukukinkereitä, hartauskokoukset saivat väkeä liikkeelle niin, että talot olivat täynnä. Tämän nuorison keskuudessa syntyneen hengellisen liikkeen toivottiin tuottavan

---

³³¹ Virkkala 1939, 73.

³³² Piispantarkastuksen pöytäkirja 15.–17.9.1904, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Piispantarkastusten pöytäkirjat II Cd:1. Lestadiolaisuuden vanhoillisempi suunta järjestäytyi vuonna 1939 Merikarvian rauhanyhdistykseksi, osti oman seuratalon ja toimii edelleen 2010-luvulla.

³³³ Piispantarkastuksen pöytäkirja 17.–20.9.1908, Merikarvian seurakunta, MSA, Kertomukset seurakunnan tilasta piispantarkastusta varten II Dd:1.

³³⁴ Piispantarkastuksen pöytäkirja 20.–23.5.1921, Merikarvian seurakunta, MSA, Kertomukset seurakunnan tilasta piispantarkastusta varten II Dd:1.

³³⁵ SKS KKA 1. Merikarvia 5 – Iida Santavuori.

³³⁶ SKS KKA 1. Merikarvia 6 – Lempi Ollila.

³³⁷ SKS KKA 1. Merikarvia 8 – Artturi Peltonen.

³³⁸ Hanna Wegelius, 1935.

pysyviä tuloksia ja kehittyvän raittiissa hengessä.³³⁹ Herätyksen myötä seurakunnassa alettiin viettää lähetysjuhlia joka kesä vuodesta 1920 alkaen. Juhlat kokosivat kansaa jopa 11 seurakunnan alueelta Merikarvian kirkolle Jumalan sanan ääreen.³⁴⁰ Juhlat alkoivat perjantai-iltana ja kestivät sunnuntai-iltaan saakka. Emännät myivät ruokaa kirkonmäellä, ja lähitalot majoittivat pitkänmatkalaisia.³⁴¹

Seurakunnassa oli vielä 1930-luvulla joitakin vanhoja herätysliikkeitä voimissaan. Seurakuntakertomuksessa Koskenvoima mainitsi, että yhdessä talossa asui rukoilevaisia, jotka eivät osallistuneet jumalanpalveluksiin, vaan pitivät itse ehtoollista, mutta antoivat kasta lapsensa vanhan kirkkokäsikirjan mukaan.³⁴² Kyseessä lienee sama koti, joka mainitaan kirkkoneuvoston käsitellessä kinkereitä vuonna 1934. Kinkereitä oli suunniteltu pidettäväksi Etelämaan Södergårdin taloon, mutta omistajat olivat jyrkästi kieltäytyneet ottamasta vastaan kinkereitä, koska he olivat vanhoillisia rukoilevaisia.³⁴³ Hanna Wegeliuksen käsitys oli, että kyseinen herätysliike oli 1930-luvulla alkanut saada jalansijaa Ahlasiin ja Siikaisiin rajoittuvissa kylissä.³⁴⁴

Rukoilevaisten hengellisenä äitinä pidetty, Suomen varhaisin ja kuuluisin unissasaarnaaja Anna Rogel vaikutti edelleen Merikarvian hengellisen elämän taustalla. Hanna Wegeliuksen mukaan merikarvialaisissa saattoi huomata taipumusta mystiikkaan, unien selittelyyn ja jopa näkyjen näkemiseen. Anna Rogelille oli pystytetty patsas Alakylään Rogelin talon seinustalle vuonna 1870, jolloin oli tullut kuluneeksi sata vuotta tämän saarnatoiminnan alkamisesta. Näkymättömänä muistona hänestä Wegelius näki kansan sielussa elävän yliluonnollisten ilmiöiden ihailun. Ehkä siitä johtuen paikkakuntalaiset lukivat paljon 1800–1900-lukujen taitteessa toimineen unissasaarnaaja Helena Konttisen elämäkertaa *Eräs meidän aikamme profeetta* (K.K. Sarlin, 1916). Wegeliuksen mukaan kirjaa arvostettiin toisinaan hengellisen elämän oppaana jopa yli Raamatun.³⁴⁵

Vaikka merikarvialaiset olivat kiinnostuneita yliluonnollisesta, varsinaista unissasaarnaamista ei Wegeliuksen tietämän mukaan ollut esiintynyt enää Anna Rogelin aikojen jälkeen. Paikkakunnalla ei tapahtunut sairaalloisia hengellisiä ilmiöitä sen

---

³³⁹ Piispantarkastuksen pöytäkirja 20.–23.5.1921, Merikarvian seurakunta, MSA, Kertomukset seurakunnan tilasta piispantarkastusta varten II Dd:1.

³⁴⁰ Hanna Wegelius, 1935.

³⁴¹ SKS KKA 1. Merikarvia 9 – Lauri Tukkikoski.

³⁴² Kertomus Merikarvian seurakunnan tilasta v.v. 1927–1931, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Liitteitä Merikarvian kirkkokokousten pöytäkirjoihin II Ca:7

³⁴³ Pöytäkirja tehty kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa joulukuun 30 pnä 1934, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjoja (1903–1951) II Cb:1.

³⁴⁴ Hanna Wegelius, 1935.

³⁴⁵ Ibid.

enempää kuin muualla Suomessa. Merikarvialainen hengenelämä oli Wegeliuksen mukaan kuitenkin vastaanottavainen erilaisille uskonnollisille virtauksille. Maaperä oli ollut varsin suotuisaa lestadiolaisuudelle, mutta myös evankelisuudelle, Helena Konttisen levittämälle uukuniemeläisyydelle, rukoilevaisuudelle ja muutamalle kirkon ulkopuolisille liikkeille. Ainoastaan herännäisyys eli körttiläisyys ei hänen mukaansa ollut saanut kannatusta paikkakunnalla.³⁴⁶

3.7 Juoppouden pahe

Merikarvian seurakunnan piispantarkastuksien yhteydessä tarkastajat mainitsivat 1800-luvun lopulla yleensä seurakunnan paheiksi huoruuden, salavuoteuden, salakapakoitsemisen, juoppouden ja pienemmät varkaudet. Piispantarkastuksessa 1897 rovasti Heman ilmoitti, että edellisenä kuutena vuotena yhteensä 84 henkeä oli tuomittu rikoksista maallisen oikeuden edessä. Tavallisimmat paheet seurakunnassa olivat juoppous, viina-asetusten rikkominen ja haureus. Tarkastaja vetosi, ettei seurakunnan varjopuolille saanut ummistaa silmiä. Hän toivoi, että papisto taistelisi näitä paheita vastaan hyvällä menestyksellä apunaan kelvollinen ja harras kirkkoneuvosto.³⁴⁷

Väkijuomat nousivat keskusteluun varsinkin kieltolain aikaan. Juoppous oli ongelma, joka kosketti jopa jumalanpalveluksen aikana. Eräs talollinen Honkijärven kylästä oli humalaisena häirinnyt kirkkorauhaa lokakuussa 1920. Hän oli jumalanpalveluksen aikana ryypännyt pullosta ja tarjonnut toisillekin. Asiasta oli ilmoitettu nimismiehelle, ja poliisitutkintapöytäkirja, josta kävi selville tapausten kulku, oli luettavana kirkkoneuvoston kokouksessa. Kokouksessa itse läsnä oleva talollinen myönsi todistajien lausunnot tosiksi, mutta väitti pullossa olleen viinan sijasta vettä, jota hän nautti pahoinvoinnin vuoksi. Silti hän näytti syvästi katuvan tekoansa ja pyysi saada sovittaa tekonsa joutumatta oikeuden tuomittavaksi, mikä tahraisi hänen siihen asti puhtaan maineensa. Kirkkoneuvosto yhdessä nimismiehen kanssa päätti asiasta keskusteltuaan olla ryhtymättä oikeustoimiin, jos tämä nöyryyisi julkisesti kirkossa seurakunnan edessä

---

³⁴⁶ Hanna Wegelius, 1935

³⁴⁷ Piispantarkastuksen pöytäkirja 28.–30.9.1897, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Piispantarkastusten pöytäkirjat, II Cd:1.

tunnustamaan rikoksen ja pyytämään anteeksi tekoaan. Asianomainen suostui ja lupasi suorittaa asiaansa liittyvät haastekulut.³⁴⁸

Seurakunnassa haettiin keinoja raittiusaatteen levittämiseen ja alkoholinkulutuksen hillitsemiseen. Kirkkovaltuusto lähetti opettaja A. V. Santavuoren ja maanviljelijä A. Malmilan 3.–4.1.1925 Porissa pidettävään väkijuomien salakuljetusta ja siitä johtuvien muiden paheiden vastustamista koskevaan kokoukseen.³⁴⁹ Satakunnan Valvontajaosto kehotti satakuntalaista papistoa yhdessä kirkkoneuvostojen kanssa ryhtymään tehokkaampiin toimenpiteisiin juoppouden ja muun tapainturmeluksen vastustamiseksi. Juoppouspaheeseen langenneisiin neuvottiin käyttämään kirkkolain edellyttämää kirkkokuria, ja lähettää nämä kirkkoherran nuhdeltaviksi.³⁵⁰ Kirkkolaki vuodelta 1869 vuoden 1908 lisäyksin ei kuitenkaan erotellut juoppoutta tai muita kirkkokurin alaisia rikkeitä. Niihin kaikkiin sovellettiin pykälää 101:

”Jos seurakunnassa jonkun hawaitaan paatuwan julkiseen syntiin ja paheeseen, josta häntä kuitenkaan ei ole oikeuteen wedetty, saakoon hän ensin warotuksen kirkkoherralta kahden kesken; jos hän ei ota siitä ojentuaksensa, on warotus kirkkoherran ynnä kahden tahi kolmen wakawaksi kristityksi tunnetun seurakuntalaisen uudistettava; jos hän ei sittenkään ojennu, antakoon kirkkoneuvosto hänelle warotuksen koko seurakunnan nimessä. Jos hän kuitenkin pysyy katumattomuudessa, julistakoon kirkkoneuvosto hänet menettäneeksi oikeuden olla kummina, walita jäseniä kirkkoneuvostoon, edusmiehiä kirkolliskokoukseen ja niiden walitsijamiehiä, sekä oikeuden itse tulla walituksi mainittuihin toimiin; kuitenkin on kirkkoneuvoston tästä tekemä päätös alistettava tuomiokapitulin tutkittawaksi, joka, jos asianhaarat siihen antawat aiheita, kutsukoon syyllisen eteensä ja, jos hän, saatuansa wakawan warotuksen, ei sittenkään osota parannusta, julistakoon hänet määrätyksi aikaa kelwottomaksi nauttimaan Herran ehtoollista. Jos hän luopuu synnistänsä, tunnustaa sen ja pyytää sitä anteeksi erityisessä ripissä sielunhoitajan edessä, antakoon kirkkoneuvosto edellämainitut oikeudet hänelle takaisin, ja ilmoittakoon sen myös tuomiokapitulille. Sama laki olkoon niistä, jotka törkeistä rikoksista on wedetty maalliseen oikeuteen ja siellä tuomittu edeswastaukseen, mutta jotka tästä rangaistuksesta eiwät ole ottaneet ojentuaksensa.”³⁵¹

Kirkkoneuvoston pöytäkirjojen perusteella juoppoudesta nuhtelu oli suhteellisen vähäistä Merikarvian seurakunnassa kieltoain vuosina 1919–1932. Seurakunnan keinot puuttua olivat rajalliset, ja itse ongelma jäi nimismiehen harteille. Kirkkoneuvosto katsoi vuonna 1927, että tilanne juoppouden synnin suhteen oli mennyt jo niin pitkälle, että asianomaiset

³⁴⁸ Pöytäkirja tehty Merikarvian kirkkoneuvoston kokouksessa sunnunt. tammik. 16 p. 1921 pappilan kansliahuoneessa, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

³⁴⁹ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkkovaltuuston kokouksessa pappilan kansliassa tiistaina, jouluk. 22 pnä 1925, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkokokousten ja kirkkovaltuuston pöytäkirjat (1925–1944) II Ca:6.

³⁵⁰ Pöytäkirja laadittu Merikarvian kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa elokuun 7 pnä 1927, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

³⁵¹ Kirkkolaki 1908, 101 §.

tuskin saapuisivat nuhdeltaviksi. Se kuitenkin päätti kannustaa seurakuntalaisia antamaan ehdottoman raittiuslupauksen ja merkitsemään nimensä siihen varattuun kirjaan. Tämän avulla saataisiin selville seurakunnan parempi ja vakavampi aines, kunnes voitaisiin ajatella yksityiskohtaisempaa kirkkokuriin ryhtymistä.³⁵²

Kaikkiin raittiutta edistäviin hankkeisiin ei Merikarvian seurakunta lähtenyt mukaan. Kirkkovaltuusto esimerkiksi hylkäsi muutaman äänen enemmistöllä Kieltolakitistelijain Tukijärjestön anomuksen rahallisesta tuesta.³⁵³ Seurakunnalla oli silti paljon yhteistä raittiusliikkeen kanssa. Vuonna 1884 perustetun Merikarvian raittiusseuran esimiehenä toimi lukkari-kanttori Sandberg.³⁵⁴ Tämä oli poikansa Aapo Santavuoren tietojen mukaan itsekin ryypiskellyt aiemmin. Perheen kasvaessa lukkari-kanttorin vastuuntunto oli herännyt ja hänestä tuli ehdoton raittiusmies.³⁵⁵

Raittiuskysymys oli yksi keskustelun keskiössä oleva asia kirkkopäivillä vuonna 1932. Keskusteluun osallistuneista monet pitivät raittiuden edistämistä ja kieltolain kannattamista kristityn velvollisuutena. Kieltolain kumoamisesta oli kuitenkin jo järjestetty kansanäänestys, jonka murskavoitto nähtiin merkitsevän sitä, että myös kirkkokansan oli täytynyt äänestää kumoamisen puolesta, vaikka se yleisesti vielä kannatti raittiutta.³⁵⁶

3.8 Eripuraiset avioliitot

1800–1900-lukujen vaihteessa Merikarvian kirkkoneuvosto käsitteli kokouksissaan seurakuntalaisten siveysrikkomuksia enenevässä määrin. Osa niistä koski riitaisia aviopareja. Kirkolle oli tärkeää yrittää sovittaa avioriiitoja, sillä vaakalaudalla oli koko yhteiskunnan harmonia. Puolisoiden huonot välit saattoivat johtaa epäsiiveellisyyteen, jos niin ei ollut vielä tapahtunut.³⁵⁷

---

³⁵² Pöytäkirja laadittu Merikarvian kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa elokuun 7 pnä 1927, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

³⁵³ Pöytäkirja laadittu Merikarvian seurakunnan kirkkovaltuuston kokouksessa pappilassa marraskuun 30 pnä 1930, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkokokousten ja kirkkovaltuuston pöytäkirjat (1903–1924) II Ca:5.

³⁵⁴ Haanpää 1974, 86.

³⁵⁵ Aapo Santavuori, 1961.

³⁵⁶ Otteita keskustelupöytäkirjasta 12.1.1932, 238.

³⁵⁷ Saarimäki 2010, 131.

Vuonna 1895 eräällä herastuomarilla³⁵⁸ ja hänen vaimollaan oli avioliitossa eripuraisuutta. Kirkkoherra Heman oli ensin yksityisesti ja sitten kolmen todistajan läsnä ollessa varoittanut avioparia, mutta nämä eivät olleet varoituksista huolimatta sopineet. Kirkkoneuvoston edessä he saivat vielä kerran selittää asioitaan, ja kehotuksen rukoilla Jumalan apua sovinnontekoon.³⁵⁹ Kesällä 1896 nuhdeltaviksi joutuivat itsellinen ja hänen vaimonsa Alakarvialta. Aviopari oli yksityisestä varoituksesta ja todistajien aikana annetusta varoituksesta huolimatta yhä eripuraisia ja toisilleen ynseitä. Kirkkoneuvosto antoi heille varoitukset kirkkolain 101 ja 103 pykälien mukaan.³⁶⁰ Aiemmin mainittu pykälä ohjeisti siis, miten varoitusmenettelyn suhteen toimittiin. Pykälä 103 vielä erikseen ohjeisti, että mm. avioriidoissa voitiin toimia pykälän 101 mukaan:

”Jos seurakunnan jäsen tekee itsensä syylliseksi julkiseen Jumalan sanan ja jumalisuuden harjoitusten ylenkatseeseen, eripuraisuuteen avioliitossa, tylyyteen lapsia, perhettä tahi muita alustalaisia kohtaan, ynseyteen vanhemmillensa sekä leppymättömyyteen, eikä opetuksen ja varoituksen sanalla ole antanut itseänsä ojentaa; olkoon laki sama kuin 101 §:ssä sanotaan.”³⁶¹

Erästä itsellistä ja hänen vaimoaan oli jo kirkkoherran toimesta varoitettu yksityisesti. Siitä huolimatta nämä eivät olleet ottaneet ojentuakseen, joten heidät oli kutsuttu kirkkoneuvoston eteen kirkkolain pykälän 103 nojalla vuonna 1896. Kirkkoneuvosto kehotti heitä edelleen sopimaan ja yrittämään Jumalan avulla elää yhdessä. Varoituksen saatuaan pariskunta oli vapaa poistumaan kokouksesta.³⁶²

Torppari Ylikylästä oli elänyt eripuraisuudessa vaimonsa kanssa ja juopotellut. Kirkkoneuvosto oli kutsunut avioparin kokoukseensa joulukuussa 1899 saamaan varoituksen, mutta vain vaimo oli noudattanut kutsua. Mies oli lähettänyt kirjallisen tunnustuksen ja anteeksipyynnön, joten pariskunnalle annettiin kolme viikkoa aikaa parannusentekoon.³⁶³ Tunnustuksesta huolimatta avioparin välille ei syntynyt sopua eikä mies luopunut juopottelustaan, joten heidät käskettiin kirkkoraadin eteen

---

³⁵⁸ Kihlakunnantuomarin itseään sijaistamaan asettama lainlukija.

³⁵⁹ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa maaliskuun 15 p:nä 1895, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1893–1897) II Ca:4.

³⁶⁰ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian kirkkoneuvoston kokouksessa seurakunnan pappilassa 7. päivänä kesäkuuta 1896, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1893–1897) II Ca:4.

³⁶¹ Kirkkolaki 1869, 103 §.

³⁶² Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa heinäkuun 26 p:nä 1896, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1893–1897) II Ca:4.

³⁶³ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa 24 päivänä joulukuuta 1899, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

helmikuussa 1900. Kumpikaan heistä ei saapunut paikalle. Toimenpiteet päätettiin kuitenkin jättää sikseen, koska eräs kirkkoraadin jäsenistä sanoi kuulleensa, että elämä perheessä oli ollut siivompaa kuin aiemmin.³⁶⁴ Tosin muutaman kuukauden päästä he joutuivat uudelleen kirkkoraadin nuhdeltaviksi. Sen mukaan syytä oli molemmissa, miehen puolelta etenkin juoppouden vuoksi. Pariskuntaa varoitettiin vakavasti ja Jumalan apuun vedoten kehoitettiin palaamaan sopuun ja hylkäämään kaiken jumalattoman elämän. Mies vakuutteli suostumustaan sovinnontekoon, mutta vaimo epäili parannuksenteon mahdollisuutta.³⁶⁵

Riispyyssä eräs talollinen ei ollut päässyt sopuun vaimonsa kanssa lukuisista aiemmista varoituksista huolimatta. Helmikuussa 1904 he saivat kirkkoneuvoston edessä taas kehotuksen elää niin kuin olivat Jumalan kasvojen edessä luvanneet. Valitettavasti kirkkoneuvoston oli todettava, etteivät puheet vaikuttaneet mitään. Allekirjoittaneen kirkkoherran mukaan kumpikin syytti toistaan, eivätkä he luvanneet jatkaa yhdyselämää toistensa kanssa.³⁶⁶

Yleensä riitaisia pariskuntia kehoitettiin sopimaan, ja jos ei sopua syntynyt, heidät oli pakko laskea menemään. Näin kirkkoneuvoston kokouksessa vuonna 1912 käsiteltiin erään mäkitupalaisen ja hänen vaimonsa avioliittoa.³⁶⁷ Joskus pariskunnat olivat eronneet toisistaan ja elivät uusien puolisoitten kanssa ilman laillistettua avioeroa. Eräässä tapauksessa mies oli hylännyt vaimonsa ja eli jo toisen kanssa. Tällekin annettiin vakava varoitus kirkkoneuvoston kokouksessa, kun muuta ei voitu tehdä.³⁶⁸ Samoin eräs ylikyläläinen mies ja mäkitupalaisen vaimo elivät yhdessä, vaikka olivat kumpikin tahoillaan naimisissaan. Heidän luvattomasta yhteiselämästä varoittamaan lähetettiin pastorin lisäksi yksi kirkkoneuvoston jäsen.³⁶⁹ Joskus avionrikkoajat ottivat varoitukset tosissaan. Toukokuussa 1932 kirkkoneuvosto sai erään miehen lupaamaan ottaa laillisen

---

³⁶⁴ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkkoraadin kokouksessa sunnuntaina helmik. 18 pnä 1900, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkkokokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

³⁶⁵ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian kirkkoraadin kokouksessa huhtikuun 22 pnä 1900, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkkokokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.

³⁶⁶ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkkoneuvoston kokouksessa sakaristossa 21 päivänä helmikuuta 1904, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

³⁶⁷ Pöytäkirja tehty kirkkoneuvoston kokouksessa kesäk. 9 päiv. 1912 pappilassa, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

³⁶⁸ Pöytäkirja tehty kirkkoneuvoston kokouksessa marraskuun 10 päiv. 1912 pappilassa, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

³⁶⁹ Pöytäkirja tehty kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa sunnuntaina helmik. 25 p. 1917, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

eron vaimostaan, jonka oli jo jättänyt. Toinen nuhdeltavana ollut mies taas ei suostunut eroamaan naisesta, jonka kanssa asui, vaikka tällä oli aviomies.³⁷⁰

Avioerot olivat suhteellisen harvinaisia Merikarvialla aivan 1900-luvun alussa. Kirkkokuulutuksien mukaan vuonna 1903 yksi avioliitto päättyi laillistettuun eroon³⁷¹. Väkilukutaulujen mukaan vuosina 1907–1929 kymmenen pariskuntaa erosi laillisesti. 1930-luvulla avioerojen määrät lisääntyvät. Vuosina 1930–1935 jopa 13 avioliittoa päättyi eroon.³⁷² 1800–1900 lukujen vaihteessa virallinen avioero myönnettiin joko aviollisen uskottomuuden tai puolison hylkäämisen perusteella. Jos näistä ei ollut antaa todisteita, ero jäi vain haaveeksi. Se ei kuitenkaan estänyt puolisoja eroamaan epävirallisesti. 1900-luvun alussa avioerot olivat harvinaisia kaikkialla Suomen maaseudulla, mutta erojen lisääntyminen ei vielä tarkoittanut, että perhedynamiikassa olisi tapahtunut suurta muutosta. Perheitä hajosi aikaisemminkin, mutta vasta seuraavina vuosikymmeninä erolle haettiin myös lainvoima.³⁷³

3.9 Luvattomat yhteiselämät ja aviottomat lapset

Naimattoman miehen ja naisen välistä sukupuolisuhdetta kutsuttiin salavuoteudeksi. Reino Keron mukaan termi oli yleisessä käytössä 1800-luvun loppupuolelle asti³⁷⁴. Merikarvian seurakunnan kirkkokurin alaisten luettelossa sitä käytettiin vielä 1900-luvun alussa, mutta kirkkoneuvosto kutsui esiaviollista suhdetta yleensä luvattomaksi yhteiselämäksi.

Toukokuussa 1905 yksityisen varoituksen salavuoteellisesta yhdessä elämisestä saivat naimattomat irtolaiset, mies Siikaisten pitäjän Leppijärven kylästä ja nainen Ahlaisten seurakunnan Ylikylästä. Heidät määrättiin heti muuttamaan erilleen.³⁷⁵ Samanlaisen varoituksen sai pariskunta, josta nainen oli jo aiemmin ollut kirkkoneuvoston

---

³⁷⁰ Pöytäkirja laadittu Merikarvian seurakunnan kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa toukok. 8 pnä 1932, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

³⁷¹ Kirkkokuulutukset 1903–1930, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkokuulutukset (1903–1931, 1935–1938) II Ad:2.

³⁷² Väkilukutaulukot 1907–1935, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Väkiluvun muutoksia (1907–1915) Df:7, (1916–1929) Df:1, (1930–1950) Df:2.

³⁷³ Pohjola-Vilkuna 1995, 61, 66.

³⁷⁴ Kero 2014, 193.

³⁷⁵ Kirkkokurin alainen nro 31, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkokurin alaisten luettelot (1882–1906) I Hb.

nuhdeltavana. Tämä oli sittemmin nainut talollisenpojan Ylikylästä ³⁷⁶, mutta nyt jo asui toisen miehen kanssa ilman virallista eroa. ³⁷⁷

Useimmissa kirkkokuritaapauksissa kirkkoneuvoston eteen joutui pariskunta, joka oli kuulutettu avioliittoon, muttei vielä vihitty. Alkuvuodesta 1905 kirkkoneuvosto marssitti eeteensä talollisen pojan ja torpparin tyttären, jotka olivat kihlautuneet, mutta vihkimistä ei ollut järjestetty. Ilmeisesti kuulutuksista oli kulunut aikaa, kun kirkkoneuvosto alkoi epäillä pariskunnan aikeita. Kokouksessa morsian ilmoittikin suostuvansa kihlauksen purkamiseen. Kirkkoneuvosto ei nähnyt sille estettä, koska pariskunta ei tietävästi ollut maannut toisiansa. Näin se ilmoitti, että kihlaus piti purkaa tai sitten pariskunnan tulla vihille 14 päivän kuluessa sillä uhalla, että asiasta ilmoitettaisiin tuomiokapituliin. ³⁷⁸

Monissa tapauksissa kihlauksen purkaminen ei kuitenkaan tullut kysymykseen. Oli tapauksia, joissa pariskunnan tiedettiin eläneen yhdessä ja morsian saattoi olla raskaana. Liitteen 4 kaaviossa on esitetty avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten suhteellinen osuus kaikista Merikarvialla syntyneistä lapsista vuosina 1900–1940. Tarkasteluajanjakson ensimmäisellä vuosikymmenellä niitä syntyi vuosittain alle viidestä prosentista yli kahdeksaan prosenttiin. Vuoteen 1924 avioliiton ulkopuolella syntyneiden osuudessa voi nähdä kasvua joitakin poikkeusvuosia lukuun ottamatta. Vuonna 1932 naimattomat naiset saivat lapsia vähemmän, mahdollisesti pula-ajasta johtuen. Vuosina 1934–1935 lapsia syntyi avioliiton ulkopuolella taas enemmän, kunnes vuosikymmenen loppupuolella suunta lähti laskuun.

Niin avioliitossa kuin avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten äidit kirkotettiin eli otettiin takaisin kirkkoon vanhan juutalaisen perinteen mukaan. Kirkkokäsikirja vuodelta 1888 ohjeisti lapsensynnyttäjän polvistumaan alttarin edessä, sakaristossa tai kotona. Papin lausuman rukouksen sisältö riippui siitä, oliko kirkotettava naimisissa vai ei. ³⁷⁹ Synnyttäneen äidin, kuten lapsen kaste, tapahtui Merikarvialla muistitiedon mukaan yleensä mahdollisimman pian synnytyksen jälkeen, viimeistään kuukauden kuluessa. Pappi poikkesi synnyttäneen luona tai äiti kävi kirkkomatkalla papin luona.

---

³⁷⁶ Pöytäkirja tehty kirkkoneuvoston kokouksessa 2 pñä toukok. 1897 Merikarvian pappilassa, Merikarvian seurakunnan arkisto, TMA, Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1893–1897) II Ca:4.

³⁷⁷ Kirkkokurin alainen nro 32, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkokurin alaisten luettelot (1882–1906) I Hb.

³⁷⁸ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa 8 pñä tammikuuta 1905 jumalanpalveluksen päätyttyä, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

³⁷⁹ Kirkko-käsikirja 1888, 101–105.

Kirkotuksessa pappi otti äitiä kädestä kiinni ja luki rukouksen. Iida Santavuori arvioi, että aviottoman lapsen synnyttäjän kohdalla se toimitettiin samalla tavalla.³⁸⁰

Kirkkoneuvoston pöytäkirjat tai kirkkokurin alaisten luettelo eivät kerro, saivatko aviottomat äidit minkäänlaisia rangaistuksia. Susanna Lindgrenin yleisesti kirkottamista Suomessa käsittelevän pro gradun mukaan aviottomat synnyttäjät saivat raskaat torut ja toisinaan jopa fyysisen rangaistuksen papilta (esim. tukistamisen tai päin sylkemisen)³⁸¹. Yleisesti asennoituminen avioliiton ulkopuoliseen suhteeseen riippui siitä, oliko kyseessä esiaviollinen vai irrallinen sukupuolisuhte. Aviottomat synnyttäjät, jotka olivat maanneet avioliittolupauksen jälkeen, olivat paremmassa asemassa kuin tavalliset aviottomat synnyttäjät, mutta huonommassa kuin aviovaimot.³⁸²

1800-luvun lopulla kirkottamisen poistamisesta keskusteltiin valtakunnallisesti. Ajattelutapa, jossa äiti saastui synnyttämisen kautta, koettiin loukkaavan tunnollisia äitejä, jotka henkensä kaupalla täyttivät Jumalan säätämän tehtävän. Vähitellen 1900-luvun kuluessa tapa jäi unohduksiin.³⁸³ Seurakunnan aineistosta on vaikea päätellä, kuinka kauan käytäntö oli voimassa Merikarvialla. Muistitiedon mukaan se olisi hävinnyt 1920-luvulla, mutta vielä 1930-luvulla kiitos lapsensynnyttäjän puolesta mainitaan seurakuntakertomuksessa.³⁸⁴

Renki Ylikarvialta ja itsellisen tytär Peipun kylästä olivat tilanteessa, jossa morsian oli raskaana ja sulhanen vastahakoinen menemään naimisiin. Tämä väitti kirkkoneuvostolle olleensa juovuksissa avioliittolupauksen antaessaan. Morsian vetosi raskauteensa ja pyysi, että kirkkokurilla joudutettaisiin vihkimistä. Niinpä kirkkoneuvosto elokuun lopussa 1905 antoi sulhaselle varoituksen ja parille 14 päivää aikaa saapua vihille tai asiasta annettaisiin tieto tuomiokapitulille.³⁸⁵ Kun paria ei kuulunut, pastori Tommila antoi heille joulukuussa yksityisen varoituksen tulla vihille 14 päivän kuluessa. Vielä 5. tammikuuta 1906 pari oli vihkimättä, joten renki sai jälleen varoituksen.³⁸⁶ Seurakunnan

---

³⁸⁰ SKS KKA 1. Merikarvia 5 – Iida Santavuori.

³⁸¹ Lindgren 2012, 107–108.

³⁸² Nieminen 1951, 71–72.

³⁸³ Nieminen 1951, 63–65.

³⁸⁴ SKS KKA 1. Merikarvia 5, 6 – Iida Santavuori, Lempi Ollila. Kertomus Merikarvian seurakunnan tilasta v.v. 1927–1931, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Liitteitä Merikarvian kirkonkokousten pöytäkirjoihin II Ca:7.

³⁸⁵ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkkoneuvoston kokouksessa kirkon sakaristossa 27 p:nä elokuuta 1905, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

³⁸⁶ Kirkkokurin alainen nro 36, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkokurin alaisten luettelot (1882–1906) I Hb.

vihittyjen luettelon mukaan he eivät menneet naimisiin ainakaan vuosina 1906–1908³⁸⁷. Todennäköistä on, ettei sitä tapahtunut koskaan ja kirkkoneuvoston uhkailu ilmoittamisesta tuomiokapitulille ei saanut parannuksentekoa aikaan.

Kirkkoneuvoston pöytäkirjoissa ei ole ilmoitettu kovin yksityiskohtaisesti tilanteiden taustoja, mutta esimerkiksi syitä olla menemättä naimisiin on joissakin tilanteissa annettu. Eräs työmies Lammelasta ja itsellisen tytär oli kuulutettu avioliittoon loppuvuodesta 1904, mutta morsian oli alkanut epäröimään avioitumista, koska miehen luonne oli osoittautunut varsinkin juovuksissa erittäin rajuksi.³⁸⁸ Mäkitupalaisen poika Riispyystä vastusti naimisiinmenoa väittäen joutuneensa kihlattunsa vuoksi kahdesti sairaalaan.³⁸⁹ Mäkitupalaisen leski puolestaan ilmoitti kirkkoneuvostolle loppuvuodesta 1923, ettei halunnutkaan naida itsellistä, joka oli kirkkoneuvostonkin tietäen pahoinpidellyt häntä ja halusi vain lesken omaisuuden haltuunsa.³⁹⁰

Tällaisissa tilanteissa kirkkoneuvosto neuvoi pariskuntia yleensä hakemaan eroa kihlaukselle. Kihlauksen purkaminen oli mahdollista, mikäli molemmat osapuolet olivat asiasta samaa mieltä, eikä heidän välillään ollut tietävästi tapahtunut seksuaalista kanssakäymistä. Kihlaero tapahtui anomalla tuomiokapitulilta erokirjettä.³⁹¹ Käyttämäni alkuperäisaineisto ei kerro, kuinka yleistä tämä oli Merikarvialla. Tilanteessa, jossa itsellinen kieltäytyi naimasta torpparin tytärtä väittäen tämän olevan raskaana toiselle, kirkkoneuvosto silti kehotti tätä menemään naisen kanssa naimisiin. Ilmeisesti heidän tapauksessaan kihlaero myöhemmin onnistui, koska itsellinen solmi lopulta avioliiton erään talollisen tyttären kanssa.³⁹²

Seurakunnan omatkaan työntekijät eivät aina olleet niin siveellisiä kuin kirkon johto olisi toivonut. Toukokuussa 1905 käsiteltiin kirkkokokouksessa huhuja, joiden mukaan seurakunnan lukkari-kanttori oli kirjeenvaihdon ja salaisten, myöhäiseen aikaan tapahtuvien tapaamisten myötä ollut epäilyttävän läheisissä väleissä vaimonsa sisaren kanssa. Allekirjoittaneen kirkkoherra Tommilan mukaan yleisesti puhuttiin, että lukkari-

---

³⁸⁷ Vihityt 1906–1908, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Vihittyjen luettelo (1894–1929) I Eb.

³⁸⁸ Kirkkokurin alainen nro 35, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkokurin alaisten luettelot (1882–1906) I Hb.

³⁸⁹ Pöytäkirja, tehty kirkkoneuvoston kokouksessa kesäkuun 26. päivänä 1910 pappilassa, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

³⁹⁰ Pöytäkirja tehty Merikarvian kirkkoneuvoston kokouksessa joulukuun 23 p:nä 1923 pappilassa, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

³⁹¹ Saarimäki 2010, 184–185.

³⁹² Pöytäkirja, tehty kirkkoneuvoston kokouksessa Elokuun 8 p:nä 1909 pappilassa, Pöytäkirja, tehty kirkkoneuvoston kokouksessa Elokuun 15 p:nä 1909 pappilassa, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

kanttori oli eräänä sunnuntaina tavattu hautausmaan ulkopuolelta harjoittamassa siveettömyyttä kyseisen naisen kanssa. Kirkkoneuvoston eteen kutsuttu lukkari-kanttori vakuutti syyttömyyttään, joten kirkkoneuvosto tyytyi antamaan hänelle varoituksen.³⁹³ Muistitiedon mukaan hän joutui pyytämään julkisesti anteeksi seurakunnan edessä, ehkä jopa ristikongilla eli kirkon keskikäytävällä polvistuneena, jotta sai pitää työnsä. Tästä lukkari-kanttorin hairahduksesta paikkakunnan pelätty runoniekka August Bäckeng teki veisun.³⁹⁴ Lukkari-kanttori toimi seurakunnan virassa vuoteen 1928 asti³⁹⁵.

Myöhemmin vielä toinen lukkari-kanttori sai rovasti Wegeliukselta kirkkoneuvoston kokouksessa syyskuussa 1931 vakavan varoituksen jumalattomasta ja sopimattomasta elämästä, jota oli piispantarkastuksen yhteydessä saamastaan varoituksesta huolimatta jatkanut³⁹⁶. Tämä lukkari-kanttori jätti kirjallisen eropyynnön virastaan ja kirkkoneuvosto päätti myöntää sen vuoden 1932 alusta³⁹⁷.

Myös jotkut niin kutsutut amerikanlesket aiheuttivat kirkkokurin toimenpiteitä. Amerikassa olevan itsellisen vaimo Ylikylästä sai yksityisen varoituksen yhdessä elämisestä erään itsellisen pojan kanssa vuonna 1905³⁹⁸. Eräs toinen amerikanleski sai puolestaan varoituksen siitä, että oli kylänsä pahennukseksi sallinut kodissaan maksua vastaan ”*nurkkahyppöitä y.m sopimatonta menoa*”³⁹⁹. Kirkon johdolle saatettiin myös ilmiantaa epäsiiveellistä elämää viettäviä. Vuonna 1917 eräs mies Kasalasta ilmiantoi oman miniänsä ja vihjasi muidenkin kylän amerikanleskien elävän paheksuttavasti. Kirkkoneuvosto päätti, että pastori Ervo tilaisuuden tullessa yhdessä tämän ilmiantajan kanssa menisi antamaan asianomaisille kirkkoneuvoston puolesta vakavan varoituksen.

400

1920-luvulta lähtien merikarvialaisten vihkimättömien pariskuntien lukumäärä kirkkoneuvoston pöytäkirjojen valossa lähti kasvuun. Kokouksissa käsiteltiin kerralla

---

³⁹³ Kirkkokurin alainen nro 30, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkokurin alaisten luettelot (1882–1906) I Hb.

³⁹⁴ SKS KKA 1. Merikarvia 8 – Artturi Peltonen.

³⁹⁵ Kertomus Merikarvian seurakunnan tilasta v.v. 1927–1931, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Liitteitä Merikarvian kirkkokokousten pöytäkirjoihin II Ca:7.

³⁹⁶ Pöytäkirja laadittu Merikarvian seurakunnan kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa sunnuntaina syysk. 20 p:nä 1931, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

³⁹⁷ Pöytäkirja laadittu Merikarvian seurakunnan kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa lokakuun 29 p:nä 1933, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

³⁹⁸ Kirkkokurin alainen nro 34, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkokurin alaisten luettelot (1882–1906) I Hb.

³⁹⁹ Kirkkokurin alainen nro 37, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkokurin alaisten luettelot (1882–1906) I Hb.

⁴⁰⁰ Pöytäkirja tehty kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa sunnuntaina helmik. 25 p. 1917, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

useita avioliittoon kuulutettuja pariskuntia, joita kehoitettiin tulemaan vihille ja viestin vieminen annettiin usein kirkkoneuvoston jäsenten tehtäväksi.⁴⁰¹ Vihkimättömien parien kohdalla kirkkolain 74. pykälä toimi muistutuksena:

”Kun aiottu avioliitto on kuulutettu eikä mitään sen päättämisen estettä ole ilmoitettu; on vihkiminen toimitettava eikä sitä saa kauan viiwyttää, ellei tähän ole erittäin tärkeitä syitä.”⁴⁰²

Tämän laiminlyönnistä seurasi kirkkolain 101. pykälän mukainen varoitus, jonka joku kirkkoneuvoston jäsen tai joissakin tilanteissa pastori lähetettiin antamaan pariskunnalle.⁴⁰³ Varoituksista ei kuitenkaan tuntunut olevan hyötyä. Vihkimättömistä pareista oli kinkereillä vuonna 1928 laadittu pitkä luettelo. Kirkkoneuvosto päätti kääntyä nimismiehen puoleen, jotta saataisiin selville, keiden yhdyselämää koskevat asiat voitaisiin oikeudellista tietä selvittää.⁴⁰⁴ Vuonna 1930 tuomiokapituli pyysi kiertokirjeellä yksityiskohtaisia tietoja laillistamatonta yhdyselämää viettävistä pariskunnista. Pastori Koskenvoima lupautui käymään tällaisten pariskuntien luona selvittämässä syitä, miksi nämä eivät suostuneet avioitumaan.⁴⁰⁵

Liitteessä 5 on esitetty solmittujen avioliittojen määrät vuosina 1900–1940. Vuonna 1908 vihkimisten määrä alkoi laskea. Vuonna 1918 avioliittoja solmittiin vähiten. Siihen saattoi vaikuttaa kansalaissota ja vuonna 1917 voimaan tullut siviilivioliittolaki. Koska seurakunta on laatinut vihittyjen luettelot, mukaan ei ole luettu mahdollisia siviilivihkimyksiä. Tosin seurakuntakertomuksen mukaan myöhemmin vuosina 1927–1931 oli ollut vain yksi siviilivihkiminen⁴⁰⁶.

Joulukuussa 1931 pastori Koskenvoima piti puheen kirkkovaltuuston kokouksessa siveellisen elämän rappioutilasta seurakunnassa. Hän piti laillistamattoman yhdyselämän ja juoppouden yleistymistä tapojen villiintymisenä. Seurakunta näytti kadottaneen hallintansa pahuuden voimien edessä. Koskenvoiman mukaan kirkkoneuvostolla oli ennen ollut merkittävä asema seurakunnassa. Nyt oli hänen mielestään toisin ja hän

---

⁴⁰¹ Pöytäkirja tehty Merikarvian kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa sunnuntaina elokuun 3 p:nä 1924, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

⁴⁰² Kirkkolaki 1908, 74 §.

⁴⁰³ Pöytäkirja laadittu Merikarvian kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa sunnuntain marraskuun 14 p:nä 1926, Pöytäkirja laadittu Merikarvian kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa 1 p:nä toukokuuta 1927, Pöytäkirja laadittu Merikarvian seurakunnan kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa marraskuun 3 p:nä 1929, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

⁴⁰⁴ Pöytäkirja laadittu Merikarvian kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa 15/7 1928, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

⁴⁰⁵ Pöytäkirja laadittu Merikarvian seurakunnan kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa lokak. 26 p:nä 1930, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

⁴⁰⁶ Kertomus Merikarvian seurakunnan tilasta v.v. 1927–1931, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Liitteitä Merikarvian kirkonkokousten pöytäkirjoihin II Ca:7.

ennusti, että ellei korjausta tilanteeseen tulisi, seurakunta joutuisi ennen pitkää äärettömiin vaikeuksiin.⁴⁰⁷

Vaikka siveellisen elämän valvontaa koskevat asiat eivät kuuluneetkaan kirkkovaltuuston varsinaiseen toimialaan, se katsoi tämän yhteisen hädän edessä tarpeelliseksi antaa tukensa kirkkoneuvostolle. Tosin huolestuttavana asiana tuotiin esiin se tosiasia, että myös jotkut seurakunnan luottamushenkilöt olivat hairahtuneet siveellisissä asioissa. Useat kirkkovaltuuston jäsenet ja muut paikalla olleet yhtyivät näihin huoliin. Toisaalta kokouksessa nousi esiin näkemys, jonka mukaan kirkon kansankirkkona tulisi osata ymmärtämyksellä suhtautua hairahtuneisiin. Kirkkovaltuusto päätti asettua kannattamaan kirkkolain kirkkokuria ja sen valvomista koskevien määräysten käyttöönottoa, varsinkin lainkohtaa, joka antoi kirkkoneuvostolle mahdollisuuden käyttää nimismiehen apua, kun nuhdeltavat jättivät saapumatta neuvoston eteen ilman laillista estettä.⁴⁰⁸

Mikäli kirkkovaltuuston jäsenten omassa siveydessä oli ollut toivomisen varaa, sen sijaan kirkkoneuvoston antamaa esimerkkiä Koskenvoima arvosti. Seurakuntakertomuksessa vuonna 1932 Koskenvoima kirjoitti, että he olivat moitteettomia käytökseltään. Kirkkoneuvoston tärkeimpiä tehtäviä oli Koskenvoiman mukaan laillistamatonta yhdyselämää viettävien ahdistelu, mutta kirkkoneuvoston jäsenet eivät olleet kovin aloitehaluisia asiassa.⁴⁰⁹ Omien kyläläisten ahdistelu ei kenties ollut kovin helppoa heille. Saattoi olla heidän arvolleen alentavaa toimia kantelijoina, kuten hämäläisten kirkkoneuvoston jäsenien mielestä 1800-luvulla⁴¹⁰.

1930-luvulta lähtien pöytäkirjoista voi lukea nuhdeltavien asenteiden muuttumisen. Eräs luvattomasta yhteiselämästä syytetty mies pyrki vetoamaan kirkkoneuvostoon, että mikäli hänen pitäisi erota kumppanistaan, hänen pitäisi jättää lapsensa kunnan hoitoon. Kirkkoneuvosto pysyi tiukkana, että näiden olisi erottava, jos he eivät menisi naimisiin. Siihen asianomainen totesi, että he eivät missään tapauksessa halua avioliittoon.⁴¹¹

Siveellisyys- ja rikollisuuskysymykset olivat 1930-luvun kirkolliskokousten kestoaiheita. Vuonna 1933 useita pappeja allekirjoitti aloitteen, joka koski toimenpiteitä siveellisen

---

⁴⁰⁷ Pöytäkirja laadittu Merikarvian seurakunnan kirkkovaltuuston kokouksessa pappilassa jouluk. 20 p:nä 1931, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkokokousten ja kirkkovaltuuston pöytäkirjat (1903–1924) II Ca:5.

⁴⁰⁸ Ibid.

⁴⁰⁹ Kertomus Merikarvian seurakunnan tilasta v.v. 1927–1931, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Liitteitä Merikarvian kirkkokokousten pöytäkirjoihin II Ca:7.

⁴¹⁰ Ojanen 1966, 240.

⁴¹¹ Pöytäkirja laadittu Merikarvian seurakunnan kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa toukok. 8 p:nä 1932, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

turmeluksen ja kasvavan rikollisuuden torjumiseksi. Aloitteessa korostettiin kirkkoneuvostojen ja seurakunnanvanhinten velvollisuuksien toteuttamista ja yhteistyötä valtion oikeusjärjestelmien kanssa.⁴¹²

Opetusministeriö kiinnostui laillistamattomassa avioyhteydessä elävistä pariskunnista. Merikarvian kirkkoneuvoston kokouksessa elokuussa 1934 luettiin tuomiokapitulista tullut opetusministeriön kirjelmä, jossa pyydettiin selvitystä aiheesta. Kirkkoneuvosto totesi, että aviottomia pariskuntia oli seurakunnassa papiston tietämän mukaan kaikkiaan 22.⁴¹³

”(...) useimpiin on syynä huolimattomuus, jopa ylimielisyys niin uskonnollisia kuin siveellisiäkin asioita kohtaan. Muutamissa tapauksissa myöskin se, että mies on ollut vuosikymmeniä Amerikassa, eikä avioeroa voida saada köyhyyden takia. Toisissa tapauksissa on mies siviilirekisterissä.”⁴¹⁴

Kirkkoneuvosto totesi seurakuntien olevan voimattomia muuttamaan asioita, joten hallituksen toimenpiteet pantiin ilolla merkille. Ehkä tästä kimmokkeena Merikarvian kirkkoneuvosto muotoilikin laillistamattomien pariskuntien esiintymisen lähinnä yhteiskunnalliseksi, eikä seurakunnalliseksi ongelmaksi.⁴¹⁵

”Se loukkaa naisten ja lasten luonnollisimpia oikeuksia ja aiheuttaa muille kansalaisille ylimääräisiä avustus- ja köyhäinhoitokustannuksia puhumattakaan huonosta esimerkistä heikoille.”⁴¹⁶

Kirkkoneuvosto elätteli toiveita laista, jonka avulla ongelmaan voitaisiin tarttua tehokkaammin kuin aiemmin. Kun yksityinen puhuttelu, nuhtelu ja varoitus ei ollut tuottanut tulosta, ehdotti kirkkoneuvosto, että seurakunnan hoitaja voisi mennä yhdessä poliisiviranomaisen kanssa antamaan määräajan asioiden korjaamista varten ja myös lain vaatiman uhkauksen. Kirkkoneuvosto oli jo huomannut nimismiehen virka-avun tehokkaaksi keinoksi, kun kesällä 1932 se oli tuonut kokoukseen laittomasti yhdessä asuvan pariskunnan, jolla oli jo yhteinen lapsi. Pariskunta lupautui heti menemään naimisiin. Kirkkoneuvosto totesi, että mikäli poliisiviranomaisen puuttuminen asiaan ei tehoaisi, voitaisiin molemmat asianomaiset tuomita pakkotyöhön.⁴¹⁷ Tällaista ei sentään tapahtunut ainakaan kirkon pöytäkirjojen valossa.

---

⁴¹² Larkio 1978, 301–302. Allekirjoittaneiden pappien joukossa oli myös W.-K. Kuuliala, joka myöhemmin paneutui kirkollisen kansankulttuurin tutkimukseen (!)

⁴¹³ Pöytäkirja, joka laadittiin Merikarvian seurakunnan kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa elokuun 12 p:nä 1934, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

⁴¹⁴ Ibid.

⁴¹⁵ Ibid.

⁴¹⁶ Ibid.

⁴¹⁷ Pöytäkirja, joka laadittiin Merikarvian seurakunnan kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa elokuun 12 p:nä 1934, Pöytäkirja laadittu Merikarvian seurakunnan kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa

3.10 Taistelu tapojen villiintymistä vastaan

Merikarvialla näyttää vallinneen suhteellisen yhtenäiset tavat vielä 1800–1900-lukujen vaihteessa. Kirkollisen kansanperinteen haastatteluaineiston valossa useimmissa perheissä oli tapana käydä kirkossa useimpina pyhinä ja varsinkin suurempina juhlapyhinä. Ne, jotka asuivat sivukylissä kauempana kirkonkylältä, kävivät kirkossa harvemmin. Jumalanpalveluksella oli tärkeä sosiaalinen merkitys. Kirkossakäynti toi vaihtelua työntäyteiseen maalaiselämän arkeen. Kirkonmäki oli kohtaupaikka, jossa seurakuntalaiset vaihtoivat kuulumisia, ja vuoteen 1910 lukkarinkuulutukset olivat pitäjän ensisijainen tiedonvälitystapa. Ehtoollisella oli merikarvialaisilla tapana käydä ainakin kerran vuodessa, ja sitä ennen piti käydä rippikirjoituksella. Tämä tapa jatkui muistitiedon mukaan jopa 1930-luvulle. Niin sanottu ehtoollispakko poistettiin vuonna 1908.

Uuden kirkon rakentaminen vuonna 1899 toi paljon parannuksia kirkonmenoihin. Sen jälkeen oli enemmän tilaa kuin vanhassa ahtaassa kirkossa, joka oli varsinkin jouluisin aivan tupaten täynnä. Uudessakin kirkossa saattoi silti syntyä tungosta varsinkin ehtoollisen aikana alttarilla ja parvilta kuului meteliä, kun toiset kulkivat edestakaisin saarnan aikana hevosia hoitamaan. Kirkonmäelle tuli pyhäpäivinä nisumyyjiä, mitä papisto paheksui. Muukin sunnuntaisin tapahtunut markkinahumu ja huvitukset lisääntyivät 1900-luvun kuluessa.

Kirkon papit yrittivät pitää huolta varsinkin kansan hengellisestä sivistyksestä. Tarkkana miehenä tunnettu kirkkoherra J. A. Forss lahjoitti henkilökohtaisesti useampaan otteeseen hartauskirjallisuutta seurakuntalaisilleen. Seurakunnassa kerättiin lahjoituksia pipliseuran jakamia raamattuja varten. Arvion mukaan Merikarvialla oli vuonna 1897 yli viisisataa perhettä ilman raamattua, ja näistä noin kahdensadan arvioitiin olevan niin köyhiä, ettei heillä ollut varaa sellaista hankkiakaan. Kirkkoneuvosto keskusteli raamattujen antamisesta vihittäville pareille, mutta vuonna 1914 katsottiin vääräksi tyrkyttää sellaista niille, jotka eivät sitä haluaisi. On siis huomattava, että asenteet alkoivat muuttua.

Parhaiten tapojen ja yhtenäiskulttuurin muuttumisen voi nähdä kirkkoneuvoston pöytäkirjojen valossa. 1800–1900-luvun vaihteessa siveellisyyskontrolli lisääntyi.

---

kesäkuun 12 päivänä 1932, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

Suomen evankelisluterilaisen kirkon ylimmälle päättävälle elimelle, kirkolliskokoukselle tehtiin aloite siveellisen turmeluksen estämiseksi ensimmäisen kerran 1898. 1800-luvun lopun henkistä ilmapiiriä leimasi työväenliikkeen muuttuminen maltillisen edistysmielisestä selvästi sosialistiseksi, kirjallisen realismin esiin tuomat yhteiskunnalliset kysymykset ja sivistyneistön keskuudessa levinnyt luonnontieteellinen materialismi. Kirkolliskokouksen aloitteen tekijät toivoivat, että kirkolliskokous pyrkisi estämään siveyttä loukkaavaa julkista sanaa ja näytelmiä turmelemasta nuorisoa.⁴¹⁸

Uusi vuosisata edusti elämänkatsomuksellista pirstoutuneisuutta. Kristillisyyden vastaiselle liikkeelle huomattava tapahtuma oli Suomen työväenliikkeen liittyminen kristinuskoon torjuvasti suhtautuvaan kansainväliseen marxilaiseen sosiaalidemokratiaan Forssan puoluekokouksessa 1903. Ajatuksena oli, että uskonto oli jokaisen yksityisasia, kirkko oli kokonaan erotettava valtiosta ja yksityistettävä sekä uskonnonopetus piti poistaa kouluista.⁴¹⁹

Merikarvian seurakunnan kirkkoneuvoston toimia tarkasteltaessa voidaan havaita samankaltaisia asioita kuin Pohjola-Vilkuna tutkiessaan sisäsuomalaista agraariyhteisöä tuomiokirjojen avulla. Pohjola-Vilkuna kysyy, miksi siveellisyys oli keskeistä vuosisadan vaihteen Suomessa. Hänen mukaansa se liittyi modernisaatioon. Ihmisiä opastettiin uudenaikaiseen siveelliseen ihmisyyteen.⁴²⁰ Merikarvian kirkkoneuvoston pöytäkirjojen perusteella voidaan tulkita, että 1900-luvulla kirkon harjoittama siveellisyyskontrolli pääsi vauhtiin. 1800-luvun lopulla kirkon paimenta, palvelijoita ja luottamushenkilöitä työllisti kirkon rakentaminen. Yhteiskunnallisen ja kirkollisen vallan korkeammilta tahoilta tuli seurakunnille käsky ottaa käsittelyyn seurakuntalaisten hairahdukset voimallisemmin vasta 1900-luvulla.

Esiaviollinen sukupuolielämä oli yleistä. Talonpoikaisyhteiskunnassa absoluuttisen sukupuolimoraalin ihanteesta saatettiin poiketa, mutta lainsäädäntö ja vallitseva kirkollinen ideologia tuomitsi kaiken avioliiton ulkopuolella tapahtuvan sukupuolielämän⁴²¹. Samaan aikaan liberalismien ja tapojen vapautumisen kanssa 1880-luvulla alkoi siveellisiä epäkohtia, etenkin kaksinaismoralismia ja prostituutiota, vastaan taisteleva. Absoluuttisen seksuaalimoraalin tärkeyttä korostivat muutkin kuin

---

⁴¹⁸ Larkio 1978, 297.

⁴¹⁹ Nieminen 1951, 32,35.

⁴²⁰ Pohjola-Vilkuna 1995, 115–116.

⁴²¹ Nieminen 1951, 102.

kirkolliset piirit.⁴²² Vuonna 1908 kirkolliskokous joutui toteamaan, että tapaa oli melkein mahdotonta saada poistetuksi, koska se oli vuosisatojen perintöä, jota kansa ei pitänyt epäsiiveellisytenä. Avioliiton katsottiin alkavan jo kuulutuksista, jolloin parin yhdessä nukkuminen oli luvallista ja luonnollista. Koko kihlausajan, kuinka kauan sitä kestitkin, pariskunta sai yöpyä samalla vuoteella.⁴²³ Tilapäisiä sukupuolisuhteita, jotka eivät tähänneet avioliittoon, yleensä paheksuttiin. Joillakin paikkakunnilla, eritoten Pohjanmaalla esiintyi 1800-luvulla yhteisön sallimaa nuorten yöstelyä eli yöjuoksua, jonka yhteydessä oletettiin noudatettavan seksuaalista pidättyvyyttä⁴²⁴.

Aapo Santavuoren mukaan kirkkoherra Heman oli vuosisadan alussa yrittänyt ylläpitää kirkollisuutta ja säilyttää entistä elämänmuotoa⁴²⁵. Vaikka Hemanin aikana pappila nautti sivistyneistön seurasta, hän oli konservatiivinen. Hanna Wegeliuksen tulkinnan mukaan vielä niihin aikoihin ei Suomen kirkko ollut herännyt huolehtimaan nuorisosta⁴²⁶. Myös Santavuoren mukaan merikarvialainen nuorisolauma harhaili ilman paimenta. Paikkakunnalla oli nuorisolle tekemistä, muun muassa nuorisoseuratoimintaa, mutta se oli pääasiallisesti näytelmä- ja tanssitilaisuuksia, jotka eivät edistäneet siveyttä – päinvastoin⁴²⁷.

Useimmiten kirkkokurin alaiset eli kirkkoneuvoston nuhtelemaksi joutuneet olivat itsellisiä ja torppareita. Talonpoikia ja ylempisäätyisiä oli vähemmän. Pohjola-Vilkunan mukaan siiveellisyys-diskurssi on kontekstisidonnaista. Eri kulttuureissa ja ympäristöissä se on siis erilaista. Yhteistä kaikelle siiveellisyyspuheelle on se, että se on valtaa pitävien diskurssia, oppi oikeinelämisestä⁴²⁸. Kirkkoneuvoston nuhdeltavaksi saapuneet henkilöt näyttävät olleen useimmiten Ylikylästä tai lähikylistä kotoisin. Tässä on saattanut vaikuttaa kirkon ja pappilan läheisyys. Papisto oli siiveellisyyskysymyksissä luonnollisesti muuta kirkkoneuvostoa kunnianhimoisempaa. Se tarttui niihin tapauksiin, joihin se väistämässä törmäsi elinpiirissään. Seurakunnan ja sen papiston kunnialle oli tärkeää saada siiveellisyysrikkeet vähenemään. Tärkeää oli myös vähentää aviottomien lasten syntymistä, sillä ne lisäsivät köyhäinhoidon raskautta.

---

⁴²² Nieminen 1951, 139.

⁴²³ Nieminen 1951, 76–77.

⁴²⁴ Nieminen 1951, 87–88.

⁴²⁵ Aapo Santavuori, 1961.

⁴²⁶ Hanna Wegelius, 1935.

⁴²⁷ Aapo Santavuori, 1961.

⁴²⁸ Pohjola-Vilkuna 1995, 115.

Vuoden 1932 kirkkopäivillä kirkon johto pohti yhteiskunnan tilaa ja mitä se merkitsi kirkolle. Kutsussa kirkkopäiville piispa Jaakko Gummerus lausui kirkon kiitollisuuden siitä, että Jumala oli ihmeellisesti pelastanut yhteiskunnan antikristillisen bolševismien turmelevasta vaikutuksesta. Aate ei tosin ollut kuollut. Kansan itsenäisyys ja vapaus vaati torjumaan kaikki yritykset kristinuskon syrjäyttämistä yhteiskuntaelämästä, ja pyrkiä säilyttämään isiltä perityn kristillis-siveellisen elämänperustuksen. Sekä aineellinen puute että siveellinen hätä olivat piispan mukaan työttömyyden seurausta.⁴²⁹ Tuomiorovasti J. A. Mannermaa kertasi kirkkopäivien raamattutunnillaan kansankirkon merkitystä ja näki yhtenä sen tehtävänä saattaa koko kansan näkemään pahat tekonsa, joista omatunto ei enää soimannut heitä.⁴³⁰

Siiri Loimarannan mukaan kristillinen seurakunta oli siirtynyt kristillisen yhdistyksen aikakauteen. Kristillinen toiminta keskittyi yhä enemmän yhdistyksiin, joiden jäsenet jo harrastivat kristillisiä asioita. Samaan aikaan teknilliset keksinnöt: elokuvat, radio, gramofoni ja autot olivat lyhentäneet välimatkoja, yhdistäneet ja yhtenäistäneet maailmaa, lisänneet ihmisten huvittelunhalua ja murtaneet kodin suojamuurin asettaen lapset ja nuoret alttiiksi ”*oudoille ja vaarallisille suuren maailman vihurituulille*”.⁴³¹ Esitelmässään *Vanha ja uusi sukupolvi* myös kouluneuvos J. H. Tunkelo toi esiin vakavan ilmiön sukupolvien eriytymisestä. Nuorilla alkoi olla omat harrastuksensa, ja kokoontumisensa. Kodin piirin ulkopuolelta tulevat vaikutteet näyttivät uhkaavilta kristilliselle kasvatukselle.⁴³² Yhteisessä keskustelussa Tunkelon alustuksen jälkeen mm. pastori Taipale iloitsi, että kirkkopäivillä oli puhuttu nuorison asiasta enemmän kuin missään muualla aiemmin. Nuorten kristilliseen kasvatukseen pyrittiin kiinnittämään enemmän huomiota. Ensimmäisissä seurakunnissa oli jo perustettu nuorisotyöpapin virkoja.⁴³³ Arkkipiispa Lauri Ingman näki kristillisen siveellisyyden perusteista irtaantumisen tuloksina aviollisten siteiden höllentymisen, nuorison erottautumisen vanhemmistaan, raakojen henkirikosten ja tappeluiden lisääntymisen, johon alkoholinkäytön lisääntyminen vaikutti.⁴³⁴

Loimarannan aikalaistulkinta 1930-luvun yhdistyskristillisyydestä on huomionarvoinen. Merikarvian seurakunnassa NNKY oli aloittanut toimintaansa 1917. Pastori

---

⁴²⁹ Gummerus 1931, 7.

⁴³⁰ Mannermaa 1932, 47.

⁴³¹ Loimaranta 1932, 134–135.

⁴³² Tunkelo 1932, 111–112.

⁴³³ Ote keskustelupöytäkirjasta 13.1.1932, 239.

⁴³⁴ Ingman 1932, 63–64.

Koskenvoima toivoi myös miehille omaa kristillistä yhdistystä, jotta työ miesten keskuudessa tulisi voimaperäisemmäksi. ⁴³⁵ Korolainen-Virkajärven mukaan kristilliset yhdistykset tulivat Helsingissä jo 1900-luvun alussa organisoimaan alueen kristillistä työtä seurakunnan ollessa kuormitettu valtavan muuttoliikkeen myötä ⁴³⁶.

Merkillepantavaa on, ettei Merikarvian kirkkoneuvoston pöytäkirjojen valossa nuhdeltaviksi joutunut aviottomia synnyttäjiä. Näiden nuhtelu tapahtui ripityksen muodossa. Seurakuntakertomuksessa vuodelta 1932 mainitaan, että osa aviottomista äideistä oli talollisia, mutta yleensä kyseessä oli vierailta ihmisillä palveluksessa olevia naisia ⁴³⁷. Tätä aihetta muistitieto voisi paremmin valottaa, mutta valitettavasti sellaista ei ollut saatavilla tämän tutkielman aineistoksi. Anna Helmisaaren (2013) kulttuuriperinnön tutkimuksen pro gradu -tutkielma valottaa avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten ja heidän äitiensä asemaa Yläneellä 1920–1950-luvuilla. Muun muassa haastatteluaineiston, laajan kunnallista sosiaalihuoltoa koskevan arkistoaineiston sekä kirkonkirjojen avulla hän on osoittanut, miten aviottomia äitejä valvottiin ja nuhdeltiin siveettömästä elämästä sekä seurakunnan että sosiaaliviranomaisten toimesta. ⁴³⁸

Niemisen mukaan aviottoman syntyneisyyden tilastoa käytettäessä moraalitilastolliseen tarkoitukseen paras menettelytapa olisi aviottomien hedelmällisyyslukujen laskeminen eli eri-ikäisten aviottomien synnyttäjien lukumäärän vertaaminen kaikkiin vastaavissa ikäluokissa oleviin naimattomiin, leski- ja eronneisiin naisiin. ⁴³⁹ Itse olen ratkaissut asian vertailemalla aviottomina syntyneiden lasten prosentuaalista määrää kaikista syntyneistä Merikarvialla liitteessä 4. Tilastolliset vuosikirjat ovat verranneet elävinä syntyneiden aviottomien lapsien määrää keskiväkiluvun 1000 henkeä kohden. Siten tuottamamme tilastot eivät ole keskenään vertailukelpoisia.

Maarit Hautakoski on pro gradu -tutkielmassaan *Kirkollisen yhtenäiskulttuurin mureneminen Halsualla ja Vetelissä 1800-luvun jälkipuoliskolla* on todennut, että kirkon edustajat olivat vakuuttuneita naisten syyllistyvän useammin epäsideellisyysiin kuin miehet ⁴⁴⁰. Merikarvian kirkkoneuvoston eteen kutsutuista tapauksista saa vaikutelman, että syytettynä oli useimmiten mies. On tapauksia, joissa vihkimättömästä parista vain

---

⁴³⁵ Kertomus Merikarvian seurakunnan tilasta v.v. 1927–1931, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Liitteitä Merikarvian kirkonkokousten pöytäkirjoihin II Ca:7.

⁴³⁶ Korolainen-Virkajärvi 2012, 78.

⁴³⁷ Kertomus Merikarvian seurakunnan tilasta v.v. 1927–1931, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Liitteitä Merikarvian kirkonkokousten pöytäkirjoihin II Ca:7.

⁴³⁸ Helmisaari 2013, 90–96.

⁴³⁹ Nieminen 1951, 287.

⁴⁴⁰ Hautakoski 2007, 54.

mies on saapuvilla. Saattoi olla tapana lähettää miehen vastaamaan syytöksistä. Nuhdeltavien suhteen ei voida olla varmoja, mitä yhteisö heistä ajatteli. Luultavasti yhdessä eläminen ennen kihlautumista oli sallittua. Kirkkoneuvoston pöytäkirjat eivät kerro, kuinka kauan luvatonta yhteiselämää oli tapahtunut. Tapaukset olivat varmasti yksilöllisempiä kuin millaisen kuvan pöytäkirjamerkinnoista saa.

4. Hengellisen kentän murroksia 1910–1940

Vuodesta 1889 Suomessa säädettiin eriuskolaislaki, joka mahdollisti muidenkin protestanttisten uskontokuntien toiminnan. Edellytyksenä oli, että oppi pohjautuisi raamattuun ja apostoliseen uskontunnustukseen. Tällaisten uskonnollisten yhdyskuntien, mm. baptistien ja metodistien toiminta oli sallittua, mutta tarkasti säädeltyä. Aloitteita lain säätämiseksi oli tehty jo pitkään muiden eri uskonnonvapautta koskevien tai rajoittavien lakien, kuten ehtoollispakkokysymyksen ja siviiliavioliiton rinnalla. Odotettu eriuskolaislaki ei kuitenkaan täyttänyt kaikkia sille asetettuja toiveita sulkiessaan ulos osan kansalaisista.⁴⁴¹

4.1 Kirkkoon liittyminen ja siitä eroaminen

Merikarvian kirkkoneuvoston käsittelyyn oli aika ajoin tullut tapauksia, joissa muun kirkkokunnan edustajat halusivat liittyä evankelisluterilaiseen seurakuntaan. Useimmiten kyseessä olivat kreikkalaiskatoliset, kuten 1900-luvun alkuvuosikymmeninä ortodoksisen kirkon jäseniä kutsuttiin. Yksi varhaisimpia esimerkkejä tällaisista käännyttämisistä oli vuonna 1906 kauppias Fabian Peltola tyttärensä Agdan kanssa. Kirkkoherra Wegeliuksen mukaan Peltolat olivat saaneet tuomiokapitulin määräyksen mukaisesti opetusta ja otettiin juhlallisesti seurakunnan yhteyteen kirkkokäsikirjassa säädetyllä tavalla.⁴⁴² Kirkkokäsikirjan mukaiseen toimitukseen kuului papin puhe, rukous, kääntyvän puhuttelu, uskontunnustus, Isä meidän -rukous ja Herran siunaus. Kääntyvältä kysyttiin, tahtoiko tämä luopua aiemman kirkkokuntansa osallisuudesta ja tunnustaa luterilaisen kirkon tunnustuskirjojen mukaisen opin ja pysyä sille uskollisena. Lisäksi kääntyvän piti luvata osoittaa uskonsa siveellisellä ja kristillisellä elämällä ahkerasti viljellen Jumalan sanaa, rukoillen ja osallistuen ehtoolliselle.⁴⁴³ Seurakuntaan liittymisen rituaali oli erilainen juutalaisen, muslimin tai pakanan tapauksessa. Tällöin suoritettiin myös kaste.⁴⁴⁴

---

⁴⁴¹ Nokkala 1986, 145, 220.

⁴⁴² Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkkoneuvoston kokouksessa Merikarvian pappilassa 10. päivänä kesäkuuta 1906, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

⁴⁴³ Kirkko-käsikirja 1888, 77–84.

⁴⁴⁴ Kirkko-käsikirja 1888, 71.

Peltolan perheen tavoin neiti Pakkala liittyi seurakuntaan vuonna 1910⁴⁴⁵. Paikkakunnalla jo pidemmän ajan asuneet kauppias Riihivaara ja hänen neljä lastaan sekä nyt pankinjohtajana toimineen Peltolan kasvatti Lyyli Peltola otettiin seurakuntaan vuonna 1922⁴⁴⁶. Mielisairastenhoitaja Suonikko hyväksyttiin kirkon jäseneksi vuonna 1929⁴⁴⁷. Kaupanhoitaja Kiekkisen ja kolmen lapsensa kääntyminen kreikkalaiskatolisesta kirkosta evankelisluterilaiseen hyväksyttiin 1935⁴⁴⁸.

Merikarvialle ennen talvisotaa päätyneet ortodoksiväestö sulautui valtaväestöön helposti. Jyrki Loiman väitöstutkimus *Muukalaisina Suomessa. Kaakkoisen Kannaksen kreikkalaiskatoliset venäläisseurakunnat kansallisena ongelmana 1889–1939* kuvaa emigranttien sopeutuneen yksilötasolla, mutta yhteiselo ajautui vähitellen poliittiseen konfliktiin⁴⁴⁹. Merikarvialla kirkon pöytäkirjojen valossa alueella ennen talvisotaa asuneet ortodoksit näyttävät integroituneen yhteiskuntaan niin hyvin, että halusivat vaihtaa myös kirkkokuntaa. Toisaalta se saattoi olla myös sopeutumisen edellytys. Pentti Laasonen mukaan Pohjois-Karjalassa diasporaortodoksien asuminen luterilaisten joukossa kaukana omista kirkoistaan vaikutti vieraantumista omasta uskostaan⁴⁵⁰. Samoin saattoi käydä myös merikarvialaisille ortodokseille.

Vuonna 1923 astui voimaan uskonnonvapauslaki, joka mahdollisti kirkosta eroamisen. Roiko-Jokelan mukaan se ei aiheuttanut yleisellä tasolla suuria muutoksia kirkolliseen tilanteeseen eikä tapahtunut mitään suurta joukkopakoa kirkosta.⁴⁵¹ Vuonna 1923 Merikarvian kirkonkirjoista siirtyi siviilirekisteriin 56 henkilöä. Seuraavina vuosina kirkosta eroaminen oli vähäisempää, kunnes taas vuonna 1931, kun elettiin pula-aikaa ja Merikarvialle perustettiin helluntaiseurakunta, siviilirekisteriin siirtyi 50 henkeä ja seuraavana vuonna 19.⁴⁵² Liitteessä 6 olen esittänyt uskonnonvapauslain vaikutukset Merikarvialla kaaviona. Siitä voi nähdä, että eroamispiikit ovat keskittyneet tietyille vuosille.

---

⁴⁴⁵ Pöytäkirja, tehty kirkkoneuvoston kokouksessa Merikarvian pappilassa maaliskuun 20 p:nä 1910, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

⁴⁴⁶ Pöytäkirja, joka on tehty Merikarvian kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa perjant. tammik. 6 p:nä 1922, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

⁴⁴⁷ Pöytäkirja laadittu Merikarvian seurakunnan kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa marraskuun 3 p:nä 1929, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

⁴⁴⁸ Pöytäkirja, joka on tehty kirkkoneuvoston kokouksessa Merikarvian pappilassa 14 p:nä huhtikuuta 1935, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

⁴⁴⁹ Loima 2001, 9–12.

⁴⁵⁰ Laasonen 1971, 65.

⁴⁵¹ Roiko-Jokela 1996, 25.

⁴⁵² Seurakuntaan muuttaneiden luettelot 1923–1931, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Seurakuntaan muuttaneiden luettelot (1894–1938) I Ba.

Juha Seppo (1983) on tutkimuksessaan *Uskoviien yhteisö vai valtionkirkko* tilastoinut kaikkien Suomen seurakuntien keskiväkiluvun, kirkosta eronneiden määrän ja kirkosta eroamiskeskiarvon vuosina 1923–1930. Tuolla aikavälillä Merikarvian seurakunnasta erosi 92 henkilöä ja eroamisprosentti oli 1,3.⁴⁵³ Merikarvialla erottiin kirkosta suhteellisesti hieman enemmän kuin Turun ja Porin maaseurakunnissa, joiden keskiarvo on n. 1 %. Koko maan keskiarvo oli 1,9 prosenttia, maaseudun 1,4 ja kaupunkien 4,9.⁴⁵⁴ Tästä voidaan siis päätellä, että koko maan maaseutuun nähden eroaminen oli Merikarvialla varsin keskimääräistä tasoa. Satakunnassa oli maaseurakuntia, joissa prosentit olivat aivan eri luokkaa, esimerkiksi Jämijärvellä 3,1 ja Reposaaressa 3,2 prosenttia⁴⁵⁵.

Vuonna 1932 kansankirkkoon kuului vielä 97 prosenttia Suomen väestöstä. Vuoden 1932 kirkkopäivillä professori A. J. Pietilä totesi, että kirkon tulee edustaa paimenmieltä, joka ohjaa oikealle tielle kaikkia ihmisiä, jotka kuuluvat Suomen maantieteellisten rajojen sisään.⁴⁵⁶ 1930-luvulla seurakunnasta eronneita alkoi palata kirkkoon. Esimerkiksi vuonna 1933 siviilirekisteristä Merikarvian kirkonkirjoihin kirjattiin 16 henkilöä ja vuonna 1934 palaajia oli 10.⁴⁵⁷ Kirkkoneuvosto pani merkille seurakuntaan palaajat ja mainitsi useimmat pöytäkirjoissaan. Joukossa oli muun muassa mäkitupalaisen tyttäriä, suutarinpoikia ja autonkuljettajia⁴⁵⁸. Seurakuntakertomuksen mukaan palanneissa oli sellaisia, joka olivat eronneet kirkosta vanhempiensa mukana ja aikuistuttuaan halusivat palata takaisin kirkon huomaan. Ne aikuisena eronneet, jotka myöhemmin palasivat, olivat pastori Koskenvoiman tulkinnan mukaan toimineet ensin ymmärtämättömyydessään ja myöhemmin alkaneet katua.⁴⁵⁹ Seurakunta on pitänyt kirkosta eronneiden luetteloa vuodesta 1936. Eroamisen syiksi ilmoitettiin 1930-luvun

---

⁴⁵³ Väkilukutaulukkojen mukaan luku on 96, mutta tämä pieni virhe ei vaikuta Sepon laskemaan prosenttilukuun.

⁴⁵⁴ Seppo 1983, 200, 469–471.

⁴⁵⁵ Seppo 1983, 470.

⁴⁵⁶ Otteita keskustelupöytäkirjasta 12.1.1932, 236.

⁴⁵⁷ Seurakuntaan muuttaneiden luettelot 1933–1934, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Seurakuntaan muuttaneiden luettelot (1894–1938) I Ba.

⁴⁵⁸ Pöytäkirja, joka laadittiin Merikarvian seurakunnan kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa elokuun 12 pnä 1934, Pöytäkirja tehty kirkkoneuvoston kokouksessa pappilassa marraskuun 4 pnä 1934, Pöytäkirja laadittu Merikarvian seurakunnan kirkkoneuvoston kokouksessa kirkkoherran virkatalossa syyskuun 13 pnä 1936, Pöytäkirja tehty kirkkoneuvoston kokouksessa virkatalossa marrask. 25 pnä 1938, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

⁴⁵⁹ Kertomus Merikarvian seurakunnan tilasta v.v. 1927–1931, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Liitteitä Merikarvian kirkonkokousten pöytäkirjoihin II Ca:7.

lopulla muun muassa vapautumisen kirkollismaksuista, uskonnolliset syyt ja muutamissa tapauksissa poliittiset syyt ⁴⁶⁰.

4.2 Vapaaevankelinen liike ja evankelisluterilainen kirkko

Suomessa vaikutti 1880-luvulta lähtien vapaakirkollinen liike. Se jakautui vuosisadan vaihteessa, kun nuorempi sukupolvi Akseli Skutnabbin johdolla otti vaikutteita ruotsalaisesta pyhitysliikkeestä. ⁴⁶¹ Skutnabbin johtama liike vieroksui virallista seurakunnallista järjestäytymistä ja pyrki esiintymään lähetykseurana eikä seurakuntana. Epävirallinen organisoituminen alkoi heti sen erotessa muusta vapaakirkollisesta liikkeestä. Oli paikkakuntia, joiden vapaaseurakunnat olivat jääneet Skutnabbin puolelle. Liikkeen evankelistat järjestäytyivät vuonna 1906 veljesliitoksi, joka kokoontui kaksi kertaa vuodessa. ⁴⁶² Virallisesti liike tunnettiin nimellä *Vapaa Evankelinen Sisälähetys*. He käyttivät itsestään käytännön syistä kokousilmoituksissa ja vastaavissa yhteyksissä nimitystä vapaaevankeliset ja evankeliset ystävät. Ulkopuoliset kutsuivat heitä skutnabbilaisiksi ⁴⁶³. ⁴⁶⁴

Merikarvialla skutnabbilaisuuden ensikosketus tapahtui 1900-luvun alussa, kun muutamia liikkeen puhujia kulki Alakylän kautta pohjoiseen pitäen samalla pari kokousta. Vähän myöhemmin heitä tuli lisää, mm. Väinö Stenbäck, Jaakko Ketola ja itse Akseli Skutnabb. Puhujat painottivat omakohtaisen uskoontulon merkitystä ja uudestisyntymistä. Kokouksissa kävi paljon ihmisiä ja syntyi herätystä. Alakylästä ja Ylikylästä muodostuivat kokousten keskuspaikat vuosina 1910–1911. ⁴⁶⁵

Liikkeessä mukana olleen J.O. Rikalaisen mukaan siitä levitettiin ja kirjoiteltiin sanomalehtiin kaikenlaisia valheita ⁴⁶⁶. Kirkkokaan ei suhtautunut suopeudella heihin. Merikarvian kirkkoneuvoston mukaan Alakylässä oli esiintynyt muualta tulleita saarnaajia, jotka levittivät luterilaisuudesta poikkeavaa oppia ja vaativat heidän

---

⁴⁶⁰ Kirkosta eronneet 1936–1940, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkosta eronneiden luettelot (1936–2010) I Bd:1.

⁴⁶¹ Seppo 1983, 27.

⁴⁶² Seppo 1983, 57–58.

⁴⁶³ Akseli Skutnabb itse totesi, ettei hänen tietääkseen ollut muita ”skutnabbilaisia” kuin hänen perheensä. Sirkka Järvenpää, 21.7.2014.

⁴⁶⁴ J. O. Rikalaisen muistiinpanot rovasti T. Innolalle 21.1.1962, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Historiaa alkaen 1890-luvulta Ha:6.

⁴⁶⁵ Ibid.

⁴⁶⁶ Ibid.

joukkoonsa liittyneitä hylkäämään kirkon opin. Kirkkoneuvosto päätti kieltää näitä saarnaajia pitämästä tällaisia opetuspuheita ja määräsi kaksi jäsentään julistamaan asianomaisille kiellon kirkkoneuvoston puolesta.⁴⁶⁷

Skutnabbilaiset saivat hyvin kannattajia. Sirkka Järvenpään muistin mukaan Merikarvialla evankelisia ystäviä oli sadan paikkeilla. Näiden joukossa olivat myös Järvenpään vanhemmat, kunnallislautakunnan esimiehenä ja kuntakokouksen puheenjohtajana toiminut J.O. Rikalainen vaimonsa Aalin kanssa. Järvenpään mukaan ensin hänen äitinsä tuli uskoon, vuotta myöhemmin isä.⁴⁶⁸

Vapaaevankelisten käytäntöihin kuului aikuiskaste. Aluksi liikkeen kannattajia kastettiin Alakylässä Rikalaisen omistaman talon rannassa. Pihassa oli pirttirakennus, jossa kastettavat pukeutuivat valkoisiin. Sen jälkeen heidät kastettiin yksitellen upottamalla Merikarvianjokeen.⁴⁶⁹ Ensimmäisenä kesänä kastettavia oli kuusitoista⁴⁷⁰. Kastetilaisuudet keräsivät usein suuren joukon uteliaita sivustaseuraaajia⁴⁷¹.

Kuvat 6–8. Kasteella Merikarvianjoen rannassa 1910-luvulta. Sirkka Järvenpään kotialbumi, Merikarvia.

⁴⁶⁷ Pöytäkirja tehty kirkkoneuvoston kokouksessa heinäk. 21 päiv. 1912 pappilassa, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

⁴⁶⁸ Sirkka Järvenpää, 21.7.2014, Merikarvia-lehti 7.4.2011.

⁴⁶⁹ Sirkka Järvenpää, 21.7.2014.

⁴⁷⁰ SKS KKA 1. Merikarvia 4 – Aali Rikalainen.

⁴⁷¹ Sirkka Järvenpää, 21.7.2014.

Vuonna 1912 Rikalainen osti talonsa läheisyydestä asuinhuoneet, joista tehtiin evankelisten ystävien rukoushuone⁴⁷². Myöhemmin hän muutti perheineen Brandin tilalle meren rannalle Ylikylään. Siitä lähtien siellä pidettiin liikkeen kesä- ja kastejuhlia.⁴⁷³ Ompeluseuroissa liikkeen naiset keräsivät kahvirahaa lähetystyön hyväksi. Varsinaisissa kokouksissa kävi paljon väkeä Alakylästä, satamasta, Harvalasta ja Peipusta. Uskonveljet ja -sisaret olivat Aali Rikalaisen mukaan toisilleen läheisiä ja seurakunta tiivis. Kokouksien ilmapiiriin vaikutti se, että kaikki kuulijat olivat jo uskossa ja kaikki jäsenet olivat keskenään samanarvoisia. Heillä ei ollut erikseen pappeja ja niille alamaista seurakuntaa. He nauttivat yhdessä ehtoollista, kun kokivat tarpeelliseksi. Myös vihkimiset ja siunaamiset kävivät ilman virallista pappia, koska liikkeessä mukana olleet henkilöt olivat kaikki itse ”*sekä pappeja ja syntien anteeksiantajia että synninpäästöä anovia seurakuntalaisia*”.⁴⁷⁴

Liikkeen vuosittaiset kesäjuhlat olivat suuria tapahtumia, jonne saapui väkeä myös muilta paikkakunnilta⁴⁷⁵. Huhtikuussa 1920 J.O. Rikalainen pyysi liikkeen puolesta lupaa saada käyttää kirkkoa Evankeelisten lähetysjuhlain aikana yhtä kokousta varten. Kirkkoneuvosto vastasi:

*”(...) jos mainittujen juhlien toimeenpanijat luopuvat kirkonvastaisista mielipiteistään ja yhtyvät Evankelis-Luterilaisen kirkon tunnustukseen, luovuttaa kirkon pyydettyyn tilaisuuteen papiston lähemmän määräyksen mukaan.”*⁴⁷⁶

Kirkko ei suhtautunut kovin myötämielisesti heidän perinteisestä luterilaisesta opista poikkeavaan julistukseensa. Piispantarkastuksen yhteydessä vuonna 1921 arkkipiispa Johansson totesi skutnabbilaisuuden olevan aivan sairaaloinen kieltäessään lapsikasteen⁴⁷⁷. Vapaaevangeliset taas pitivät kirkkoa rappioituneena Baabelina.⁴⁷⁸

Liikkeen jäsenet saivat kohdata myös tavallisten ihmisten pilkkaa. Herätyksen kokeneet joutuivat Aali Rikalaisen mukaan kärsiä uskonsa vuoksi, mutta juuri sen avulla he kestivät ja tulivat vielä vahvemmiksi uskossaan.⁴⁷⁹ Pilkka ei koskenut ainoastaan aikuisia.

---

⁴⁷² J. O. Rikalaisen muistiinpanot rovasti T. Innolalle 21.1.1966, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Historiaa alkaen 1890-luvulta Ha:6.

⁴⁷³ Sirkka Järvenpää, 21.7.2014.

⁴⁷⁴ SKS KKA 1. Merikarvia 4 – Aali Rikalainen.

⁴⁷⁵ Sirkka Järvenpää, 21.7.2014.

⁴⁷⁶ Pöytäkirja tehty Merikarvian kirkkoneuvoston kokouksessa huhtik. 11 p:nä 1920 jumalanpalveluksen jälkeen, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

⁴⁷⁷ Piispantarkastuksen pöytäkirja 20.–23.5.1921, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kertomukset seurakunnan tilasta piispantarkastusta varten II Dd:1.

⁴⁷⁸ Seppo 1983, 359.

⁴⁷⁹ SKS KKA 1. Merikarvia 4 – Aali Rikalainen.

Rikalaisten tytärtä, Sirkka Järvenpäää haukuttiin lapsena mullikaksi, koska häntä ei ollut kastettu.⁴⁸⁰

Vapaaevangelisen liikkeen suhde evankelisluterilaiseen kirkkoon oli monimutkainen, mutta ainakin henkilötasolla saattoi löytyä myös yhteisiä painotuksia. Skutnabbilaisten johtohenkilöistä Jaakko Ketola suomensi ja Hjalmar Renvall kustansi Matilda Roslin-Kalliolan kirjoittaman kirjan *Mietteitä Gogin sodasta* (1911). Merikarvian kirkkoherra Nyholm oli vuonna 1876 alkanut tutkimaan raamatun eskatologisia kertomuksia ja hahmotteli niistä oman käsityksensä lopunajoista. Hän antoi kirjailija Roslin-Kalliolalle tehtäväksi kirjoittaa ajatuksensa muistiin ja julkaista ne 35 vuoden kuluttua, jolloin ennustus olisi ajankohtainen.⁴⁸¹ Nyholm oli silloin 56-vuotias, eikä varmaankaan uskonut elävänsä niin pitkään. Hän kuoli vuonna 1879⁴⁸².

Vuonna 1911 julkaistu kirjoitus sai paljon huomiota myös valtakunnallisesti. Nyholm uskoi, että syyskesällä 1913 alkaisi sota, jota profeetta Hesekiel ja muutamat muut raamatunkohdat nimittivät Gogin sodaksi⁴⁸³. Kirkkoherra oli vakuuttunut, että hyökkääjää olisi Venäjä ja myös Suomi joutuisi sotaan. Kirjasta otettiin useita painoksia ja lopulta se kiinnosti myös viranomaisia. Kustantaja Renvall ja suomentaja Ketola saivat syytteen majesteettirikoksesta vuonna 1913.⁴⁸⁴ Turun Hovioikeus vapautti heidät syytöksistä vuonna 1914. Silloinen prokuraattori vetosi asiasta senaattiin, joka vuotta myöhemmin tuomitsi molemmat 4 kuukauden vankeustuomioihin.⁴⁸⁵

On huomionarvoista, että vapaakirkollisen liikkeen edustajat julkaisivat luterilaisen kirkkoherran lopunajojen ennustuksen. Aikalaislähteiden mukaan kirja oli suosittu, mutta kirkolliset lähteet eivät jostain syystä kerro siitä mitään. Saattaa olla, ettei sille annettu arvoa, koska se oli kirkon näkökulmasta lahkolaisten julkaisema. Sen sijaan entistä kirkkoherraa ja varsinkin kirjan kirjoittajaa, Matilda Roslin-Kalliola arvostettiin seurakunnassa⁴⁸⁶.

---

⁴⁸⁰ Sirkka Järvenpää, 21.7.2014.

⁴⁸¹ Roslin-Kalliola 1917, 3–8.

⁴⁸² Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: 15809. Ks. Liite 2. Merikarvian seurakunnan kirkkoherrat ja apulaiset 1880–1940.

⁴⁸³ Magogin maan, Mesekin ja Tubalin ylin ruhtinas Gog hyökkää Jumalan kansaa Israelia vastaan, kunnes Jumala tuhoaa Gogin sotajoukot. Ks. Hesekiel 38 ja 39.

⁴⁸⁴ Roslin-Kalliola 1917, 22, 39.

⁴⁸⁵ J. O. Rikalaisen muistiinpanot rovasti T. Innolalle 21.1.1966, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Historiaa alkaen 1890-luvulta Ha:6.

⁴⁸⁶ Roslin-Kalliolan hautakiveen kiinnitettiin vuonna 1951 muistoreliefi. Ostamo 1998, 51.

Evangeliset ystävät joutuivat muutenkin ongelmiin esivallan kanssa. Vuonna 1915 Hämeen läänin maaherra tuomitsi sodan aikana voimassa olevien pakollisten määräysten nojalla Akseli Skutnabbin 3 kuukauden ja Juha Aallon 2 kuukauden vankeuteen luvattomien hengellisten kokousten pidosta.⁴⁸⁷ Saattaa olla, että aiempi tuomio vaikutti siihen, miten tarkasti liikkeen edesottamuksia seurattiin.

Uskonnonvapauslain voimaantulo vuonna 1923 koettiin merkittävänä asiana, ja liikkeen johto piti jäsenistön eroa kirkosta itsestäänselvyytenä. Liikkeen jäsenet voisivat kirkolle maksetuista veroista vapauduttuaan tukea veljesliiton toimintaa.⁴⁸⁸ Myös merikarvialaisia vapaaevankelisia muutti kirjansa siviilirekisteriin, heidän joukossaan J.O. ja Aali Rikalainen⁴⁸⁹. Kaikesta liikettä kohtaan tuntemastaan vastenmielisyydestä huolimatta kirkkoherra Wegelius ilmoitti pariskunnalle, että he olisivat aina sydämellisesti tervetulleita takaisin kirkkoon⁴⁹⁰.

Kaikki skutnabbilaiset eivät kuitenkaan halunneet erota kirkosta, yhtenä syynä kirkon tarjoamat sosiaaliset edut. Uskonnonvapauslaki ei näyttänyt turvaavan eronneille kirkon jäsenyyden veroisia kansalaisoikeuksia. Suurin ongelma nousi jo alkuvuodesta 1923 hautapaikkaoikeuksista monilla eri paikkakunnilla. Luterilainen seurakunta sai sanella ehdot hautapaikkojen myymiselle. Joskus ehdot tuntuivat aivan mahdottomilta.⁴⁹¹ Merikarvian seurakunta oli päättänyt periä kirkosta eronneilta aikuisen hautapaikasta 400 markkaa ja lapsen hautapaikasta 200 markkaa. Vainaja haudattaisiin kirkkohallintokunnan osoittamaan paikkaan.⁴⁹²

Hintoja pidettiin kalliina. J. O. Rikalainen oli ehdottanut, että kirkosta eronneet saisivat haudata vainajansa kirkon hautausmaahan sillä ehdolla, että ottaisivat osaa hautausmaan ylläpitokustannuksiin. Tähän ei kuitenkaan suostuttu. Hän oli jo ehtinyt ostaa hautapaikan hautausmaalta omaa äitiään varten, mutta ostoa ei hyväksytty sillä verukkeella, että kirkonisännöitsijä ei ollut oikeutettu myymään hautapaikkoja ilman

---

⁴⁸⁷ J. O. Rikalaisen muistiinpanot rovasti T. Innolalle 21.1.1966, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Historiaa alkaen 1890-luvulta Ha:6.

⁴⁸⁸ Seppo 1983, 359–360.

⁴⁸⁹ Sirkka Järvenpää, 21.7.2014, J. O. Rikalaisen muistiinpanot rovasti T. Innolalle 21.1.1966, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Historiaa alkaen 1890-luvulta Ha:6.

⁴⁹⁰ SKS KKA 1. Merikarvia 4 – Aali Rikalainen.

⁴⁹¹ Seppo 1983, 363.

⁴⁹² Pöytäkirja tehty Merikarvian kirkkovaltuuston kokouksessa pappilassa maanantaina 2 P:nä huhtik. 1923, Merikarvian seurakunnan arkisti, MSA, Kirkonkokouksen ja kirkkovaltuuston pöytäkirjat (1903–1924) II Ca:5.

kirkkohallintokunnan suostumusta.⁴⁹³ Vastaavin tavoin muuallakin evankelisluterilainen kirkko vaikeutti ja suorastaan syrji kirkosta eronneiden hautausjärjestelyjä. Maksut olivat korkeita ja hautaan siunaaminen saattoi tapahtua vasta yöllä. Joissakin tapauksissa skutnabbilaiset saattoivat hautaamatta jäämisen pelon vuoksi pysyä kirkossa.⁴⁹⁴ Vastaliikkeenä he alkoivat heti perustaa omia hautausmaitaan mm. useille paikkakunnille Etelä-Pohjanmaalla, Käkisalmeen, Kittilään ja Merikarvialle.⁴⁹⁵

Koska Rikalaisen hautapaikan osto peruttiin, hän ja E.V. Rikalainen anoivat lupaa perustaa oman perhehautausmaan seurakunnan uuden hautausmaan viereen. Opetusministeriö pyysi tuomiokapitulin kautta Merikarvian seurakunnan lausuntoa. Kirkonkokous totesi, ettei sillä ollut mitään tätä anomusta vastaan.⁴⁹⁶ Rauhanmaanimisestä hautausmaasta tuli lopulta evankelisten ystävien yhteinen hautausmaa.⁴⁹⁷

Vuonna 1931 piispantarkastuksen tarkastajan mukaan useimmat merikarvialaiset skutnabbilaisuuden kannattajat olivat eronneet kirkosta kuitenkin muodostamatta mitään erikoisseurakuntaa.⁴⁹⁸ Seuraavan vuoden seurakuntakertomuksessa mainitaan eräs vapaakirkollisiin kuuluva saarnaaja, jonka pitämässä pyhäkoulussa Ylikylässä oli käynyt toisinaan arvion mukaan jopa 40–50 lasta. Epäilemättä tämä aiheutti kateutta evankelisluterilaisessa seurakunnassa, jonka pyhäkoulu ei ollut yhtä suosittu.⁴⁹⁹ Vapaaevankelisessa liikkeessä toimi naisiakin saarnaajina. Eräs tällaisista oli kättilönä toiminut Hilda Mänty (os. Nissinen).⁵⁰⁰ Myöhemmin luterilaisessa seurakunnassa oli käsitys, että hän oli se, jonka vaikutuksesta koko liike alun perin tuli paikkakunnalle.⁵⁰¹ Tätä ei kuitenkaan yksikään sisäpiirin lähde ole vahvistanut.

Kirkko syytti pula-aikaa siitä, että seurakuntalaiset olivat alttiita kallistamaan korvansa vapaiden suuntien puhujille. Liikkeen ajatus kaikkien pelastumisesta oli pastori

---

⁴⁹³ Pöytäkirja tehty Merikarvian kirkkovaltuuston kokouksessa pappilassa maanantaina 2 P:nä huhtik. 1923, Merikarvian seurakunnan arkisti, MSA, Kirkonkokouksen ja kirkkovaltuuston pöytäkirjat (1903–1924) II Ca:5.

⁴⁹⁴ Seppo 1983, 364.

⁴⁹⁵ Seppo 1983, 363.

⁴⁹⁶ Pöytäkirja, joka tehtiin Merikarvian seurakunnan kirkonkokouksessa kirkossa sunnuntaina jouluk. 9 p:nä 1923, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kirkonkokousten ja kirkkovaltuuston pöytäkirjat (1903–1924) II Ca:5.

⁴⁹⁷ Sirkka Järvenpää, 21.7.2014.

⁴⁹⁸ Piispantarkastuksen pöytäkirja 15.–17.6.1931, Merikarvian seurakunta, MSA, Kertomukset seurakunnan tilasta piispantarkastusta varten II Dd:1.

⁴⁹⁹ Kertomus Merikarvian seurakunnan tilasta v.v. 1927–1931, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Liitteitä Merikarvian kirkonkokousten pöytäkirjoihin II Ca:7.

⁵⁰⁰ Sirkka Järvenpää, 21.7.2014.

⁵⁰¹ Kertomus Merikarvian seurakunnan tilasta v.v. 1927–1931, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Liitteitä Merikarvian kirkonkokousten pöytäkirjoihin II Ca:7.

Koskenvoiman mielestä vaarallinen.⁵⁰² Hän oli kiivas lahkolaisuuden vastustaja. Muistitiedon mukaan Merikarvian elokuvateatterissa oli kokous, jonne Koskenvoima meni vastustamaan ja varoittamaan väärästä opista. Jälkeenpäin hän tuli pyytämään anteeksi, koska J.O. Rikalainen oli häntä nuhdellut, että papin ei sopinut tulla häiritsemään toisten kokouksia.⁵⁰³

Kirkon näkökulmasta muut opinsuunnat repivät seurakuntaa hajalle ja se herätti pelkoja kansankirkon aseman murtumisesta. Sen oli myönnettävä, että uusilla kirkon ulkopuolisilla herätyksillä oli myös myönteisiä seurauksia. Koskenvoima antoikin tunnustusta, että jossain määrin paikkakuntalaiset käyttäytyivät siveellisemmin näiden vaikutuksesta.⁵⁰⁴ Muutamaa vuotta myöhemmin skutnabbilaiset saivat yhä paljon kuulijoita evankelisluterilaisen seurakunnan jäsenistä.⁵⁰⁵

Vaikka kirkko suhtautui paheksuen itse liikkeeseen, J. O. Rikalaista arvostettiin ja hän nautti yleistä luottamusta. Paitsi että Rikalainen oli Merikarvian satamaolojen, merenkulun ja liike-elämän asiantuntija sekä kunnallismies, tämän harrastuksiin kuului raittiuden ja siveellisen elämän edistäminen.⁵⁰⁶ Vaikka Rikalaisella oli hyvä maine ja vaikutusvaltaa, mikä tahansa ei onnistunut. Evankeliset ystävät olisivat vuonna 1932 halunneet järjestää kunnanhuoneen juhlasalissa hengellisen tilaisuuden, mutta kunnallislautakunnan esimies olikin ilmoittanut, ettei salia myönnettäisi muille kuin oman seurakunnan papistolle. Rikalaisen mukaan kunnanhuoneen salia oli aiemmin annettu hengellisten kokousten pitoon riippumatta anojan uskonnollisista mielipiteistä. Sali oli ollut käytössä myös raittiustarkoituksiin, valistustilaisuuksiin, ja vuonna 1918 tehty päätös oli sallinut siellä myös sosiaalidemokraattiset työväenkokoukset. Rikalaisen mielestä salin käytön epääminen todisti äärimmäisestä ahdasmielisyydestä ja suvaitsemattomuudesta maassa, jossa uskonnonvapauslaki oli voimassa. Hänen mukaansa vapaiden kristittyjen (kuten hän evankelisia ystäviä kutsui) kokouksissa ei koskaan kehoitettu kansalaisia mihinkään yhteiskuntaa vastustaviin toimiin, vaan aina korostettiin kuuliaisuutta Jumalaa ja esivaltaa kohtaan sekä lain ja hyvien tapojen

---

⁵⁰² Kertomus Merikarvian seurakunnan tilasta v.v. 1927–1931, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Liitteitä Merikarvian kirkkokokousten pöytäkirjoihin II Ca:7.

⁵⁰³ Juhani Rikalainen, 20.10.2014. Juhani Rikalainen ei ole sukua J.O. Rikalaiselle. Sukunimellä on juuret erääseen merikarvialaiseen taloon, jossa molempien esi-isät työskentelivät ja omaksuivat nimen.

⁵⁰⁴ Kertomus Merikarvian seurakunnan tilasta v.v. 1927–1931, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Liitteitä Merikarvian kirkkokokousten pöytäkirjoihin II Ca:7.

⁵⁰⁵ Kertomus Merikarvian seurakunnan tilasta v.v. 1930–1934, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Piispantarkastusten pöytäkirjoja, kirkkoherran ja kanttorinvaalin asiakirjoja (1904–1982) II Cd:2.

⁵⁰⁶ Aapo Santavuori, 1961.

noudattamista.⁵⁰⁷ Vaikka kirkko ja muu yhteiskunta alkoi 1930-luvulla vähentää painostusta, vapaaevankeliset saivat silti kokea syrjintää.

Liike alkoi vähitellen, jos ei aivan hiipumaan, niin menettämään suurimman suosionsa aikaisia seuraajamääriä muun muassa muille evankelisluterilaisen kirkon ulkopuolisille hengellisille liikkeille. Vapaaevankelisuuden perustaja Akseli Skutnabb kuoli kesällä 1929⁵⁰⁸. Hänen tilalleen ei ilmeisesti noussut ketään yhtä armoitettua saarnaajaa, ja koska liike ei ollut järjestäytynyt seurakunnaksi, se ei välittynyt enää myöhemmille sukupolville.

4.3 Helluntailiike haastaa vapaaevankeliset ja evankelisluterilaiset

Alun perin angloamerikkalaisena karismaattisena⁵⁰⁹ herätyksenä 1800-luvun alkanut helluntailiikehdintä kulkeutui Suomeen metodistien ja baptistien kautta. Vuosina 1912–1914 helluntaiherätys levisi ympäri maan.⁵¹⁰ Merikarvialla helluntaiherätystä tapahtui vasta vuosina 1927–1930 erityisesti Alakylän, Peipun ja Strikan kylän alueella. Kokouksia johtivat muun muassa Tarmo Pohjala, Antti Rautava ja Arvo Peltomaa. Ihmisiä tuli uskoon, vaikka aluksi humalaiset kyläläiset häiritsivät kokouksia Strikassa. Kokousrauha saatiin, kun nämäkin alkoivat lukea raamattua, rukoilla ja pitää itse kokouksia.⁵¹¹

Helluntailiike sai mukaansa myös joitakin vapaaevankelisen liikkeen jäseniä⁵¹². Yksi tällainen oli Hilda Mänty, joka oli Juhani Rikalaisen mukaan lahjakas julistaja. Siirtyessään skutnabbilaisista helluntailiikkeen piiriin 1920-luvun lopulla hän sai muitakin mukaansa. Eräs näistä oli Rikalaisen isoisä, joka oli käynyt vapaaevankelisten kasteella kesällä 1911.⁵¹³ Vuonna 1930 helluntaiset alkoivat pitää omia kastetilaisuuksiaan. Kahdeksan henkilöä kastettiin 20.7.1930 Alakylässä joen rannassa.

---

⁵⁰⁷ J. O. Rikalaisen kirje Merikarvian kunnanvaltuustolle 8.4.1932, Merikarvian kunnanarkisto, Yksityisten kirjeet (1895–1942) I ECIYg:1.

⁵⁰⁸ Rantanen 1956, 42.

⁵⁰⁹ Karismaattisuudella tarkoitetaan tässä yhteydessä Pyhän Hengen armolahjoja (mm. kielilläpuhuminen, profetoiminen ja sairaiden parantaminen) korostavaa opetusta ja niiden käyttöä. Helluntailiikkeen karismaattisuudesta on kirjoittanut mm. Jouko Ruohomäki (2009) teoksessaan *Karismaattisuuden kutsu*, jossa hän piirtää linjan apostolien ajoista eri aikoina tapahtuneisiin karismaattisiin ilmiöihin aina viime vuosisadan helluntailiikkeen kehittymiseen.

⁵¹⁰ Ahonen 1994, 10, 15–16, 24, 36–43, 61.

⁵¹¹ Vahtera 1990, 165–166.

⁵¹² Merikarvian lisäksi mm. Mäntyharjun helluntailiikkeellä oli skutnabbilaista pohjaa. Seppo 1983, 104.

⁵¹³ Juhani Rikalainen, 20.10.2014.

Kastajana toimi S. Salo. Seuraavana kesänä V. Tuominen kastoi kaksi henkilöä ja E. Heinonen neljä.⁵¹⁴

Helluntaiherätyksen alkuaikoina Merikarvialla oli seitsemän säännöllisesti, lähinnä kodeissa kokoontuvaa rukouspiiriä.⁵¹⁵ Saarnaaja Kalle Rantanen muutti Merikarvialle asumaan 1930-luvun alussa ja aloitti myös kokoustoiminnan. Yhdessä Arvo Peltomaan kanssa he pitivät kokouksia Siikaisissa asti. Matkat he kulkivat polkupyörillä.⁵¹⁶

Keväällä 1931 tuomari Lauri Mömmö oli perustamassa Merikarvialle helluntaiseurakuntaa, mutta kokouksesta ei pidetty pöytäkirjaa eikä jäsenluetteloa laadittu. Saman vuoden huhtikuussa kestikievaritalo Kallelassa Honkajärvellä pidettiin eräiden lähteiden mukaan koko Suomen helluntailiikkeen ensimmäiset veljespäivät eli liikkeen työntekijöiden kokoontuminen.⁵¹⁷

Merikarvian helluntaiseurakunta⁵¹⁸ järjestäytyi virallisesti 28.9.1931. Seurakuntaan liittyi Vahteran mukaan samalla 21 jäsentä.⁵¹⁹ Kuitenkin helluntaiseurakunnan jäsenluettelon mukaan siihen mennessä seurakunnassa oli kastettuja yhteensä 15 henkilöä. Heistäkin suurin osa kuului vielä virallisesti valtionkirkkoon.⁵²⁰ Vuonna 1931 evankelisluterilaisesta kirkosta erosi 50 henkilöä⁵²¹. Helluntaiseurakunnan jäsenluettelon perusteella kovinkaan moni ei eronnut kirkosta liittyäkseen helluntaiseurakuntaan. Luultavasti pula-ajalla oli osuutensa eroamisissa. Moni saattoi erota kirkosta säästääkseen kirkollismaksuissa.⁵²² Muutenkin vuosi 1931 oli aivan poikkeuksellinen pois muuttaneiden määrissä. Kun vuonna 1930 Merikarvialta muutti 201 henkilöä muille paikkakunnille, seuraavana vuonna tapahtui varsinainen joukkopako – yhteensä 745 henkilöä muutti kokonaan pois paikkakunnalta. Se oli 8,72 prosenttia seurakunnan vuoden 1930 jäsenmäärästä.⁵²³

---

⁵¹⁴ Merikarvian helluntaiseurakunnan jäsenluettelo.

⁵¹⁵ Veikko Huhtala, 11.9.2011.

⁵¹⁶ Vahtera 1990, 167.

⁵¹⁷ Ibid.

⁵¹⁸ Seurakunnan virallinen nimi on Merikarvian Rukoushuoneyhdistys Saalem ry.

⁵¹⁹ Vahtera 1990, 166–167.

⁵²⁰ Merikarvian helluntaiseurakunnan jäsenluettelo.

⁵²¹ Ks. Liite 5. Merikarvian evankelisluterilaiseen seurakuntaan liittyneet ja siitä eronneet 1922–1940.

⁵²² Kirkosta eronneiden lukumäärät perustuvat tässä seurakunnan muuttaneiden luetteloihin ja kirkkokuulutuksiin. Kirkosta eronneista ja eroamisen syistä on alettu Merikarvian seurakunnassa pitää kirjaa vasta vuodesta 1936.

⁵²³ Väestömuutokset 1930–1931, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Väestömuutokset (1930–1950) II Df:2.

Evangelisluterilainen kirkko ei vielä kesällä 1931 ollut kovin huolissaan helluntailiikkeestä. Piispantarkastuksen yhteydessä Turun tuomiorovasti Candolin totesi, että helluntailiikkeen, russelilaisuuden⁵²⁴ ja Pelastusarmeijan puhujia oli käynyt paikkakunnalla, mutta ne eivät olleet saaneet mainittavaa kannatusta.⁵²⁵ Vuonna 1932 kirkkopäivillä ei syytetty vapaaevankelisia eikä helluntaiherätystä kirkon ykseyden hajottajaksi. Sen sijaan russelilaisuudesta, spiritismistä⁵²⁶ ja teosofiasta⁵²⁷ kirkkoherra A. E. Jokipii piti alustuksen. Hänen mukaansa kyseisten harhaoppien leviäminen kertoi sekä vieraantumisesta kristinuskosta että sielujen hädästä. Kirkon ja kristittyjen tehtävä tuossa sairaassa ajassa olisi tehdä parannusta ja antaa elävällä tavalla todistus elävästä Kristuksesta.⁵²⁸ Jokipii siis näki harhaopit haasteina.

Vuoden 1931 lopussa kirjoitetussa seurakuntakertomuksessa oli Merikarvian kirkon palvelijan jo todettava, että seurakunnassa oli muutamia kastamattomia lapsia, minkä syynä oli lahkopropaganda. Kirkko viimein tunnusti helluntailiikkeen vahvistumisen ja kirkosta eroamisen lisääntymisen. Merikarvian lahkolaissuunnat eli vapaaevankeliset ja helluntailaiset jakoivat ehtoollista keskenään omissa pikkuseurakunnissaan⁵²⁹.⁵³⁰

Helluntaiseurakunnassa kirkkokuri käsitettiin niin, että hairahtuessaan seurakuntalainen saatettiin jopa erottaa seurakunnasta. 1930-luvulla helluntaiseurakunnasta erotettiin 10 henkilöä. Syynä erottamiselle ilmoitettiin luopumus, lihallinen lankeemus, nyky maailman elämään mieltyminen tai erilainen käsitys raamatusta. Yhdessä tapauksessa eron syynä oli oma pyyntö. Seurakunnasta erottaminen oli kurinpidollinen toimi, jonka toivottiin vaikuttavan katumista ja parannuksentekoa erotetussa. Joskus se teki tehtävänsä, ja katuva palasi uskossaan uudistuneena seurakuntaan myöhemmin.⁵³¹

---

⁵²⁴ Jehovan todistajien varhaisempi nimitys.

⁵²⁵ Piispantarkastuksen pöytäkirja 15.–17.6.1931, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Kertomukset seurakunnan tilasta piispantarkastusta varten II Dd:1.

⁵²⁶ Okkultismi eli salainen henkityede, jossa pyrkimyksenä on ottaa yhteys tuonpuoleiseen, mm. kuolleiden henkiin.

⁵²⁷ Uskonnollis-mystinen suuntaus, joka on ottanut vaikutteita mm. aasialaisista uskonnoista, kreikkalaisista mytologioista, gnostilaisuudesta ja uusplatonilaisuudesta.

⁵²⁸ Jokipii 1932, 66.

⁵²⁹ Vapaaevankeliset eivät koskaan järjestäytyneet virallisesti, joten sen kohdalla olisi puhuttava enemmän yhteisöstä kuin seurakunnasta.

⁵³⁰ Kertomus Merikarvian seurakunnan tilasta v.v. 1927–1931, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Liitteitä Merikarvian kirkonkokousten pöytäkirjoihin II Ca:7.

⁵³¹ Merikarvian Helluntaiseurakunnan jäsenluettelo.

Vuonna 1935 kirkkoherra Raitala elätteli toivoa, että lahkolaisuus olisi taantumassa ⁵³². Skutnabbilaisuuden suhteen saattoikin olla niin, mutta helluntaiherätys ei ollut esittänyt merkkejä hiipumisesta. Valtakunnallisesti 1930-luku oli helluntaiherätyksen leviämisen vuosikymmen. Seurakuntien määrä kaksinkertaistui Suomessa, vuosikymmenen lopussa niitä oli jo 90. ⁵³³

Vuonna 1933 Merikarvian helluntaiseurakunta siunasi ensimmäisen evankelistansa, Kalle Rantasen. ⁵³⁴ Helluntaiseurakunnassa samoin kuin skutnabbilaisuudessa arvostettiin myös naispuhujia. Evankelistat Vieno Laine ja Naimi Kulmala olivat pitäneet kokouksia Strikassa vuosina 1930–1931. ⁵³⁵ Talvisodan alkaessa monissa seurakunnissa saarna- ja opetustoimi jäi naisevankelistojen harteille. Hengelliset lehdet nousivat tärkeään osaan, vaikka sodan aikana julkaisutoiminta oli vaikeaa. Liikkeen yhteisen lehden, Ristin Voiton toimitus joutui muuttamaan talvisodan alussa Uuteenkaupunkiin. Lehteä pyrittiin julkaisemaan entiseen tapaan, jotta voitaisiin rohkaista jäseniä säilyttämään uskonsa vaikeina aikoina ja kannustaa heitä rukoilemaan isänmaan ja rauhan puolesta. ⁵³⁶

Evangelisluterilaisen kirkon ja helluntailiikkeen suurin ero heijastui eniten kastekäsityksessä, mutta kuilu oli suurempi. Helluntaijohtajat kokivat, ettei heidän raamatullinen seurakunta sopinut yhteen kirkollisen järjestelmän kanssa. ⁵³⁷ Helluntailiike kuuluu Juha Sepon mukaan skutnabbilais- ja adventistiryhmien kanssa vähemmistöyhteisöihin, joiden vaikutusta kirkosta eroamiseen ei voida tarkasti laskea. Helluntailiikkeellä oli selvästi muita laajempi vaikutus kirkosta eroamiseen. Seppo lukee myös Merikarvian yhdeksi helluntailaisvaikutteiseksi erokeskukseksi 275 muun etelä- ja keskisuomalaisen paikkakunnan joukossa. ⁵³⁸

Helluntailaisten eroaminen johti, kuten skutnabbilaisillakin kävi, hautapaikkaoikeuksien menettämiseen. Seurakunnat määräsivät korkeita hautamaksuja eronneille ja nämä saattoivat menettää oikeutensa aiemmin lunastamaansa sukuhautaun. Kirkosta eronneille lohkottiin yleensä hautausmaiden syrjäisimmät kolkat, mitkä olivat yleisesti yhdistetty

---

⁵³² Kertomus Merikarvian seurakunnan tilasta v.v. 1930–1934, Merikarvian seurakunnan arkisto, MSA, Piispantarkastuksen pöytäkirjoja, kirkkoherran ja kanttorinvaalin asiakirjoja (1904–1982) II Cd:2.

⁵³³ Ahonen 1994, 186.

⁵³⁴ Vahtera 1990, 173.

⁵³⁵ Vahtera 1990, 166.

⁵³⁶ Ahonen 1994, 232–233.

⁵³⁷ Seppo 1983, 401–402.

⁵³⁸ Seppo 1983, 245–246.

lähinnä itsemurhan tehneiden ja rikollisten leposijoiksi.⁵³⁹ Merikarvian seurakunnan pöytäkirjoista ei käy ilmi, että merikarvialaisilla helluntailaisilla olisi tilanne ollut yhtä vaikea tämän tutkielman tarkasteluajanjakson aikana. Oman hautausmaan hankkiminen tuli heille ajankohtaiseksi vasta 1950-luvulla⁵⁴⁰.

---

⁵³⁹ Seppo 1983, 394.

⁵⁴⁰ Veikko Huhtala, 11.9.2011.

5. Lopuksi

Tässä kulttuuriperinnön tutkimuksen pro gradu -tutkielmassani olen pyrkinyt esittämään Merikarvialla vuosina 1880–1940 tapahtuneen hengellisen yhtenäiskulttuurin murroksen. Seuraavassa esittelen mielestäni tärkeimmät tutkimustulokseni ja pohdin itse tutkimusprosessia.

5.1 Kirkko, seurakunta ja hengellinen elämä

Merikarvian seurakunta rakensi 1800-luvun lopulla kirkon, jonka oli tarkoitus vastata väestönkasvun haasteisiin. Seurakunta vaikutti suhtautuvan toiveikkaasti tulevaisuuteensa. Itse kirkon rakentamisen vaihe oli raskas seurakunnalle. Kaikki seurakuntalaiset eivät olisi halunneet rakentaa uutta ja kallista kirkkoa, vaan korjata ja suurentaa vanhaa. Kun rakennustoimikunta sai kirkonkokouksen vakuutettua, että uusi kirkko olisi välttämätön, seurakuntalaiset siirtyivät väittelemään rakennuksen rahoituksesta. Papinvaalijärjestelmän mukaisesti enemmän äänivaltaa ja omaisuutta omistava luokka, joka koostui enimmäkseen liike- ja virkamiehistä, kannatti valtion kuoleuslainan hakemista. Määrällinen enemmistö, joka koostui lähinnä talonpojista, torppareista ja itsellisistä, äänesti velanottoa vastaan. Kirkonkokous päätti hakea kuoleuslainaa, mikä aiheutti seurakuntalaisten valitusten ryöpyn tuomiokapituliin ja senaattiin asti. Toinen ryhmä taas tehtaili valituksia vastustaen kirkonrakennusrahan kantoja. Riitojen taustalla oli myös henkilökohtaista vihanpitoa. Erään muistitiedon mukaan koko rahoitusriidan olisivat aloittaneet kirkkoherra Heman ja kirkonisännöitsijä Rosnell. Lopulta Rosnellin ja muiden valtiolainan vastustajien kanta voitti ja seurakunta rahoitti kirkon rahankoonnein ja väliaikaisilla yksityisillä lainoilla.

1800-luvun lopulla alkoi kirkon valta ja yhtenäisyys murentua koko Suomessa yleisesti. Kirkolla ei ollut enää entisellä tavalla valtaa seurakuntalaistensa moraalikysymyksiin. Syitä tähän voidaan nähdä vuoden 1869 kirkkolaissa, vuoden 1888 eriuskolaislaissa, 1800-luvun lopun sivistyneistön omaksumissa uusissa vapaamielisemmissä aatteissa ja työväenliikkeen asenteen muuttuessa kirkonvastaiseen suuntaan. Suomen evankelisluterilaisella kirkolla tuli hätä sielujen pelastumisesta, mutta ennen kaikkea ihmisten ulkonaisesta siveellisyydestä ja kirkkokurista. Tämän tutkielman aineiston perusteella se, mitä tapahtui muualla Suomessa, varsinkin kaupunkiseurakunnissa 1800-

luvun lopulla, näkyi voimallisemmin Merikarvialla vasta 1900-luvun alussa. 1800-luvun lopulla väestönkasvun myötä ahtaaksi käynyt kirkko saattoi antaa vaikutelman ahkerammasta kirkossa käynnistä kuin se todellisuudessa oli. Toisaalta taas valtaisa kirkonrakennushanke rahoitushuolteen vei kirkon johdon huomion seurakunnan siveellisestä tilasta.

Kun Merikarvian kirkkoneuvosto otti asiakseen alkaa ohjata siveettömiä seurakuntalaisiaan, oli jo myöhäistä. Kirkkolaki antoi keinoksi puuttua seurakuntalaisten elämään lähinnä varoitusten antamisen. Kirkolla olisi ollut mahdollisuus vaikuttaa seurakuntalaisiinsa myös epäämällä oikeuden kummiuteen, äänioikeuteen kirkkoneuvoston ja kirkolliskokousedustajien jäsenien valinnassa sekä oikeuden osallistua ehtoolliseen. Ainakaan kirkkoneuvoston pöytäkirjojen mukaan näiden oikeuksien menettämällä ei uhkailtu ketään, mutta mikäli toivottua muutosta ei tapahtunut, viimeisenä keinona uhkailtiin nimismiehelle ilmoittamisella. Käyttämäni aineiston valossa turvautuminen poliisiviranomaisten apuun ei kuitenkaan ollut kovin yleistä.

Vuosikymmenien aikana tapahtunut kirkon auktoriteetin mureneminen sai uutta pontta uskonnonvapauslaista vuonna 1923. Merikarviallakin erosi ihmisiä evankelisluterilaisesta seurakunnasta maan maaseurakuntien keskitason verran. Uskonnonvapauslaki ei vielä merkinnyt joukkopakoa, jollaista meidän aikanamme 2000-luvulla on koettu, mutta se vaikutti osaltaan kirkon arvovaltaan. Uudet opilliset ja aatteelliset tuulet osoittivat kirkon pyrkimyksen pelkkään ulkokultaiseen siveellisyyteen. Vapaaevankelinen liike ja helluntailiike menivät vielä pidemmällä vaatiessaan jäseniltään oikeanlaista uskoa sekä siveellistä ja vanhurskasta elämää. Mikäli Merikarvian helluntaiseurakunnan jäsen havaittiin elävän julkisynnissä, tämä erotettiin seurakunnasta.

5.2 Kulttuuriperinnön tutkija kirkkohistorian alueella

Suurin osa aiemmasta kirkollisen yhtenäiskulttuurin murtumisen ja kirkollisen kansanperinteen tutkimuksesta on tehty teologisen tiedekunnan kirkkohistorian laitoksella, ja uudempi tutkimus edustaa esimerkiksi Suomen historiaa. Miten minun tutkimukseni on mukana muodostamassa oman pääaineeni, kulttuuriperinnön tutkimuksen näkökulmaa? Miten se eroaa muusta tutkimuksesta?

Vastauksia pohtiessani koin eräänlaista vapautta. Kulttuuriperinnön tutkimus on suhteellisen uutena ja monitieteisenä oppiaineena avoin vaikutteiden, tutkimusmetodien ja teorioiden hakemiselle eri oppiaineista. Vertaamalla työtäni muihin, myös uudempiin eri yliopistojen historian laitoksilla tehtyihin yhtenäiskulttuuria ja siveellisyyskysymyksiä käsitteleviin tutkimuksiin en voinut olla huomaamatta, että oma aiheiden käsittelyni erosi niistä olennaisesti. Useimmat tutkimukset ovat keskittyneet yhteiskulttuurin murenemiseen tutkimalla tietyn paikkakunnan seurakuntaelämän muuttumista, esimerkiksi kirkossa ja ehtoollisella käynnin vähentymistä ja seurakunnan siveellisyyden rappiota. Toinen yleinen malli on ollut nostaa siveellisyyden kontrollointi tutkimuksen keskiöön. Nämä tutkimukset ovat mielenkiintoisia ja monet varsinkin uusista opinnäytteistä ovat tuottaneet mielenkiintoista uutta tietoa valtion, kirkon ja paikallisseurakuntien pyrkimyksistä hallita ihmisten seksuaalisuutta. Monet näistä tutkimuksista on varsin teoriakeskeisiä.

Oma tutkielmani pyrkii hahmottamaan Merikarvian seurakunnan toimintaa hieman kattavammin kuin vain yhtenäiskulttuurin, sen murroksen ja siveellisyydenkontrollin kautta. Aiheen valinnan saneli yhtä paljon mielenkiinto vähän kaikkeen, mitä laaja lähdeaineisto toi esiin kuin tilaushistorian vaatimus laajaan aikarajaukseen ja erilaisten teemojen suhteellisen yksityiskohtaiseen käsittelyyn. Tutkimusprojektin kannalta oli tarpeellista käsitellä sekä kirkon rakentamista että hengellistä elämää. Tarkoitus on ollut tuottaa tilaushistoriaa, joka voisi auttaa tilaajaa ja lukijaa löytämään oman identiteettinsä suhteessa paikallishistoriaan.

Kolmen eri teemoja käsittelevän pääluvun yhteensovittaminen on tuntunut välillä varsin vaikealta tehtävältä. Lisäksi aineiston rajaaminen on ollut vaikeaa. Toisinaan olen pohtinut, että olisin saanut viettää vielä enemmän aikaa arkistossa ja käyttää aineiston tulkintaan vielä enemmän kvantitatiivista metodologiaa. Lisäksi olisi ollut mielenkiintoista käyttää enemmän myös muistitietoa. Käsitellessäni kirkon harjoittamaa siveyskontrollia aineistonani on ollut enimmäkseen seurakunnan tuottamaa aineistoa. Olen siis käsitellyt aihetta osittain vain kirkon näkökulmasta. Aiheesta ei valitettavasti ollut saatavilla aineistoa paikallisessa kontekstissa. Mahdollisen jatkotutkimuksen kannalta voisi olla hyödyllistä tutkia Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran keräämää kyselyaineistoa esimerkiksi yöjalassa käynnistä (1960) ja seksiperinteestä (1993).

Mielestäni tämän pro gradu -tutkielman tärkein tutkimustulos on havainto, että hengellisen yhtenäiskulttuurin murroksen voi nähdä jatkuneen vielä 1930-luvulla, vaikka

yleensä murroksen tutkimukset päättävät tarkasteluajanjakson viimeistään 1910-luvun loppuun. Kirkkokurin kovemmat vaatimukset ja heikommat vaikutukset nousivat esiin 1920–1930-lukujen ylemmän kirkollisen hallinnon ja kirkkoneuvostojen keskusteluissa. Mielestäni sitä voi pitää saman kirkollisen ja hengellisen yhtenäiskulttuurin murroksen jatkeena. Samalla uskonnonvapauslaki, vapaaevankelinen liike ja helluntailiike hajottivat paikkakunnan hengellistä kenttää. Uudet hengelliset liikkeet saivat aiemmin evankelisluterilaisella kirkolla olleen tehtävän valvoa nyt omien seurakuntalaistensa siveyttä, vaikka kansankirkon tehtäväksi katsottiinkin kaikkien Suomessa asuvien ihmisten omatunnon herättämisen. Seurakuntakuntakurin toimenpiteissä helluntailiike meni vielä pidemmälle kuin kansankirkko. Jatkotutkimuksen kannalta kirkon ja eri seurakuntien kuri ja valta jäseniinsä voisi olla mielenkiintoinen aihe. Käsittääkseni varsinkin Suomen helluntailiikkeen osalta alue on jokseenkin tutkimatonta.

Lähteet

Haastatteluaineisto:

SKS KKA = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura Kirkollisen kansanperinteen arkisto
Kirkollisen kansanperinteen yleiskysely, SKS KKA 1. Merikarvia. (Haastattelija Kaija Mäkelä).

1	Kantola, Karl, s. 1888	14.–15.8.1970
2	Korpunen, Iisak, s. 1886	16.8.1970
3	Kallio, Lempi, s. 1911	17.8.1970
4	Rikalainen, Aali, s. 1884	18.8.1970
5	Santavuori, Iida, s. 1888	19.8.1970
6	Ollila, Lempi, s. 1902	20.8.1970
7	Ollila, Erkki, s. 1899	20.8.1970
8	Peltonen, Artturi, s. 1899	24.–25.8.1970
9	Tukkikoski, Lauri, s. 1905	26.–27.8.1970
10	Varheenmaa, Aini, s. 1911	28.8.1970

Mäkilehto, Hermanni, laivakirvesmies, 12.3.1977. (Haastattelija Perinnepiiri/Eero Seppälä, muistiinpanot Merikarvia-seura ry.)

Rikalainen, Juhani, Merikarvian helluntaiseurakunnan saarnaaja, s. 1932, 20.10.2014. (Haastattelija Tanja-Annika Aronen, nauhoite, tekijän hallussa).

Järvenpää, Sirkka, Evankelisten ystävien jäsen, s. 1919, 21.7.2014. (Haastattelija Tanja-Annika Aronen, nauhoite, tekijän hallussa).

Arkistoaineisto:

Turun maakunta-arkisto (TMA), Merikarvian seurakunnan arkisto, Turku.

- Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1859–1892) II Cb:1.
- Kirkolliset kuulutukset ja ilmoitukset (1840–1903) II Dc:1.
- Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1893–1897) II Ca:4.
- Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1897–1903) II Ca:5.
- Kirkon rakennuskomitean pöytäkirjat (1897–1905) III Glg:9a.
- Maksuunpano- ja kantoluettelo (1890–1890) III Ge:4.
- Piispantarkastusten pöytäkirjat II Cd:1.
- Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat (1854–1893) II Ca:3
- Rakennusrahaston tiliositteet (1897–1904) III Glg:11.
- Rakennustyömiesten palkkausluettelo (1897–1899) II Glg:2.

Merikarvian seurakunnan arkisto (MSA), Merikarvia.

- Historiaa alkaen 1890-luvulta Ha:6.
- Kertomukset seurakunnan tilasta piispantarkastusta varten II Dd:1.
- Kirkkokurin alaisten luettelot (1882–1906) I Hb. (Siirretty TMA 2014)
- Kirkkokuulutukset (1903–1931, 1935–1938) II Ad:2.
- Kirkkoneuvoston pöytäkirjat (1903–1951) II Cb:1.

- Kirkkokokousten ja kirkkovaltuuston pöytäkirjat (1903–1924) II Ca:5.
- Kirkkokokousten ja kirkkovaltuuston pöytäkirjat (1925–1944) II Ca:6.
- Kirkosta eronneiden luettelot (1936–2010) I Bd:1.
- Kirkkokuulutuksia (luetteloimaton laatikko ns. lukkarinkuulutuksia).
- Liitteitä Merikarvian kirkkokokousten pöytäkirjoihin II Ca:7.
- Merikarvian kirkon piirustukset Ja:1.
- Piispantarkastusten pöytäkirjoja, Kirkkoherran ja kanttorinvaalin asiakirjoja (1904–1982) II Cd:2.
- Seurakuntaan ja seurakunnasta muuttaneet (1894–1938, 1939–1970) I Ba. (Siirretty TMA 2014)
- Syntyneet ja kastetut (1894–1938, 1939–1970) I C. (Siirretty TMA 2014)
- Vihittyjen luettelo (1894–1929) I Eb. (Siirretty TMA 2014).
- Väkiluvun muutoksia (1907–1915) Df:7, (1916–1929) Df:1, (1930–1950) Df:2.

Merikarvian Helluntaiseurakunnan arkisto, Merikarvia

- Huhtala, Veikko: Merikarvian Helluntaiseurakunta Saalem 80 vuotta 1931–2011, historiikki 11.9.2011.
- Merikarvian helluntaiseurakunnan jäsenluettelo (1931–).

Merikarvian kunnanarkisto, Merikarvia

- J. O. Rikalaisen kirje Merikarvian kunnanvaltuustolle 8.4.1932, Yksityisten kirjeet (1895–1942) I ECIYg:1.
- Santavuori, Aapo: Avaraan elämään tapulin juurelta ja joen rannalta, 1961.

Porin kaupunginkirjasto – Satakunnan maakunta-arkisto

- Vä 130 : Väkilukutaulut 1749–1877, Merikarvia, mikrofilmi.

Muu painamaton alkuperäisaineisto:

Brander, Lea: Merikarvialaisista pidoista. Satakuntalaisen osakunnan kotiseututretkeltä 1959, Merikarvia-seuran arkisto.

Wegelius, Hanna; otsikoimaton kirjoitus Merikarvian hengellisestä elämästä, 1935, Pirkko Liutalan kotiarkisto, Merikarvia.

Kuvalähteet:

Kuva 1. Sofia Magdalenan kirkko vuonna 1897. Merikarvian kunnanarkisto.

Kuva 2. Merikarvian kirkko. Kuvannut K. E. Klint, Satakunnan Museon kokoelmat.

Kuva 3. Sofia Magdalenan kirkossa 26.5.1896 keisari Nikolai II kruunajaispäivänä. Merikarvian kunnanarkisto.

Kuva 4. Uno Artturi Rinteen ja Alli Irene Kouhin häät 28.8.1928 Merikarvian kirkossa. Satakunnan Museon kokoelmat.

Kuva 5. Merikarvian kirkko ja Meri-Kino. Merikarvian kunnanarkisto.

Kuvat 6–8. Kasteella Merikarvianjoen rannassa 1910-luvulta. Sirkka Järvenpään kotiarkisto, Merikarvia.

Sanoma- ja aikakauslehdet:

Lounas 1889.

Merikarvian kunnallislehti 1951.

Merikarvia-lehti 2011.

Lauri Hakosalo: Kuljen vanhoja muistellen: Brandin isäntä J. O. Rikalainen oli Krookan ja koko Merikarvian vaikuttajapersoona.

Satakunta 1880–1902.

Vartija 1906.

V. Salminen: Papiston palkoista ja vähän muutakin, 1.6.1902, 185–188.

Aikalaiskirjallisuus ja muu painettu alkuperäisaineisto:

Heman, G. A.: *Tietoja Merikarvian pitäjän entisyydestä. Kirkonwihkiäisiin w. 1899.* Satakunnan kirjapaino, Pori, 1899.

Kirkko ja kansanelämä. Helsingin kirkkopäivillä tammik. 11–14 P. 1932 pidettyjä esitelmää, alustuksia, raamattutunteja, saarnoja ja tervehdyksiä sekä otteita keskustelupöytäkirjasta. Suomen Kirkon Seurakuntatyön Keskusliitto, Sortavala, 1932.

- Gummerus, Jaakko: *Kutsu kahdeksansille suomalaisille kirkkopäiville Helsingissä. Tammikuun 11–14 p.* Helsingissä, marraskuussa 1931, s. 7–8.
- Ingman, Lauri: *Kirkon asema ja tehtävä nykyisessä henkien taistelussa.* Esitelmä 12.1.1932, s. 54–63.
- Jokipii, A. E.: *Harhautunutta Jumala-etsintää.* Alustus 12.1.1932, s. 66–76.
- Loimaranta, Siiri: *Yhdistykset ja nuoret.* Alustus 13.1.1932, s. 130–138.
- Mannermaa, J. A.: *Kansankirkko.* Raamattutunti 14.1.1932, s. 40–53.
- Otteita keskustelupöytäkirjasta 12.1.1932, s. 235–238.
- Tunkelo, J. H.: *Vanha ja uusi sukupolvi.* Esitelmä 13.1.1932, s. 106–123.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus velvollisuudesta ottaa osaa kirkon rakentamiseen ja kunnossa pitämiseen maan evankelisluterilaisissa seurakunnissa. Suomen Suuriruhtinaanmaan Asetus-kokoelma, N:o 29, Helsinki, 19.7.1892, Lakiarkisto 1686–1986, <www.mlang.name/arkisto/aset-1892.pdf>. (18.4.2016)

Kirkko-käsikirja, jossa säädetään miten Jumalanpalvelus Suomen Suuriruhtinaanmaan Ewankelis-Lutherilaisissa Seurakunnissa on pidettävä. Hyväksytty Suomen toisessa yleisessä kirkolliskokouksessa w. 1886. Ohjepainos, Weilin & Göös'in osakeyhtiön kirjapainossa, Helsinki, 1888.

Kirkkolaki 1869, Suomen Suuriruhtinaanmaan Asetus-Kokous, N 30. Lakiarkisto 1686–1986, <www.mlang.name/arkisto/>. (6.4.2016)

Kirkkolaki 1908, Suomen Suuriruhtinaanmaan ewankelis-luterilaiselle kirkolle Annettu 6 p:nä Joulukuuta 1869. Muutoksineen ja lisäyksineen, Kansan Asetuskokoelma 1. Suomalainen Kustannus-Osakeyhtiö Kansa, Helsinki, 1908.

Roslin-Kalliola, Matilda: *Mietteitä Gogin sodasta Merikarvialla kuolleen kirkkoherra Gust. Nyholmin (1820–1879) mukaan. Sekä majesteettirikoksesta syytetyn ja tuomitun kustantajan vastaus keisarille*. Toinen painos. Hjalmar Renvall, Turku, 1917.

Suomenmaan Tilastolliset Vuosikirjat 1885–1891, Tehnyt Tilastollinen päätoimisto, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki <www.doria.fi>. (6.4.2016).

Tutkimuskirjallisuus:

Ahonen, Lauri K.: *Suomen helluntaiherätyksen historia*. Päivä Osakeyhtiö, Jyväskylä 1994.

Flink, Selja: *Vanhat mitat rakentamisessa*. Museovirasto, 2004, <<http://web.archive.org/web/20081015215531/http://www.nba.fi/fi/vanhatmitat>>. (1.4.2016).

Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina: Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo, Ulla-Maija Peltonen, Ulla-Maija, Tietolipas 214. SKS, Helsinki, 2006, 25–48.

Haanpää, Tuulikki: *Merikarvian kirkonkylä 1900-luvulla. Kansatieteellinen osatutkimus*. Turun Yliopiston kylätutkimusryhmän julkaisuja 20, 1974.

Haapala, Pertti: Kun kaikki alkoi liikkua. *Suomalaisen arjen historia 3. Modernin Suomen synty*. Toim. Kai Häggman (päätoimittaja), Markku Kuisma, Pirjo Markkola, Panu Pulma, Riitta-Liisa Kuosmanen, Ritva Forslund, Anssi Mäkinen, Weilin+Göös, Porvoo, 2007, 47–63.

Hartikainen, Esko: *Heränneitä ja nukahtaneita. Kulttuuri, kontrolli ja herätys 1800-luvun alun Liperissä*. Bibliotheca Historica 97, Helsinki, 2005.

Hautakoski, Maarit: *Kirkollisen yhtenäiskulttuurin mureneminen Halsualla ja Vetelissä 1800-luvun jälkipuoliskolla*. Pro gradu -tutkielma, Suomen historia, Jyväskylän yliopisto, 2007.

Heikkilä, Markku: *Rippikirjoitus Suomessa 1900-luvulla*. Lisensiaatti-tutkielma, Suomen kirkkohistoria, Helsingin yliopisto, 1968.

Heikkinen, Antero: *Menneisyyttä rakentamassa*. Yliopistopaino, Helsinki, 1996.

Helmisaari, Anna: *”Se oli niinko luannollist vissiin, ko kaikki oli samaa.” Avioliiton ulkopuolisten lasten ja heidän äitiensä asema Yläneellä ja Yläneen Vanhankartanon elinpiirissä 1920–1950-luvuilla*. Pro gradu -tutkielma, kulttuuriperinnön tutkimus, Turun yliopisto, 2013.

Hoppu, Tuomas: *Joki ja sen väki II: Kokemäen historia 1870–2010*. Kokemäen kaupunki, 2011.

Juva, Mikko: *Suomen sivistyneistö. Uskonnollisen vapaamielisyyden murroksessa 1848–1869*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 51, Helsinki, 1950.

Juva, Mikko: *Kirkollisen kansanperinteen yleiskysely*. Toim. Eino Murtorinne, Helsingin yliopiston Suomen kirkkohistorian laitos, julkaisuja 1, 3. muuttumaton painos, Yliopistopaino, Helsinki, 1986.

Kemppainen, Raimo: *Kotihartaus kirkollisen kansanperinteen valossa suomalaisissa maalaisseurakunnissa 1880–1940*. Pro gradu -tutkielma, Suomen kirkkohistoria, Helsingin yliopisto, 1981.

Kero, Reino: *Salavuoteus Tyrvään pappien ongelmana 1550-luvulta 1800-luvun lopulle. Virtaa läpi vainioiden – Kokemäenjoki Satakunnan historiassa*. Toim. Suvi Heikkilä, Satakunta XXX, Satakunnan Historiallinen Seura, Harjavalta, 2004, 193–212.

Korolainen-Virkajärvi, Katri: *Auktoriteetit ja yhteiskunnan murros – Sosiaalinen kontrolli Sörnäisten seurakuntien alueella 1906–1917*. Pro gradu -tutkielma, Suomen ja Pohjoismaiden historia, Helsingin yliopisto, 2012.

Kortekangas, Paavo: *Kirkko murroksen vuosina. Tutkimus Hämeen maaseudusta 1899–1917*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo, 1967.

Kortekangas, Paavo: *Kirkollisen yhtenäiskulttuurin mureneminen. Suomen kulttuurihistoria 2. Autonomian aika*. Toim. Päiviö Tommila, Aimo Reitala, Veikko Kallio. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo, 1980, 135–145.

Kuuliala, Wiljo-Kustaa: *Entisajan talonpoikaisyhteisö ja kirkko*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo, 1960.

Kökkö, Timo: *Evankelinen liike ja lestadiolaisuus. Herätysliikkeet Satakuntalaisen kulttuurin ja elämänmenon muokkaajina. Seminaariesitelmät*. Toim. Eero Helariutta. XIV Satakunta-seminaari, Porin Palmgren-Sali 22.4.2006, Nousee Satakunnan kansa ry:n julkaisu no 9, Pori, 2006, 33–37.

Laasonen, Pentti: *Vanhan kirkollisuuden hajoaminen Pohjois-Karjalassa*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 83, Helsinki, 1971.

Larkio, Mauri: *Siveellisen turmeluksen estämispyrkimykset Suomen kirkolliskokouksissa. Nova et Vetera. Studia In Honorem Martti Parvio*. Toim. Pentti Lempiäinen. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Toimituksia 105. Helsinki, 1978, 297–311.

Lindgren, Susanna: *”Kirkottaman akka on kuin avoin veräjä”*. *Kirkottaminen ja valta modernisoituvassa Suomessa*. Pro gradu -tutkielma, historia, Tampereen yliopisto, 2012.

Lohi, Seppo: *Pohjolan kristillisyyt. Lestadiolaisuuden leviäminen Suomessa 1870–1899*. Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistys ry, 1997.

Loima, Jyrki: *Muukalaisina Suomessa. Kaakkoisen Kannaksen kreikkalaiskatoliset venäläisseurakunnat kansallisena ongelmana 1889–1939*. Väitöstutkimus, Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta, 2001.

Murtorinne, Eino (toim.): *Suomen kirkon historia 3. Autonomian kausi 1809–1899*. WSOY, Porvoo, 1992.

Nieminen, Armas: *Taistelu sukupuolimoraalista. Avioliitto- ja seksuaalikysymyksiä suomalaisen hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa sääty-yhteiskunnan ajoilta 1910-luvulle*. Väitöstutkimus, Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta, 1951.

Nokkala, Immo: *Ehtoolliskysymys Suomessa 1818–1910*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 137, Helsinki, 1986.

Ojanen, Eeva: *Kirkko ja kansanelämä Länsi-Hämeessä 1800-luvulla*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 71, Helsinki, 1966.

Ostamo, Reijo: *Merikarvian seurakunta 360 vuotta ja kirkko 100 vuotta 3.12.1999*. Merikarvian seurakunta, Pori, 1998.

Peltonen, Matti: *Mikrohistoriasta*. Hanki ja jää-julkaisusarja, Gaudeamus, Helsinki, 1999.

Pohjola-Vilkuna, Kirsi: *Eros kylässä. Maaseudun luvaton seksuaalisuus vuosisadan vaihteessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 1995.

Rantanen, Vilho: *Kuuluisia sananjulistajia. Tulen ja taistelun mies. Akseli Skutnabb, Harvinainen puhujalahjakuus*. Nuorten todistus, Jyväskylä, 1956.

Roiko-Jokela, Heikki: *Kirkko ja muuttuva yhteiskunta. Kirkonkirjat paikallisyhteisön kuvaajina*. Toim. Heikki Roiko-Jokela ja Timo Pitkänen. Jyväskylän historiallinen arkisto vol. 2, Jyväskylä, 1996, 9–41.

Ruohomäki, Jouko: *Karismaattisuuden kutsu. Karismaattisen kristillisyyden historiallinen kehitys helluntailiikkeeksi*. Aikamedia, Keuruu, 2009.

Saarimäki, Pasi: *Naimisen normit, käytännöt ja konfliktit. Esiaviollinen ja aviollinen seksuaalisuus 1800-luvun lopun keskisuomalaisella maaseudulla*. Väitöstutkimus, Jyväskylän yliopiston humanistinen tiedekunta, 2010.

Santavuori, Martti: *Merikarvian historia 1900-luvun alkuun*. Merikarvian kunta, Merikarvia, 1961.

Seppo, Juha: *Uskovien yhteisö vai valtionkirkko. Uskonnolliset vähemmistöyhteisöt ja evankelis-luterilaisesta kirkosta eroaminen Suomessa vuosina 1923–1930*. Suomen kirkkohistoriallinen seura, Helsinki, 1983.

Sivula, Anna: *Tilaushistoria identiteettityönä ja kulttuuriperintöprosessina. Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja 2015*. Toim. Miika Pyykkönen et al. Kulttuuripolitiikan tutkimuksen seura r.y., 2015, 56–69.

Sulkunen, Irma: *Liisa Eerikintytär ja hurmosliikkeet 1700–1800-luvulla*. Hanki ja jää -julkaisusarja, Gaudeamus, Tampere, 1999.

Vahtera, Taisto: *Seurakunnan tie Jerusalemissa Satakuntaan*. Satakunnan helluntaiseurakunnat, 1990.

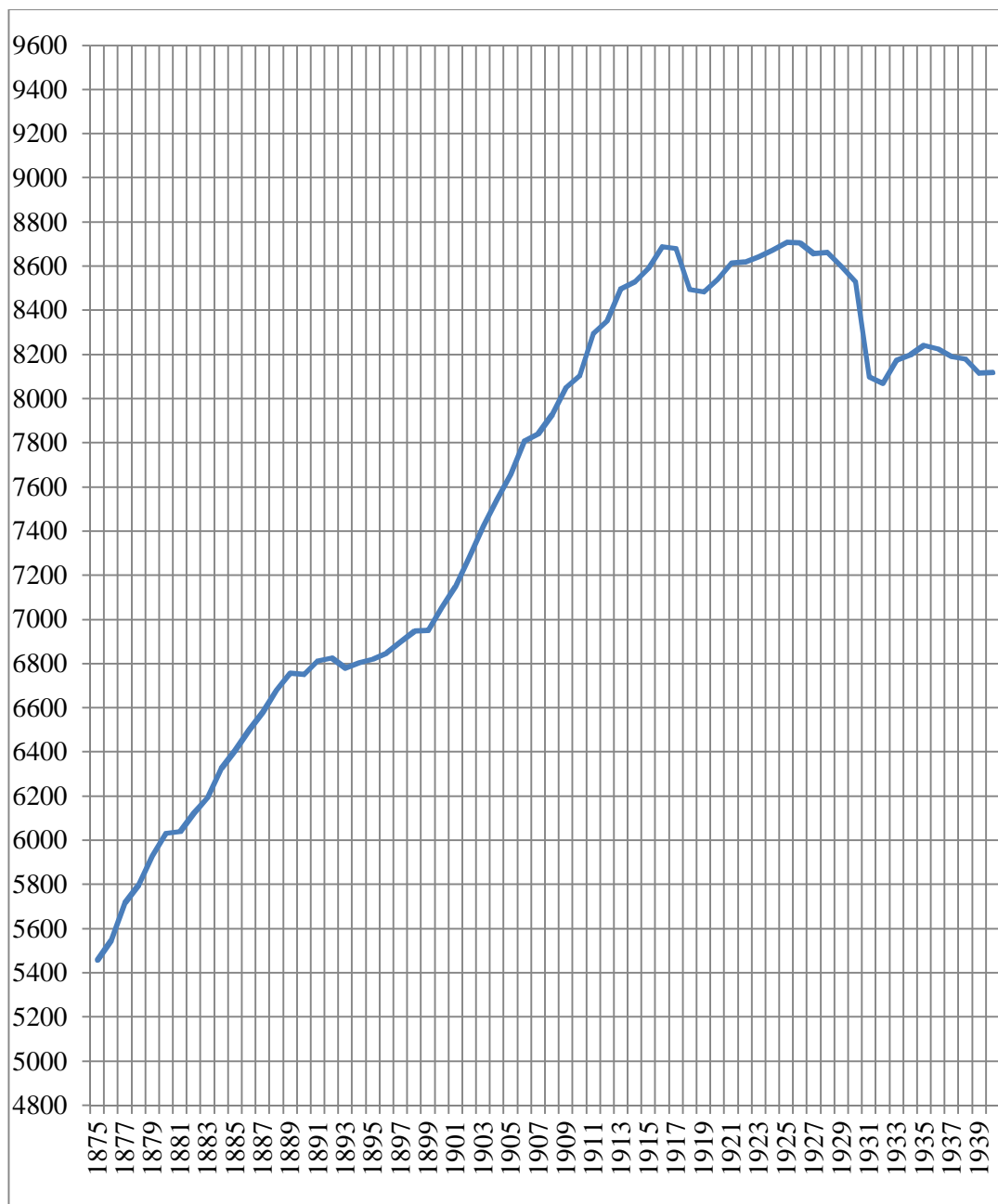
Viiikki, Pekka: Kirkolliset asiakirjat. *Suomen historian asiakirjalähteet*. Toim. Eljas Orrman, Elisa Pispala. Kansallisarkisto, WSOY, Porvoo, 1994, 169–195.

Virkkala, Oiva: Lestadiolaisuus satakuntalaisella maaperällä. *Satakunta: Kotiseutututkimuksia XI*. Satakuntalainen osakunta, Vammala, 1939, 54–75.

Virkkala, Oiva: *Emil Teodor Gestrin ja satakuntalainen Pyhä-liike*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 80, Helsinki, 1970.

Välimäki, Hannu: *Kymmenyksistä kirkollisveroon. Kirkollisverotus Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa reformaatiosta nykypäiviin*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 188, Helsinki, 2002.

Merikarvian seurakunnan väkiluvun/jäsenmäärän kehitys
1875–1940

Lähteet:

Kirkolliset kuulutukset ja ilmoitukset (1840–1903) II Dc:1.

Satakunta 14.1.1882.

VÄ 130: Väkilukutaulut 1749–1877.

Suomenmaan tilastolliset vuosikirjat 1885–1891.

Väkiluvun muutoksia (1907–1915) Df:7, (1916–1929) Df:1, (1930–1950) Df:2.

Kirkkokuulutukset (1903–1931, 1935–1938) II Ad:2.

Merikarvian seurakunnan kirkkoherrat ja apulaiset
1880–1940

Kirkkoherrat:

Gustav Nyholm	1871–1879
Johan Anton Immanuel Forss	1881–1891
Gustav Adolf Heman	1892–1905
Henrik Eliel Wegelius	1906–1933
Väinö Edvard Raitala	1935–1953

Kirkkoherran apulaiset ja vt. kirkkoherrat:

Berndt Vilhelm Sandel	1878–1881
Gustaf Gideon Castrén	1889–1890
Kustaa Evert Forsman	1890
August Alfred Simola	1891
Kustaa Kaarlo Kari	1891–1892
Axel Hjalmar Rönnberg	1894
U. V. Hagelberg	1894
Roopertti Rainio	1897, 1899
Albert Johan Silander	1897–1899
Frans Vihtori Tommila	1899–1902, 1904–1906
Juhani Vuorinen	1906
P. Toikka	1907
Fredrik Kustaa Vihtinen	1907–1908
L. H. Sandelin	1908, 1913
Kalle Oskari Haario	1908–1910
Johannes Saxén	1910–1911
Kaarlo Armo von Essen	1911–1914
Pauli Salokas	1912
Väinö Oskari Karma	1914–1916
Johannes Tauno Ervo	1916–1921
Frans Arvi Kaukoomaa	1921–1923
Lauri Teodor Mäkelä	1922
Viktor Rudolf Rostedt	1923–1925
Martin Gustaf Johannes Borg	1925
Urho Patrik Koskenvoima	1925–1933
Martti Johannes Halmesmaa	1931–1935
Kaino Untamo Aitio	1933–1935
Johan Uuno Suominen	1935–1936
Väinö Ilmari Lammi	1936–1944

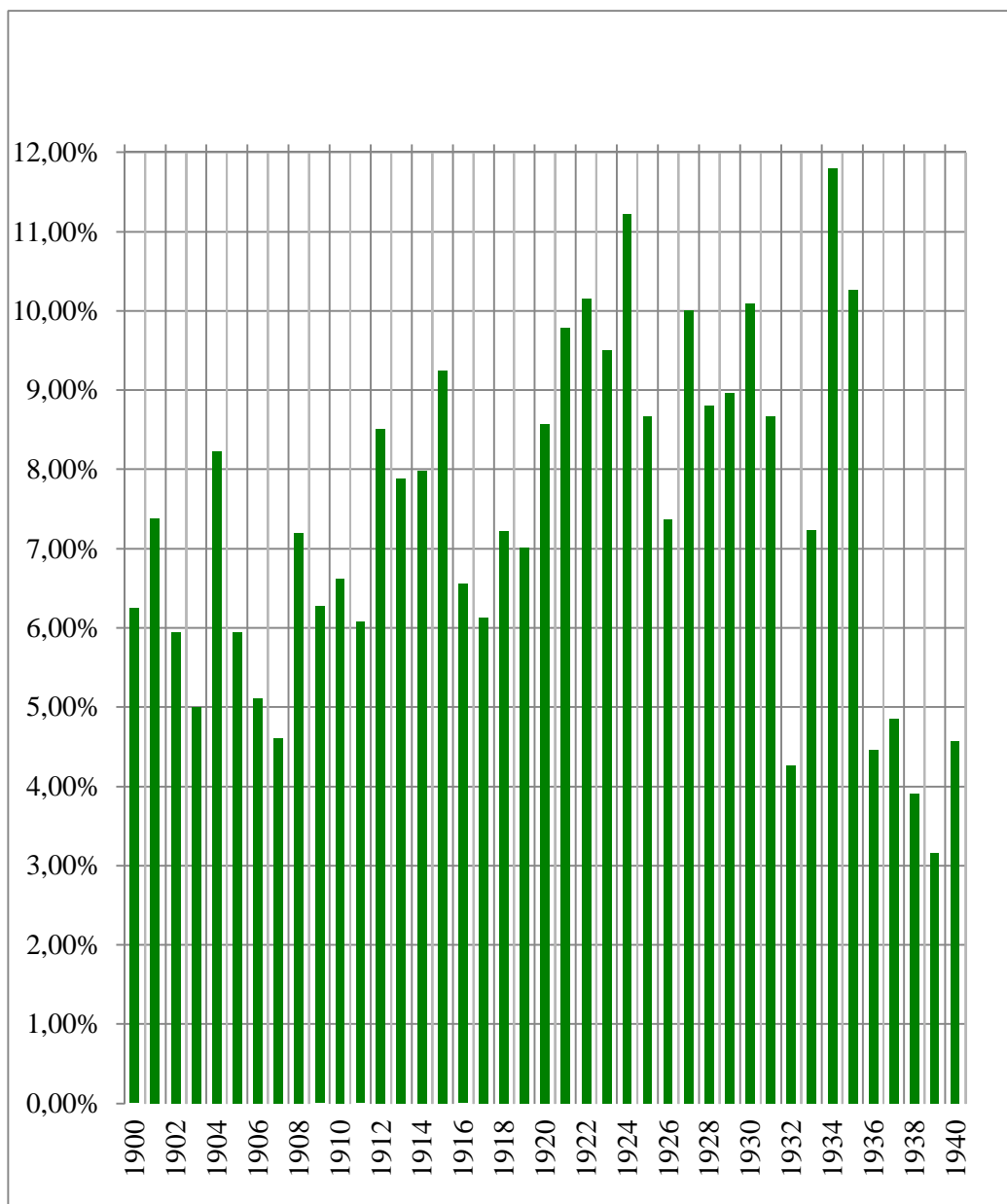

Merikarvialaisiin koteihin tilatut lehdet vuonna 1888

Sanoma- ja aikakauslehdet	vuosikerrat
Satakunta	32
Kirkollisia sanomia	17
Lounas	15
Kyläkirjaston Kuvalehti	9
Aamunairut	6
Alpha	6
Uusi Suometar	6
Aura	5
Kodin Ystävä	4
Kotimainen lähetys	4
Lähetys-sanomia	4
Kaiku	2
Matti Meikäläinen	2
Sanomia Turusta	1
Ruotsinkielisiä lehtiä yhteensä	<u>10</u>
Yhteensä	123

Lähde: Satakunta 14.11.1888.

Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten suhteellinen osuus
kaikista Merikarvialla syntyneistä 1900–1940

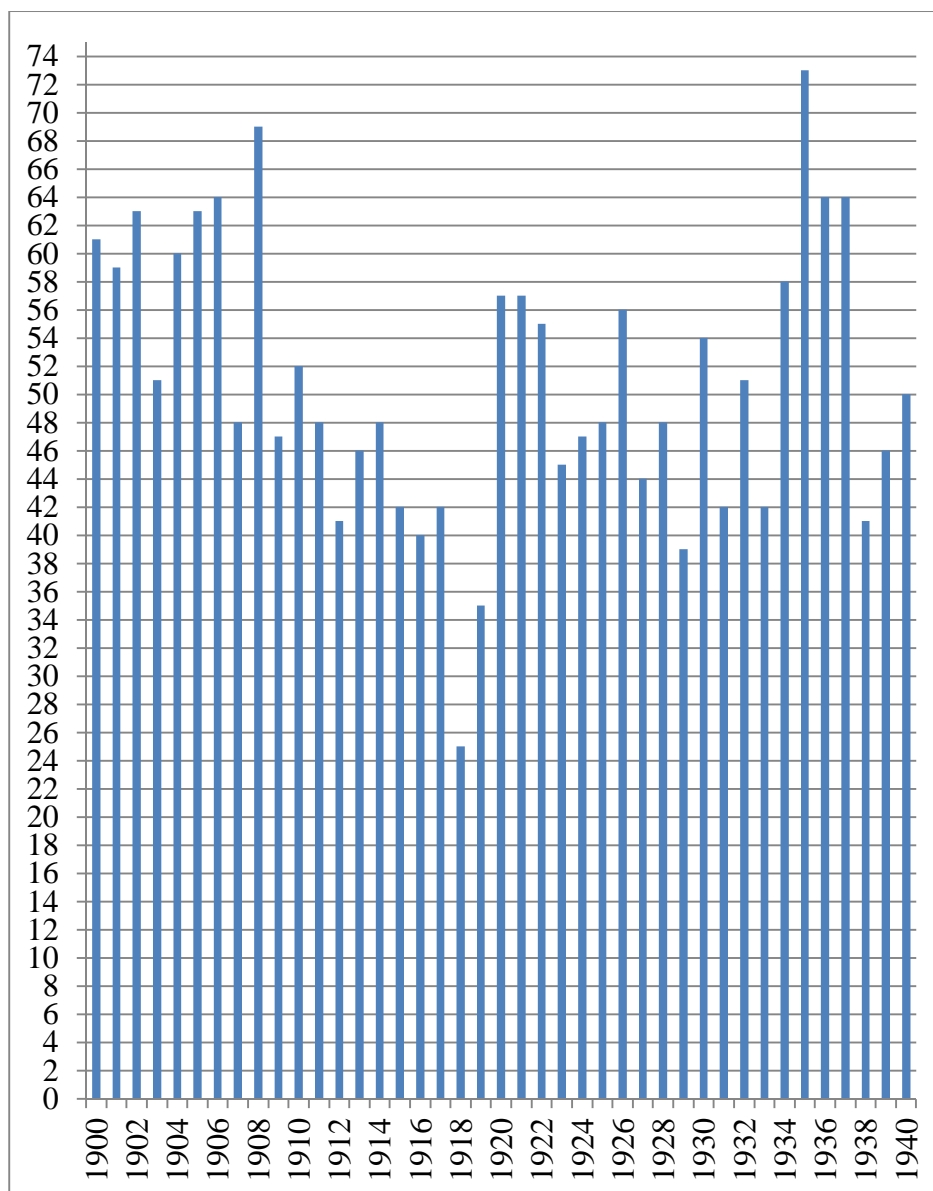

Lähteet:

Kirkkokuulutukset (1903–1931, 1935–1938) II Ad:2.

Syntyneet ja kastetut (1894–1907, 1908–1922, 1922–1936, 1937–1952) I C.

Avioliittoon vihityt parit Merikarvialla 1900–1940

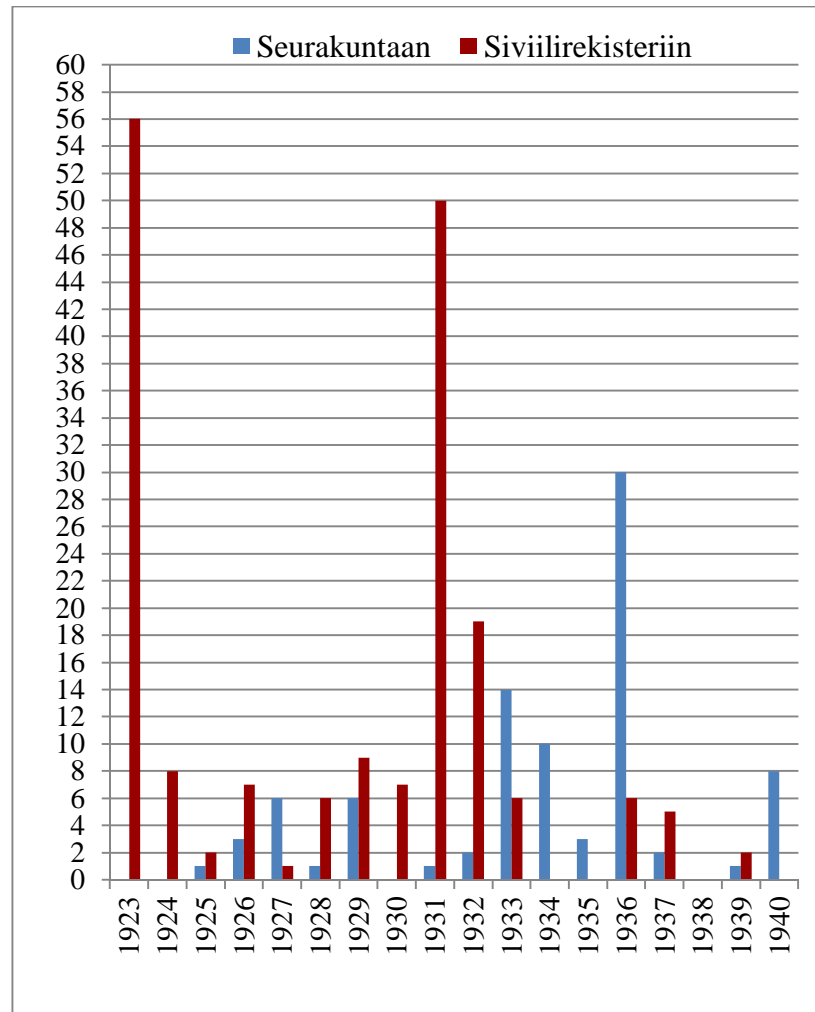

Lähteet:

Kirkkokuulutukset (1903–1931, 1935–1938) II Ad:2

Väkiluvun muutoksia (1907–1915) Df:7, (1916–1929) Df:1, (1930–1950) Df:2.

Merikarvian evankelisluterilaiseen seurakuntaan liittyneet
ja seurakunnasta eronneet 1923–1940

Lähteet:

Väkiluvun muutoksia (1916–1929) Df:1, (1930–1950) Df:2.